Digitized by Google

7
16-F
5

7
8 C
34

2-6

XX·ι·β.

COMMENTARIORVM CHOTINENSIS BELLI LIBRI TRES

Auctore

IACOBO SOBIESKI,

In eâ Expeditione ex Ordine Equeſtri Comiſſario, post verò

CASTELLANO CRACOVIENSI.

Opus Posthumum.

DANTISCI

Sumptibus Georgii Förſteri.

MDC XXXXVI.

Cum Privilegio S. R. M. Poloniæ et Suec. etc.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Illuſtriſſimo & Excellentiſſimo

DOMINO, DOMINO

GEORGIO

Duci in Oſſolin, Comiti in Thenczyn, S. R. I. Principi, ſupremo Regni Poloniæ Cancellario, Bidgoſtienſi, Lubaczovienſi, Lubomlenſi, Rycenſi, Adzelenenſi Præfecto, &c. &c.

Domino meo gratioſiſſimo.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

BEllum Chotinenſe, mole grave, eventu anceps, paucorum licet dierum, ſub feliciſſimis auſpiciis Vladiſlai Quarti, tunc Poloniarum ac Sueciæ Principis; at

nunc Regis invictiſſimi, prudenter cœptum, fortiter geſtum, finitum feliciter, Orbi politiori qui vel nudè exhiberent, perpauci fuêre: vix unus aut alter, qui ſingula, quali arte quove Marte geſta ſint, dextrè retulerit; nemo vero, quod ſciam, hactenus arcana iſtius belli conſilia, inopinatos gentis noſtræ ſucceſſus, exinde fœdera paulo poſt ſubſecuta, ſolidè attigit. Fuerit hæc noſtrorum temporum infelicitas, vel etiam exterorum invidia, quibus ſolenne eſt propria tantùm & ſua laudare, aliorum incurioſi, haut multum laboro. Noſtrates ſane, qui bellum hocce ſcribere aggreſſi ſunt, dum non omnium exactam haberent

berent notitiam, pleraque imperfectè poſteritati tranſmiſerunt. Vnus demum extitit Sobieſcius, Vir quà generis natales & proprias Virtutes ſummus, quà pietatem in ſuam Patriam, quæ Polonia eſt, nemini ſecundus: tractandis vero negociis quibuſvis arduis par omninò; præterea in fœderibus pangendis ultra humanam ſortem feliciſſimus, tunc equidem ad expeditionem illam ab Equeſtri Ordine deſignatus belli paciſve Arbiter; poſt autem, per varios honorum gradus cum laude incedens, primus tandem Regni Senator evaſit: quam novam ſpartam, judicio ſapientiſſimi Regis Vladiſlai Quarti, oblatam, adornare

 dùm

dùm aggreditur; in ipſo ilicò limine ſuccubuit, jubente eo qui vitæ neciſque Dominus eſt. Hic, inquam, talis ac tantus Reipub. Polonæ Senator, in vivis cum eſſet, brevi quidem at pleno in compendio Hiſtoriam belli Chotinenſis, cujus ipſe magna pars fuit, ſumma dexteritate ac fide conſignavit, ut ſibi ſuiſque aliquando uſui foret. Cæterum ubi poſt fata demùm Illuſtriſſimi Viri, (felicitate quadam mea, an ſeculi?) ad meas pervenit manus, piaculi inſtar duxi, nî fœtum tanti Viri ab interitu, cui cuncta ſubjacent mortalia, pro virili mea vindicarem, atque vel tali modo pius exiſterem erga manes maximi Senatoris,

toris, cui parem aliquando Reſpub. Polona habuit, ſuperiorem haut æquè: idque opus poſthumum, omni cedro dignum, in ſcenam literariam, typo nitidiore deſcriptum, producerem. Sic enim eſt, ut fama cujuſque poſt cineres haut longius duret, quam literæ jubent, in quibus perpetuo vivitur, ſi quid magnum æternumque eſſe debeat. Dum verò prædictum opus Hiſtoricum in publicum edere paro, quærendus non tam illi, quàm mihi patronus erat, me qui fortiori manu defenderet adverſus quorundam zelum, ſi ita loqui liceat, intempeſtivum, qui nudam ſynceramque veritatem ægris adſpiciunt oculis, ut nec

Solem

Solem ferre poſſunt, queis viſus eſt hebetior. Sed nec longè quærendus ejuſmodi veniebat Patronus, cum Tuæ divinæ Virtutes, Illuſtriſſime Heros, jam olim me, qui in Orbe ſum minimus, quàm univerſum Orbem, & quidquid in eo præclarum reperitur, in ſui admirationem traxere. Res Tuas, laudabiliter domi foriſquè geſtas, omnes loquuntur, qui Te unquam viderunt, audiverunt. Audivere Pontifex, Imperatores, Reges, Reſpublicæ, eloquentiam ſummam cum maximâ prudentiâ junctam. Vidêre majeſtatem vultus in corpore ſpecioſo, elegantiam in ſingulis membris & admirati ſunt. Ipſa verò etiam Roma,

Vrbium

Vrbium ac Religionis caput, penitus obſtupuit, ubi inſolitum comitatum, inauditum antehac Tuorum aſſeclarum ſplendorem, quem in ſolenni Legatione, nomine ſereniſſimi Regis Tui, præferebas, ſuis adſpexit oculis. At Polonia, in cujus Tu ſuprema ſpecula conſtitutus, Te Iuſtitiæ ſummum antiſtitem, bonorum aſylum, malorum verò terrorem laudat æternumque laudabit. Bonæ etiam literæ, quæ Rerumpub. fulcra ſunt & ornamenta, Te unicè ſuſpiciunt, quòd immortalis Dei beneficio cælitùs datus, quantum ſingulis ingenio, doctrinâ, eloquio, prudentiâ prævales, tantum univerſis palmam præripere

aſſiduè contendas, eas autoritate Tua, quæ ſumma eſt fovendo, atque eximiis beneficiis promovendo. Tibi ergo, Princeps Illuſtriſſime jure quodam proprio hocce etiam opus conſecrandum erat, quod à tineis & blattis per me vindicatum, Tuis auguſtis fauſtiſque ominibus in æternitatis ædem inferretur. Sed & alia supereſt dedicationis meæ cauſa. Volui omnino memoriam Illuſtriſſ. Celſ. Tuæ per hoc renovare (quam tamen ſcio nunquam apud Te intermorituram) maximi illius ſenatoris, Illuſtriſſimi Sobieſcii, Tibi verò etiam quondam intimi ac conjunctiſſimi, quippe quem ad Tuas incomparabiles Virtu-
tes

teſ proximè accedere judicabas, eoque intenſius amabas, quod in ipſo, propè Teipſum cerneres. Accipe ergo, Princeps Illuſtriſſime, ſeculi decus, Tui quondam paris, hoc eſt ſummi in Republica Polona ſenatoris, & innocentis Viri opus magnum ſolerſque de Bello Chotinenſi, & quotiens per graviora Reipublicæ negocia licuerit, in eo tanquam in tabella aliqua contemplare veterem amicum; res verò ab illo pro Patriâ eo in bello geſtas, literiſque conſignatas oculis ac mente quandoque revolve. Mihi vero, qui eximiarum Illuſtriſſimæ Celſ. Tuæ Virtutum admirator ſemper extiti, clementer concede, quò ſub

umbra illarum non minus ſecurè, quàm cum laude vitam ejuſmodi vivere queam, quæ omnibus prodeſſe nemini obeſſe unquam voluit.

Dantiſci 15 Novembris
Anni 1646.

Illuſtriſſimæ Celſitudinis
Tuæ
Devotiſſimus cliens

GEORGIVS FÖRSTERVS.

COMMENTARIORVM CHOTINENSIS BELLI LIBRI TRES.

Autore IACOBO SOBIESKI,
In eâ Expeditione ex Ordine Equeſtri Commiſſario,
poſt verò Caſtellano Cracovienſi, &c. &c.

LIBER PRIMVS.

COnſtitutum mihi eſt deſcribere Sigiſmundi Tertii Poloniæ Regis, contra Oſmanum Turcarum Imperatorem, expeditionem: bellum certè, quod unquam memoria hominum protulit, aut ætas mortalium vidit, maximum; apparatu & copiarum numero formidoloſiſſimum, rerum geſtarum magnitudine celeberrimum, ipſâ verò celeritate, & proſpero eventu, ſupra omnium ſeculorum fidem, ſtupendum; ubi non in longinquis & diverſis regionibus, ſed è vicinis caſtris, atque adverſâ ex propinquo acie, non pluribus annis, tantò minùs menſibus, ſed pau-

cis diebus unius Regni nec integer exercitus, cum tribus ferè Orbis partibus decertabat, vixque non totius rei Chriſtianæ extrema alea ac fortuna, ad Tyræ vertebatur ripam, ut Chotinum proximioribus antea provinciis notum, nunc Turcarum cladibus nobilitatum, in ultimis terrarum finibus per ſeram poſteritatem clareſceret, & magnis ſcriptorum ingeniis exercendi ſtyli latiſſimum campum præberet. Iuveni verò feroci, ac indomito Tyranno, Carolum Chodkievicium Palatinum Vilnenſem, Magni Ducatus Lithvaniæ ſupremum Ducem, ut ætate, ita judicio maturum, variiſque bellorum caſibus eruditum, occulto quodam conſilio fata oppoſuere. Quin imò hoc etiam ſpectaculum caſus edidit, ut duo juvenes Principes, naſcendi ſorte pares, hinc Vladiſlaus primogenitus Sigiſmundi filius, illinc Oſmannus, pro tot populorum ſalute ac gloriâ in arenam deſcenderint.

Eo igitur ordine, quem ipſemet vidi, & diligentiùs obſervavi, eâ fide, quam Com-

miſſarii

miſſarii officio functus in omnibus conſiliis adhibui, totius belli, quadraginta diebus geſti & confecti, ſeriem perſequar: cùm nihil Turcis (nam & in hoſtibus virtus ſolet eſſe admirabilis) per injuriam aut odium detracturus: tum nec plùs æquo Polonis, ob innatum in patriam ſtudium, conceſſurus.

Quàm primùm Othomanici Imperii moles, Africæ jam, & Aſiæ gravis, in Europam ſe exeruit, ac tranſlatâ ſuâ Conſtantinopolim ſede, Græcis & Triballis latè dominari cœpit: Poloniæ quoque Reges, vicinarum Provinciarum, gentiumque, origine, cognatione, & linguâ ſibi conjunctarum, extremis calamitatibus præmoniti, barbarorum magis indies creſcentem fortunam ditionibus etiam ſuis habebant ſuſpectam. Inde cum Bajaſete, & Selimo, illo filio, hoc Mehmetis ſecundi nepote, Caſimiri tertii, ejuſque liberorum mutua interceſſerunt fœdera, pluribus legationibus, ac ipſo ſacramento utrinque ſtabilita, incontaminata coluit fides. Hanc à majo- *Amicitia Polonorum cum Turcis.*

 ribus

ribus unà cum imperio traditam ſibi amicitiam Sigiſmundus primus; omnium ætatum memoriâ dignus Princeps, par pari retulit Solimanus, inter Turcarum Imperatores rerum geſtarum gloriâ eminentiſſimus, qui ſæpiùs multa propenſiſſimæ in Polonos voluntatis indicia edidit, vetuſtáque fœdera ſanctioribus adhuc, ac æterno quodam nexu duraturis pactis reſarcivit, quæ in honorem memoriamque ejus SOLIMANEA appellata, ad hunc uſque diem, non ſine magnâ veneratione, à Turcis leguntur. Sed rerum humanarum Imperiis etiam adjuncta viciſſitudo interrupit nonnunquam hæc conſtantiſſima pacis ſtudia: Stephano enim Palatino Moldaviæ contra Ioannem Albertum lata auxilia, conjuncta in ipſius Ruſſiæ viſceribus cum acerrimo Poloni nominis hoſte ſocia ac infeſta arma, cum Sigiſmundo primo regnante, in Oczakovienſibus campis ſæpius cum mutuâ prædâ conſertæ utrinque manus, & aliquot poſtea in Podoliæ ac Ruſſiæ Provincias ſubſecutæ incurſiones, non leviter

Polonorum & Turcarum rupta amicitia.

tam

tam Polonorum, quam Turcarum irritarunt animos, non ſine certo quodam præſagio funeſti aliquando inter hos populos belli. Auguſti tamen & Stephani, prudentiſſimorum Regum, inſignis ſolertia, omnes majoris incendii ſcintillas ſopiente, ſancita olim à Divis majoribus ſuis fœdera, iteratis vicibus redintegravit. Ingemiſcebat multoties alti ſpiritus & vaſti animi Princeps Stephanus, communibus malis ac periculis per totam Chriſtianitatem ſerpentibus: atque Sixto V Pontifice Maximo ad ſacri belli piam ſocietatem invitatus, volvebat Regiâ mente dignos virtute ſuâ conatus: ſed difficillima imperii ſui tempora, & continuata cum Ioanne Baſilii Magno Moſchoviæ Duce bella retinebant pares animo impetus. Tandem viam fata invenerunt, tantique, ut mox exponemus, belli cum diſcrimine belli gloriam Sigiſmundo huic Tertio, non ſine magnâ tot ætatum & Chriſtianorum Principum invidiâ reſervarunt. Aliis enim conceſſum erat de longè tantum fremendo

 Turci-

Turcicam potentiam admirari; aliis laceſſere potius, quàm labefactare. Solus eam ac primus Sigiſmundus ſummo auſu impetiit, & fœliciſſimo eventu infregit. Excanduerat jam pridem Tyrannorum ferocia, cùm ſæpius à Coſacis Zaporovienſibus, piraticam exercentibus, ſolo adæquarentur maritimæ urbes, igni & ferro vaſtarentur fertiliſſimæ provinciæ, opibus ac mercibus ſuis ſpoliarentur celeberrima Europæ & Aſiæ emporia. Nonnunquam etiam Imperatoribus, oculos hortorum ſuorum amœnitate oblectantibus, triſte & pudendum objiciebatur ſpectaculum, fumantes nempe undique pagi, quos Coſaci in ipſâ Conſtantinopolis viciniâ, cum magnâ potentiſſimæ urbis conſternatione, incendebant: Vindicta quidem anniverſariis Tartarorum in ditiones Poloniæ excurſionibus repetitâ: altius tamen barbarorum animis inhærebant continuatæ ab infimâ plebis fæce injuriæ. Conceptum Turcarum in Polonos odium facilè fovit Stephani Potocii in Moldaviam expeditio, quem

Occaſio prima belli Turcici.

Clades Potocii,

quem eò impulit contracta cum Mohilis affinitas, ut multis Regni proceribus frendentibus, privatâ autoritate, ſuiſmet viribus, & ſpe ſolâ fretus, cum exercitu Conſtantinum Hieremiæ filium in Moldaviam duceret. Sed fortuna votis non annuit, nec ſpei eventus reſpondit. ad Dziezam enim fluvium memorabili clade cum lectiſſimo exercitu affectus, & in manus hoſtium illapſus, Turcarum furori in ludibrium ceſſit. Nec diſſimilem exitum Samuel Korecius ſortitus eſt, qui Michaëli Duci Wiſniowecenſi ſuperſtes, affinis item ſui Alexandri Mohilæ, partum inſigni Polonorum de Thomſzâ victoriâ dominatum ſtabilire cupiens, ab Imbraim Baſſis profligatus; unà cum uxore, ejuſque matre, & cum Alexandro ac Bohdano Mohilis, ipſe tamen rerum per aliquot menſes præclarè geſtarum gloriâ & apud hoſtes clariſſimus, in Turcarum venit poteſtatem, reſervatuſque in funeſtam inſolentis triumphi pompam, Conſtantinopoli in eodem, quo & Potocius, ergaſtulo, miſerabili

Corecii.

bili quodam fato delituit. Continuatis utriuſque exercitus cladibus plurimùm intumuerant Barbari; jam Polonum nomen in fabulam totius Conſtantinopolis verſum; Internuncii non in eo, quo pridem, honore habiti; mercatoribus etiam more priſco difficilior & periculoſior per ditiones Turcicas patebat aditus, omninoque veteris amicitiæ inter duo imperia arcta olim vincula, mox in apertum eruptura bellum, diſſolvi cœperant. Ejuſmodi incendii ſcintillas fovebant Moſchi, inveterato odio in Polonos perciti, ac recentibus cladibus exulcerati. certatim cum literis currebant Conſtantinopolim nuncii, veniebant magno cum apparatu & ſplendore, variis muneribus onuſti legati, variiſque pollicitationibus in communis belli ſocietatem Othomanicum Imperium trahebant. Extincto Achmeti filius ejus Oſmanus, necdum pueritiam egreſſus, ſucceſſerat, cujus animus paternis offenſionibus exulceratus, ut eo facilius deliniri ac Polonis reconciliari poſſet, poſt ſubſecutam

tam cum Patre Achmete per Skinder Baſſam & Staniſlaum Zolkievium Palatinum Kyovienſem, & Campeſtrem exercitus Ducem, Buſzenſem transactionem, ad novum Principem renovandi fœderis cauſâ ſuſcepit legationem Petrus Ozga Trembovelenſis Capitaneus, qua omnibus inimicitiarum ſuſpicionibus ſublatis optata iterum pax coaluiſſe exiſtimabatur. Verùm Oſmanus tantis fortunæ obſequiis inſolens, latiſſimi Imperii vaſtitate tumens, ingenio ferox, ætate furens, in ipſo extremæ adulationis ſinu inter innumeras blandientium mancipiorum illecebras enutritus, non unum Oceanum, nec unum orbem inſanâ libidine, ac plus quàm humano faſtu metiebatur: imò quaſi naturæ etiam Dominus, nihil furori ſuo invium, nihil potentia inacceſſum, nihil fortunæ invictum putabat. Principis genio indulgebat ſervilis Conſiliariorum patientia. Skinder Baſſa dolis & aſtu conſutus, innatuſque Poloniæ hoſtis, Corecianâ verò clade elatus, non ſolùm illi indubitatam de Polonis victoriam,

Tranſactio Buſſenſis.

Paracula belli Chotinenſis.

ctoriam, ſed jam univerſum Poloniæ Regnum pro certâ & incruentâ prædâ deferebat. Tomſzâ & ex Moldaviâ ejectus, ac inde gravioris de Polonis vindictæ cupidus, fidelem ſuam operam promittebat, bellique felicitatem, prout odium in hanc Rempubl. conceptum, & mens mendaciis aſſueta vafro homini dictabat, tam in privatis, quàm publicis conſiliis, & ipſe, & per ſubſtitutas, magnoque precio conciliatas perſonas oſtentabat. Ali Baſza Weziraſemesz fraudulentis infenſiſſimorum Poloniæ hominum conſiliis parvo negotio infatuari poterat: nullo enim uſu rerum pollebat, Palatii alumnus, ac antea Principis libidinum miniſter, tunc voluntati quoque Domini, per fas & nefas, fœdiſſimo ſervitio ancillari, inter præcipuas felicitatis ſuæ partes reputabat. Eorum igitur inſtinctu Oſmanus Otſinovium, Sigiſmundi internuncium ad corrigendos nonnullos pactorum articulos, tanquam ad amicum & ſocium Principem miſſum, nec aſpectu dignatus, loco honoris, quem ſacra legationum

num ubique terrarum requirunt, adjunctis multis opprobriis, contumelioſè tractari, & per Sulbaſſam, Carnificum ac lictorum præfectum, in Vrbem introduci juſſit. Gaſpar Gratianus Moldaviæ Palatinus, Chriſtianâ pietate, & optimâ in Regnum Poloniæ voluntate ductus, per diſpoſitos tabellarios, Sigiſmundum de tantâ Regiæ Majeſtatis contumeliâ, ac aperto bello Turcico, certiorem reddidit. Ipſe verò Turcarum jugum excutere ſatagens, Staniſlaum Zolkievium (qui tunc ob ſua inſignia in Rempubl. merita, Cancellarii & Supremi exercituum Ducis, ſummam in Poloniâ utramque dignitatem obtinebat) per ſecretas literas ſolicitabat; Vt cum exercitu fines Moldaviæ ingrederetur; Se cum univerſâ Provinciæ illius Nobilitate Regum Poloniæ Dominium non modò non recuſare, ſed maximo deſiderio flagitare. Zolkievius, poſt magnam animi luctam, variaſque deliberationes, Tyram in Moldaviam tranſgreſſus, ardentiſſima ejus vota explevit. Gratianus Turcis, qui ad *Expeditio Cecorenſis.*

eum capiendum, & Skinder Baſſa, maximis itineribus Iaſſos advolarunt, partim captis, partim trucidatis, licet non eâ, quam pollicebatur, accolarum frequentiâ, fidem tamen Reipubl. obſtrictam exolvit. Longo ſervitio attrita Moldavia gens, & malo ſuo potentiam Turcicam experta, majus fortè Zolkievianarum copiarum robur expectabat. Parvus ille quidem numero exercitus cenſebatur, ſed tùm Militum virtute, tum vix aliquando tot ſeculis auditâ inediæ, laboris, vigiliarum tolerantiâ, ævi ſui fidem ſuperando, pro oſtento quodam à poſteritate judicabitur. Numeroſiſſimis enim Tartarorum, duce Devletgerejo Galga (hoc titulo inſigniuntur ſecundogeniti Chamorum fratres) copiis, & conjuncto illis Skinder Baſſæ, non ſolùm tam parva, reſpectu hoſtilis exercitus, manus fortiſſimè reſtitit, impetumque barbarorum ſuſtinuit; ſed paucæ illæ cohortes, nocturnâ multorum ex panico terrore fugâ, diminutæ, octo ferè in ſuo receptu diebus ac noctibus, tantam Turcarum Tartarorumque

rumque vim, & quaſi è cœlo demiſſum ſagittarum ac globorum nimbum, eâ fortitudine repulerunt, ut impetu ſuo fatigatus hoſtis, & retro gradum movens, jam tunc ſubſtiterit; cùm funeſtus Reipubl. Polonæ caſus, in portu naufragium, ac in victoriâ cladem attulerit, magiſque eò lugubrem reddiderit cladem, quòd ſola calonum, lixarum, ac infimæ in exercitu fæcis inconcuſſa licentia, talem patriæ ſuæ notam inuſſerit. Puduit Zolkievium, ut alterum Paulum Æmilium, ne enim cladi ſuæ ſuperſtes eſſet, invicto animi robore, quo ſibi in totâ vitâ ſemper conſtabat, cum Tartaris dimicando, in conflictu aliquot vulneribus ſaucius, non procul à Tyræ verſus Mohilovum ripâ, pro patriâ occubuit. Staniſlaus verò Koniecpolius Campeſtris Exercitus Dux, Varronis illius exemplo, non deſperavit: qui animo, manuque promptus, dum equo abjecto, ab hoſtibus undique cinctus, per tot catervas acerrimè pugnando erupiſſet, in Moldavorum priùs, ac mox & in Turcarum manus incidit.

Capti, Ioannes & Lucas Zolkievii, unus filius, alter ex fratre nepos ſupremi Ducis, & cum iis Nicolaus de Komorow Strus Halicienſis, Alexander Balaban Vinnicenſis Capitanei, Samuel Corecius iterato infortunio miſerabilis, Martinus Kazanovius, Nicolaus Potocius Iacobi Palatini Braclavienſis filius, Volodimirus Farenſbach, Malinſcius Strzyzovius, & omnes ferè agminum & cohortium Præfecti, fortiſſimi juxtà ac clariſſimi viri, numeroſaque varii gradus & ordinis militum multitudo. Sed minimè dubito, belli hujus ut rationem, ita eventum eos poſteritati tradituros, qui illi interfuerunt. mihi hæc vel attigiſſe, ad proſequendam poſterioris expeditionis ſeriem, ſat erat.

Denuntiatio apud Turcas belli Poloni.

Talia Martis præludia Oſmani animum, ſanguinolenta conſilia ſpirantem, facilè irritarunt. ad inſtar enim cruentæ belluæ furens, Regno Poloniæ in omnibus Imperii ſui partibus bellum denunciavit. proclamabantur paſſim à præconibus, per Aſiæ & Africæ regna, provincias, urbes, vicos, hoſtes

hoſtes Othomanicæ domûs, Poloni. vix ſexus, nulla ætas, aut gradus, ab hac expeditione immunis declarabatur. Europæis, & vicinioribus Conſtantinopoli copiis ſiſtendi ſe dies inprimis edicta. Dziambegerejûs Tartarorum Krimenſium Cham (id nomen apud eos Regium nomen denotat) ex Tauricâ Cherſoneſo accerſitus. Oſmani ipſius in futuro bello præſentia, equinâ jubâ ex palatio appenſâ, tanquam ſueto majorum ſuorum ſigno, omnibus manifeſtata. Ad pontem ſupra Danubium fabricandum, Moldavia & Bulgaria, non ſine profundo ſuo gemitu, deſtinatæ, quòd impia contra Chriſtianos arma ſervili operâ adjuvare cogerentur. Quicquid verò ad tantum apparatum in Europâ defuit, mare ex longinquis illis oris ſummâ celeritate, maximâ copiâ, ingenti ſumptu ſuppeditabat. Devoraverat jam feroci ſuo animo univerſam Poloniam indomitus Tyrannus; arces ejus, urbes ac provincias, tanquam indubitata ſpolia, inter Baſſas, libidinum ſuarum mancipia, dividebat. Ætate tamen

prove-

provectiores, & prudentiâ eminentiores ejus conſiliarii, (inter quos Mofti, ſacrorum ſummus Præſes, & Halil Baſſa, origine Armenus, autoritate pollebant,) variis rationibus injuſtam, difficilem, & longinquam in Poloniam expeditionem diſſuadebant. Muſtapha Vezirazemes, præpoſteros ejus conatus liberiùs arguendo, à propriis Tyranni manibus cultri ictu vulnus accepit. Arioli quoque omnia infauſta ſuperſtitionibus ſuis præſagiebant. Cum nihil horum obſtinatam Oſmani mentem, fatis eum ad interitum ſuum trahentibus, divertiſſet, ad primum periculoſiſſimi belli nuncium exhorruit Polonia, contremuit & univerſus Chriſtianus orbis.

Comitia Varſovienſia. Varſoviæ Comitia Ordinibus indixit Rex. ac primùm ad Pontificem Max., Ferdinandum Imperatorem, & omnes ferè Chriſtianos Principes; expeditis legationibus, claſſicum ſacri belli per totam Chriſtianitatem canebat, contra communem hoſtem communia expectando auxilia. Nihil enim æquius videri potuit, quàm ut Chriſtianæ

militiæ

militiæ anteſignanus, Princeps non ſolùm votis, ſed & ſubſidiis Chriſtianitatis juvaretur; utque Regnum Poloniæ, quod in excubiis Reipubl. Chriſtianæ ſitum, & ad ſuſtinendum primum Paganorum impetum, vel ipſâ quâdam naturæ diſpoſitione eſſet conſtitutum, conjunctâ eorum propugnaretur manu, qui ſacroſanctum Chriſtianorum nomen profitentur. Ac Gregorius, ejus nominis XV Pontifex Max. per Achatium Grochovium Præpoſitum Leciccenſem, Regiſque Secretarium, nunc Epiſcopum Præmiſlienſem Nominatum, & ad Sacram Sedem Internuncium, certam quolibet menſe pecuniæ ſummam, durante hac expeditione obtulit, majores adhuc promittendo ſumptus, quàm primùm Ferdinandi Imperatoris cum rebellibus hæreticis bellum (à quo Eccleſiæ fiſcum exhauriri affirmabat) aut certâ victoriâ, aut honeſtâ pace finem acceperit. Verùm Coſmus de Torres, Archiepiſcopus Andrinopolitanus, ac Nuncius ordinarius, in Poloniam, his ferè diebus Cracoviam appulit,

quibus transactionis Chotinenſis fama ad eum pervenit, nulláque interpoſitâ morâ, confecti jam belli Pontificem certiorem reddidit. Iacobus Angliæ Rex, cùm & Oratorem Regium, Georgium Oſſolinium, Palatini Sendomirienſis filium, lautè & magnificè tractaſſet, & ſingulare ſuum in Rempubl. Polonam ſtudium declaraſſet; non contemnendis Anglorum, Scotorum & Hibernorum copiis, Sigiſmundi exercitum aucturus erat, niſi temporis, quo bellum hoc Turcicum inceptum & finitum eſt, anguſtiæ modum ac occaſionem illi præcluſiſſent. Cæteri Chriſtiani Principes, partim antiqua ſua cum Turcis fœdera, partim inteſtinos ac domeſticos motus, belli demum difficultatem, in excuſationem adducentes, piiſſimos Sigiſmundi pro re Chriſtianâ conatus omnino deſeruerunt.

In Comitiis Varſovienſibus varia agitabantur Conſilia, de nervo belli, militum numero, & exercitus Duce. Omnium Ordinum ora converſa, animique ſimul erant incli-

inclinati in Carolum Chodkievicium Palatinum Vilnenſem, Magni Ducatus Lithvaniæ ſupremum Ducem, autoritate, reique militaris uſu ac ſcientiâ pollentem, multis victoriis, inſignibus trophæis, clariſſimis triumphis, apud exteras ac barbaras etiam gentes celeberrimum. Illi igitur ſummum regimen & res Polona reſtituenda, unanimi Reipubl. conſenſu, deferebatur. Suffectus in locum campeſtris Ducis, laboris ſocius Staniſlaus Lubomirſcius Regni Pocillator. adjuncti publicâ lege ex Ordine Equeſtri Commiſſarii, quorum alii in aulâ Regis commorari, alii Chodkievicium ſequi debebant, cum limitatâ ſecretiori diplomate, ac juramento obſtrictâ poteſtate, quæ ſe extendebat ad trutinandum cum cenſu belli ſumptum, ſolvenda militibus ſtipendia, abſolvenda cum ducibus judicia, ſancienda fœdera, & fida conſilia, quoties ad ea accerſerentur, præbenda. Eorum autem non decet præteriri nomina, qui huic expeditioni interfuerunt. Nicolaus nempe Sieniavius Regni Inciſor,

Matthæus Leſniovius Belzenſis Succamerarius, Michaël Comes in Tarnow, Iacobus Marci Sobieſcii Palatini Lublinenſis filius, Ioannes & Paulus Dzialynii, hic Pokrivnicenſis, ille Bratianenſis Præfecti, Nicolaus Koſſakovius Viſnenſis Capitaneus.

Contributiones in bellum Turcicum.

Subſidia belli hæc, autoritate Comitiorum fuere decreta, præter univerſæ Nobilitatis, more inſtitutoque majorum, generalem expeditionem, octo agrariæ contributiones, binæ ducillæ (eo vocabulo ab antiquis in Regno legibus cenſus ex cerviſiâ nominatus) binæ quartæ Regalium bonorum, & ex eiſdem in magno Ducatu Litvaniæ donarium, quod illi bono magis exemplo, & laudatiſſimo in communem Rempubl. ſtudio, quàm conceſſo jure largiti ſunt. Ex bonis item ſummis antiquitus oneratis & penſionibus certa pecunia aſſignata. Ordo quoque ſpiritualis in Synodo Petricovienſi centum quinquaginta millia florenorum ad ſacrum bellum contulit.

Exercitus numerus, ob plures, qui poſtea ex-

ea exponentur, defectus, à primo Comitiorum inſtituto longè differebat. Conſtat mihi tamen, pecuniam ex ærario publico in Chodkievicianum exercitum diſtributam, tam pedites Germanos, Hungaros & Polonos, quàm haſtatos levis & gravis armaturæ equites, computando in 34 millia, 987 milites, præter aliquot agmina Germanorum, qui pudendo & fœdiſſimo exemplo in ipſis limitibus ſigna deſeruerant. Eâdem fraude multi & in Polono exercitu, cum magno fiſci detrimento, nomen ſuum contaminarunt. Kozakorum Zaporohenſium triginta millia numerari poterant, quorum magna pars per ditiones Podoliæ prædabunda bellum Chotinenſe ſubterfugerat.

Exercitus Polon.

De expeditione generali nihil à me determinati expectet poſteritas. Cùm enim non omnes Palatinatus ac diſtrictus cum Sigiſmundo Leopolim ad indictam diem veniſſent, nec horum etiam certus numerus patet. Inter aulicas tamen Sigiſmundi cohortes mercenarii militis peditum &

 equi-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

equitum Germanorum cenſebantur aliquot millia. Magnatum etiam (præter hos, qui, ut memorabimus, Vladiſlaum ſequebantur) propriis ſumptibus collectas cohortes præteriri hîc non decet: Dominici Ducis in Oſtrog Zaſlavienſis, Ianuſſii Oſtrogienſis Caſtellani Cracovienſis ampliſſimi hæredis, 600 peditum & equitum milites: tum Raphaëlis Leſczynii Palatini Belzenſis centum haſtatos, Iacobi Sobieſcii Palatinidæ Lublinenſis levis armaturæ turmam, item Szaſzkievicii Braclavienſis Succamerarii, Malinſcii, Raſeczynii manipulos. Aderat & Georgius Dux Czartorienſis, qui in itinere à Tartaris vexatus, & vix non omnibus equis amiſſis, deſideratis plurimis famulis, ipſe tamen jacturæ ſuperſtes in caſtra venit. Tormenta bellica, quibus nos Coſaci fere adæquabant, viginti octo in caſtra fuerant advecta.

Atque hoc Poloni, quem recenſui, ſumptu, tali apparatu, iis viribus, quibus omnibus majorum memoriam ſuperarunt, cum Oſmano Turcarum Imperatore, de

ſalute

ſalute ac gloriâ ſuâ decertarunt. Atrociſſimi belli obſervabantur prodigia, in defectu ſub ipſum meridiem Solis, terræque motu per diverſas Moldaviæ, Podoliæ, Ruſſiæ partes. Apparebant quoque in aëre confligentes inter ſe igneæ columnæ.

Chodkievicius, antequam reliquæ colligerentur copiæ, primas Lubomirſcio excubias demandaverat, qui ad Skalam Podoliæ oppidum, ultimis Maji diebus, ingreſſus caſtra, loci naturâ, ob invias rupes, & Zbrutium fluvium alluentem, munitiſſima, vigilantis ducis exequebatur munus, exploratores ſæpiùs in hoſtiles ditiones immittendo, & novis ſemper præſidiis vicina Tyræ vada ſepiendo, ſubitaneaſque è Moldaviâ Tartarorum incurſiones reprimendo. ubi Simeon Kopyczynius, vir animi & corporis robore validus, ac multis antea bellis exercitatiſſimus, ſingularem ei operam præſtitit. Podolicæ etiam nobilitatis ruſtici, inter ſylvarum ac rupium ſaltus, cæſis ad internecionem Tartaris, ferociam eorum refrænarunt. Venerat in Caſtra Lu- *Caſtra ad Skalam.*

ſtra Lubomirſcii Conſtantinus Vevellius, genere Cretenſis, Cretenſi quoque ingenio præditus, & poſtea in Chriſtophori Ducis Zbaravii legatione ad Muſtapham Imperatorem, notabili perfidiâ inſignis, nomen quidem Chriſtianum præ ſe ferens, ſed Turcis, unde opibus creverat, propenſiſſimus. Secretiora ille ab Alexandro Moldaviæ Palatino attulerat mandata, unà cum literis Vſaim Baſſæ monoculi, qui Turcarum confinia in Beſſarabiâ tuebatur, & Januæ Imperatoris Præfecti, qui apud Turcas magiſtratus pro ſummo honoris faſtigio reputatur. Tentabant per Conſtantinum, Polonorum de pace animos, quam ſpecioſis quidem verbis blandè ſuadebant, fictum in eâ reſarciendâ ſtudium ſuum obteſtati. Sed eventus docuit, explorandi potiùs, quàm amicitiæ cauſâ miſſum in caſtra ab iis fuiſſe, natione, fide, moribus Græcum hominem. Lubomirſcius in abſentiâ Chodkievicii nullo ei reſponſo dato, honorificè, ut Chriſtiani Principis Internuncium, exceptum, lautè propriis ſumptibus

ptibus tractatum, in vicino à caſtris rure, ſub honeſtâ cuſtodiâ, uſque ad ſupremi Ducis adventum, detinuit. Nec Chodkievicius tardavit, ſed cum Litvano exercitu ad Rzepnice pagum Lubomirſcio ſe conjunxit, ac ſtatim univerſum exercitum in legiones partitum, ad Braham, Tyræ imminens oppidum, movit. Anteibant legiones, Boratiniana, Præfecti Lipnicenſis, Leſniovii Belzenſis Succamerarii, & Lubomirſciana. ſuccedebant Zienoviciana Caſtellani Polocenſis, Sieniaviana Inciſoris Regni, cum Procopio fratre, Chodkieviciana & Sapiehana Capitanei Orſanenſis: ſubſequebantur Zoravinſciana Caſtellani Belſenſis, Opalinſciana Caſtellani Poſnanienſis, Koſſakoviana Capitanei Viſnenſis: quæ poſtea tum in acie inſtruendâ, tum in muniendo ac defendendo vallo, & excubiis peragendis, eadem nomina obtinuerunt. Ibidem inſtituti excubiarum præfecti, Wiernek, Bogdaſzovius, & Kazimirius; deſtinatus ad caſtra metanda Dolmad, Litvanus, veteranus miles ſub ſignis *Caſtra ad Rzepnice.*

Chodkievicii, quem magna tunc diſtinebat deliberatio, tranſeunduſne cum exercitu Tyras erat, an in ipſis limitibus expectandus hoſtis, ubi difficilior ei aditus pateret, ſibi verò pabuli, annonæ & victus copia faciliùs ſuppeditaretur, atque reliqua ex Poloniâ ſubſidia ſecuriùs in caſtra venirent.

Caſtra ad Braham.

Ex alterâ parte Regis aliquot literæ ulteriorem progreſſum urgebant: permovebant duces Nobilitatis Podoliæ, continuæ de rapinis militum querimoniæ; locus ipſe trans Tyram & ad caſtra metanda aptiſſimus, & in acie inſtruendâ variorum ſtratagematum capaciſſimus, mirum in modum utrique Duci placebat. Brahæ denique inhærere minus tutum cenſebatur, ne exercitus validiſſimo Kozakorum Zaporohenſium præſidio deſtitueretur, qui legatione ſuâ unanimem conſenſum Chodkievicio declararunt, ſe tunc exercitui Polono conjuncturos, cum is fines Moldaviæ attigiſſet, aliàs in perpetuo verſari metu, ne Reſpublica Turcis per aliquam tranſactionem recon-

reconciliata, collectas in potentiſſimos hoſtes vires in capita poſtea ſua convertat. Iacta igitur alea eſt, publicatumque per caſtra de tranſeundo flumine imperatorium mandatum. Ad inſtar portenti & prodigii omnibus videbatur, vertiginoſum ac ſaxoſum Tyram tunc primùm quaſi ſubjugari pontibus velle, cùm hactenus tentatum ejuſmodi in pluribus locis opus vi ſemper ſuâ rapidiſſimus fluvius diſcuſſiſſet. Mobilem jam pontem extruxerant pedites; ſed is grandi àquæ impetu fractus, Rutheno cuidam (Lithvanum alii fuiſſe volunt) exhibuit non vulgaris induſtriæ ſingulare ſpecimen. firmiorem ille operam inchoaverat, imò & perfecerat: verùm ea, ſeu artificum aliorum imperitiâ, ſeu cuſtodum negligentiâ, aliquoties deſtructa, iterum atque iterum reparabatur. Interim Conſtantinus Vevellius ad Chodkievicium accerſitus, tale accepit reſponſum: Vt ſibi animum eſſe ad capeſſenda pro patriâ arma promptiſſimum; ita quoque propenſiſſimum in honeſtam & æquam pacem

Pons ſupra Tyram.

Reſponſum Vevellio datum.

 pacem

pacem ſtudium. Tardioris ejus in Moldaviam reditus conjecta cauſa in Tartarorum excurſiones, quæ difficiles viarum aditus reddebant. Datæ ad hos omnes, qui ad Lubomirſcium ſcripſerant, literæ. Singulari etiam Chodkievicii Epiſtolâ interpellatus Vſaimus Veſiraſemes ad ſana pacis conſilia per Szembergum Internuncium invitabatur. Atque Szemberganæ legationis, hominis ſagaci ac circumſpecto ingenio præditi, moriſque barbarorum non ignari, hunc ſolum fructum expectavimus, ut eo prætextu mentes & vires Turcarum expiſcari ille poſſet. Tanta elucebat in vultu Chodkievicii majeſtas, ut Conſtantinus, ad primum ejus aſpectum, tanquam ad numen aliquod venerabundus procidere voluerit, niſi ipſius Ducis manu ſublevatus, & ſingulari comitate recreatus è tentorio diſceſſiſſet. Poſt ejus certè obitum, in familiari colloquio, me ipſo audiente, aliquoties narrabat, Herois illius intuitu adeò ſe perterritum & conſternatum fuiſſe, ut lingua ejus tunc balbutiret, tituba-

Szembergi legatio.

titubarent pedes, tremeret totum corpus, nec mens ſibi conſtaret.

Continuis aliquot diebus exortus in exercitu magnus Cohortium fremitus tranſitum per Tyram impediebat. Paſſim ac turmatim milites Præfectorum ſuorum tentoria obibant, obruebantur Duces importuno clamore, miſcebantur omnia, modò irâ, modò dolore, nunc precibus, mox minis. languebat jam ſolitum obſequium, diſſolvebatur diſciplina militaris, contemnebantur utriuſque Ducis juſſa, æquè tyro ac veteranus, civis ac externus, gregarius & nobilis, pedes & eques, caſtra querimoniis implebant; pecuniâ & commeatu exercitum deſtitui, in ſtipendiis fraudari, multa ſibi opponi pericula, nulla proponi præmia; imminere hoſtes, tardare ſubſidia; cuilibet denique cohorti celari inauctorationis ſuæ diem. Chodkievicius, quò pullulantem ſeditionem in ipſis primordiis faciliùs opprimeret, lymphatos ferè homines ad concionem vocare detrectavit. ſed inito conſilio cum omnibus Commiſſariis,

Initia ſeditionis militaris.

quibus ex præſcripto Comitiorum id negotium præcipuè incumbebat, ſingulis cohortibus eundem ſuæ inauctorationis, quo caſtra ingrediebantur, diem aſſignavit, & unum ex Commiſſariis Iacobum Sobieſcium Palatinidem Lublinenſem, cum Stephano Potocio Camenecenſi Capitaneo, ac privilegiato exercitus Notario, ad hunc deſcribendum ordinem delegavit, pari diligentiâ ac fide, trutinando & temporis rationem, quo militiæ adſcribebantur, & locorum diſtantiam, per quam ad caſtra tendebant. Vnâ ac alterâ die injunctum nobis munus abſolvimus, relictâ tamen penes Regem ſupremâ cenſurâ, quam noſtris ſententiis adſtipulatam brevi ex literis Varſaviâ allatis cognovimus. Inter alios proſperos belli iſtius ſucceſſus, & hoc non in extremis reputabitur, tot in exercitu capita, totque ſenſus, primæ ſtatim Commiſſariorum de ſuâ inauctoratione declarationi, per ſecretas ſchedulas, unicuique cohortis præfecto traditæ, adeò acquieviſſe, ut nemo poſtea vel muſſitare contra

Duces

Duces auſus ſit. Quod temporumne, quæ mox ſunt ſubſecuta,neceſſitati,an Reipubl. Polonæ fortunæ attribuere debeamus, utrumque libero poſteritatis judicio relinquo. Priorem itaque militum contumaciam obſequio, moram alacritate compenſatam, non ſine magnâ animorum oculorumque voluptate ſpectavimus. Ruebat ad flumen univerſus exercitus, & antequam pons fractus repararetur, tabulatis ligneis ab Odorovio equitum levis armaturæ Præfecto, ex ſuperiori orâ ſecundo fluvio advectis, tranſibant Tyram ſuo ordine cohortes. Præcedebat cum ſuis legionibus Lubomirſcii agmen. qui ſimul ac Moldaviæ fines attigiſſet, Lipnicii C L levis armaturæ equites, cum Richteri Livonis L ſclopetariis, & cum non contemnendâ gregarii militis manu, ad ſuppeditandum ex hoſtili terrâ in caſtra commeatum,expedivit. Exiguam Lipnicius tunc retulerat prædam: felicius rem geſturus, ſi in Seratum Moldaviæ trans Prutum oppidum cautiùs irrupiſſet, quò ad celebrandas nundinas magna

Polonorum in Moldaviam Excurſio.

Arme-

Armeniorum & Moldavorum frequentia confluxerat. Sed præpropero & inſolenti Lipnicianorum clamore territa, tempeſtivâ fugâ, vitæ & facultatibus ſuis conſuluit. Malè iſta excurſio habebat Chodkievicium. clementiâ enim potiùs, quàm rapinâ Reipubl. ſuæ Chriſtianam provinciam devincire ſtudebat, de cujus fide, & in Polonos optimâ voluntate multa ei pollicebatur Petrus, Simonis Mohilæ Valachiæ quondam Palatini filius, qui exul & profugus, ac Zolkievio ſingulari Patrono orbatus, dum in clientelam Chodkievicii ſe, ſuaſque omnes ſpes tradidiſſet, conſuetudine ejus familiarius utebatur. Metuebat etiam ad omnia circumſpectus Dux, ne injuriis ſuis laceſſiti Moldavi ex redeunte Szembergo vindictam repeterent. quamobrem tubâ (ut mos fert militaris) ſeveriſſimè edixerat, ne quis infeſtare ampliùs Moldaviam auderet. Verùm Bernaſcius, prædonum gentis ſuæ fax, in vicinâ ſylvâ latitans, factâ ex inſidiis in eos irruptione, qui pabulandi & lignandi cauſâ illuc commearant,

Latrocinia Bernaſcii.

mearant, multos equis & curribus ſpoliavit, plurimos cepit, reliqui, quinquaginta ex ſuo comitatu deſideratis, celeri ſe fugâ ſalvarunt. Kopaczovius, animi intrepidus, & bellis Moſchoviticis ſub diſciplinâ Liſovii exercitatus Centurio, cum Byczek nobili Moldavo, Regias partes jam pridem ſecuto, redierant à Chodkievicio verſus Socaviam, ad explorandum Turcarum & Tartarorum exercitum miſſi. Sed cum nullæ hoſtiles apparerent copiæ, unum tantùm ex Alexandri Palatini Moldaviæ aulâ nobilem comprehenſum adduxerunt.

Ob tardiùs reparatum pontem duodecimo tandem die Tyram tranſiit Polonus exercitus. Equorum hinnitu, tubarum clangore, tympanorum ſono, nitentium armorum ſplendore, fauſtis denique omnium acclamationibus, effundebat ſe ingens quoddam per caſtra gaudium. ipſa quaſi læta ſigna, tot illæ cruces, tot aquilæ Polonæ, ultro progredi, equi veluti greſſu ſuo Moldavico ſolo minari videbantur. Tanta diverſæ ætatis, variique gradus tur- *Tranſitus per Tyram.*

ba vindictam de cœlo extenſis manibus poſcebat: omnes jam in animo victoriam, jam in ore triumphum gerebant, armis etiam ſuis terram hanc penetraturi, quæ pridem Polonorum non aliter eſſet tumulus, quàm Italia Gallorum quondam ſepulchrum. Vnuſquiſque properabat ad expiandum cæde, incendio, ruinâ, tot ſeculis ſparſum ibi Polonorum ſanguinem; hic parentis, ille fratris, iſte amici, omnes tot majorum ſuorum manibus ex hoſtium cadaveribus juſta ſolvere accelerabant.

Chodkievicius ob ingraveſcentem valetudinem corpore debilis, & animo vividus, vultuque verum Martem præ ſe ferens, generoſiſſimo equo inſidebat, aſpectu ac geſtu ſolo univerſum animando exercitum. Ex unâ parte cingebantur caſtra rupibus Tyræ impendentibus, ab alterâ vicinarum ſylvarum anfractibus. medius eo ſpatio patebat campus, ut nec totam aciem hoſtis explicare, nec pugnandi neceſſitatem Chodkievicio inferre valeret. Nulla hactenus notitia pervenerat de Coſacorum

Caſtra ad Chotinium.

ſacorum Zaporohenſium exercitu. ad quem inveſtigandum & accerſendum oblatâ ſuâ operâ Konaſzevicius, cohortis levis armaturæ præfectus, avidiùs à Ducibus expectabatur. Plurimùm interim omnium recreavit animos adventus Petri Konaſzevicii, cui militare cognomen à pharetrâ ductum, Sahaydaczny nempe, Zaporohenſes indiderunt. redibat ille Varſoviâ, ubi legatione apud Regem functus, optatum ſuis ferebat reſponſum, certâ ſpe fretus, reperturum ſe Coſacos Chodkievicii caſtris conjunctos. Verum illi, viliſſimi,& ex vulgi fece infimi hominis (quem Coſaci ſuetâ dicendi nugacitate, Borodavkam Rutenicè, quaſi Verrucam diceres,appellarunt) temulentum ac ignavum regimen tunc agnoſcentes, non tam ejus ductu, quàm effrenatâ ſuâ licentiâ, modò per Podoliam, modò per Moldaviam erronei vagabantur. Petrus iſte Konaſzevicius rarâ ingenii ſagacitate, judicii notabili maturitate, in dictis factiſque ſingulari induſtriâ, adeò originem, vitam ac conſuetudinem

Adventus Petri Konaſzevicii.

Vita & mors Petri Konaſzevicii.

plebejam exceſſerat, ut inter clariſſimos ætate ſuâ in Poloniâ viros æquiſſimo jure poſteritati innoteſcere poſſit. Quoties exercitui Zaporohenſium præerat, rerum terrâ marique geſtarum gloriâ celeberrimus, conſtantiſſima ubique fortunæ beneficia agnoſcebat. In Perecopenſibus campis, Tartaris aliquoties fuſis, Tauricam Cherſoneſum perterruit. In illâ paſcuorum vaſtitate armenta abegit, prædam ex Ruſſiâ reportatam in ipſo reditu eripuit. Vladiſlao verò jus ſuum in Moſcoviâ armis recuperante, ſummâ ſe celeritate, cum maximâ hoſtium conſternatione, ad Moſquam Imperii illius metropolim conjunxit, victricia ſigna per ampliſſimas ditiones circumtulit, ferro & igni hoſtiles regiones depopulatus, opimiſque ſpoliis onuſtus, Ielcii, Sackii, Livnii, Kalugæ, ſitu ac præſidiis munitiſſimarum urbium funeſtis ruderibus nominis ſui terrorem univerſæ Moſcoviæ incuſſit, quæ tot ærumnis & calamitatibus ingemiſcens, in ejus vidit manibus ſuam auferri ſupellectilem, ſuaſque

que opes, ac tantam diverſi gradus, diſparis ætatis, utriuſque ſexus captivorum turbam, inter illius currus ac cetera impedimenta, interruptis ſingultibus numeravit. Nec minùs maritimarum victoriarum famâ Konaſzevicii nomen inſigne videtur. & hîc conſtabat ſibi ejus fortuna, felicem illi ſemper piraticarum excurſionum largita eventum, diruta aliquot præſtantiſſima in Europâ & Aſiâ emporia, exuſtæ vicinæ Conſtantinopoli ditiones, & in iſtâ, quam deſcribimus, Chotinenſi expeditione non vulgaris præſtita dexteritas augebat ejus creſcentem indies apud Turcas gloriam. Cæterùm ipſe erat animo ingens, periculorum appetens, vitæ contemptor, in conflictu primus, in receptu ultimus, manu promptus, corpore agilis, in caſtris vigilans, ſomno parùm indulgens, nec adeò, ut mos eſt Coſacis, crapulæ deditus: Veneri intemperantiùs addictus, quæ mortem etiam illi acceleravit: in colloquiis, aut ſobrius, aut ebrius eſſet, circumſpectus, ac in omni ſermone parciſſimus. Regi

ac Reipubl. æquè ſemper in ſuo Magiſtratu fidus, in compeſcendâ Coſacorum licentiâ adeò ſeverus, ut etiam ex minimâ cauſâ ſanguinis eorum eſſet prodigus, unde illis inviſus aliquoties ex hac exercitus Zaporohenſis præfecturâ ab inſolenti multitudine dejiciebatur. Religionis Græcæ ritum ardentiſſimo & plùs quàm ſuperſtitioſo cultu obſervabat: iis, qui in ſacroſanctum Romanæ Eccleſiæ gremium ſe contulerant, infenſiſſimus juratuſque hoſtis. unde jam ante ipſum ejus obitum impii ejus in Rempubl. conatus variis ſuſpicionibus differri per vulgum cœperant. Chodkievicius hunc Petrum Konaſzevicium (cujus ſingulares virtutes & maxima in Patriam merita id breve diverticulum à nobis requirere videbantur) humaniſſimè exceptum, muneribuſque cohoneſtatum, nullâ adhibitâ morâ, expedivit, ut Tyræ inhærendo obviam Coſacis iret, unà cum duobus ſubſidii cauſâ Annibalorum levis armaturæ cohortibus, & cum Molodecio, homine ex Lubomirſcii familiâ, longo uſu, ac ve-

Konaſzevicii ex caſtris diſceſſus.

ac veteri conſuetudine Coſacis familiariſſimo. Moſcinio, uni ex domeſticis Lubomirſcii, explorandi hoſtis cauſâ caſtris egreſſo, cœca nox omnem ſucceſſum perturbavit. Ex adverſâ enim Pruti ripâ, cùm in Moldavos prædones caſu incidiſſet, nec hoſteſne, an ſui exercitus homines eſſent, dignoſcere obſtante caligine potuiſſet; vox tamen Moldavos prodidit. coortum inde tumultuarium prælium, quod ipſæ impendentes tenebræ facilè diremerunt. Moſcinius poſtquam animadvertiſſet, ſuoſmet mutuis ſe ictibus ac vulneribus conficere, receptui ſignum dedit, ac re infectâ rediit. Meliori fortunâ uſus eſt Fekiety Vngarus, ex Turcarum caſtris, ſub illam Buſſenſem cum Skinder Baſſâ tranſactionem, ad Polonum exercitum transfuga, rarâ fide & fortitudine in Vladiſlai Moſchovitico bello, Chodkievicio ſingulariter commendatus, qui tunc ex Iaſſenſi territorio adduxerat Moldavum captivum procerâ ſtaturâ eminentem, & in prioribus expeditionibus, cum adhuc Turcica ſigna ſeque-

Moſcinii excurſio.

Fekietii excurſio.

ſequeretur, optimè ſibi notum. verùm ab eo nihil ampliùs expiſcari Duces poterant, præter concordem cum aliis exploratoribus de Alexandro Moldaviæ Palatino relationem, quòd, Iaſſis præſidio nudatis, cum ſuo exercitu Oſmano obviam iviſſet. Invaleſcente de Turcarum adventu rumore, Ruſinovius & numerum & ſpem exercitus auxit, adductâ nimirum lectiſſimâ levis armaturæ Polonorum manu, quæ in caſtris Ferdinandi Imperatoris, contra ſuos rebelles, cum ſummâ Sarmaticæ gentis apud exteros gloriâ, merebatur. Nonnulli ex gregariis militibus, ob quærendum victum ad vicinos pagos excurrentes, ſpeciem hoſtilis alicujus cohortis ſpeculatoribus præbebant. Certior ab eis redditus Chodkievicius, jam aliquot equitum turmas è caſtris in campum eduxerat. reliquus exercitus prælio ſe accingebat. cùm Staniſlaus Zoravinſcius Caſtellanus Belzenſis, cujus tunc legio in excubiis diurnis permanebat, ipſe omnibus vicinarum ſylvarum ſaltibus accuratiùs perluſtratis, mox

Adventus legionis Ruſinovianæ.

Panicus terror.

mox ſuos ex voce & habitu cognovit, & rem, ut ſe habebat, Chodkievicio retulit. Hanc exercitus perturbationem brevi idem dies in ſummum convertit gaudium, optatiſſimo adventu ſubſecuto Doroſzenkonis Coſacorum Zaporohenſium legati, qui devaſtatis Oriovienſis regionis fertiliſſimis ditionibus, & Sorokâ funditus deletâ, proſpera jam incepti belli primordia enarrando, ſimulque advenientium propè Coſacorum & debitum obſequium, & propenſiſſimum in Rempublicam ſtudium ſacroſanctè promittendo, commune tædium publicâ compenſavit lætitiâ. Fauſtum hinc ulterioris progreſſus arripiebatur omen; ſolus cum reliquo ſuo exercitu & cum majoribus tormentis deſiderabatur Vladiſlaus. Moverat jam Leopolim caſtra: ſed ut eò citiùs verſus Chotinum properaret, Staniſlaus Zoravinſcius Caſtellanus Belzenſis cum Iacobo Sobieſcio Palatinide Lublinenſi, nomine Ducum & totius exercitus, ſuſceperunt ad eum legationem, per fas patriæ, Parentis & altricis ſuæ, per

Adventus Doroſzenkonis Legati Coſacorum.

Ad Vladiſlaum miſſi Caſtellanus Belzenſis, & Iacobus Sobieſcius.

ſuum Regiæque domus decorum, per florentem denique hactenus Paternum dominatum, ardentiſſimis precibus flagitando, ut ſe in caſtra Chodkievicii ſiſteret, ad divertenda communi ope imminentia Poloniæ regno pericula. Ad pagum ii Probuzne repererunt Vladiſlaum, gloriæ & novi in Rempubl. meriti avidiſſimum. Sequebantur eum Ioannis Wejer Palatini Culmenſis, Erneſti ac Gerardi Dönophorum tria agmina peditum Germanorum, Vngarorum, Nicolai Kochanovii, Almathi Bartoſzevii cohortes, & ſexdecim bombardæ majores: Haſtatorum equitum Nimiræ Podlachiæ, Conſtantini Plichtæ Sochaczovienſis Caſtellani turmæ, & ipſius Vladiſlai Prætoriana cohors, cui Martinus Kazanovius præerat. Conſtabat hæc Nobilitatis inſigni flore, & ſplendido ex privatis impenſis comitatu. Ianuſſii Ducis Wiſniovecenſis, Adami Przyemſcii Curruum Regis præfecti, Andreæ de Danbrowica Firley Caſimirienſis, Pauli Dzialynſcii Bratianenſis Capitaneorum, Stephani Koniecpolſcii, Sigiſ-

Exercitus Vladiſlai.

Sigiſmundi Tarlonis, Thomæ Sobieſcii, & aliorum magnæ in Republ. ſpei lectiſſimorum ac nobiliſſimorum juvenum. Erant & levis armaturæ Gniewoſzii, Zborovii, Ioannis Dzierzek: Gravis verò armaturæ Palatini Culmenſis & Dönoffii Capitanei Hiperpolenſis cohortes. Tum Pauli Volucii Epiſcopi Vladiſlavienſis, Antiſtitis ob hanc in patriam pietatem æternâ memoriâ digniſſimi, centum haſtati equites, & centum pedites, quibus Philippum fratrem ſuum Caſtellanum Ravenſem præfecerat; item Alexandri Radzivilii à majorum ſuorum conſtantiſſimo in defendendâ Republ. animo non degeneris, haſtatorum, levis armaturæ, & peditum tria vexilla. Summâ utrumque Legatum humanitate Princeps excepit, & attentiſſimas aures precibus exercitus porrexit, tardiorem ſuum adventum excuſans, partim ob tormenta bellica Leopolim ſeriùs & malo ordine advecta, partim ob tabeſcentem, & in horas languentem peditatum Germanorum, qui longo itinere confecti, nimio æſtu afflicti, la-

boriſque minimè tolerantes, & guloſo olerum eſu continuis morbis exhauſti, ſerpere potiùs, quam progredi, & loco corporum, umbras hominum præ ſe ferre non ſine magnâ ſpectantium commiſeratione videbantur. Quæcunque à Vladiſlao accepimus, tum ipſi vidimus, ea omnia in caſtra reverſi Chodkievicio fideliter retulimus, qui tum temporis triſtiſſimo nuncio perturbatus, ingentes curas animo coquebat. De Coſacorum Zaporohenſium ad internecionem cæſo exercitu, incerto autore, (ut ſunt inania famæ) percrebuerat rumor, qui in majus, more vulgi, creditus, & ex longinquo variis ſermonibus auctus, in deterius vergebat. cuncta enim caſtris obſervabantur funeſta; tam ſummorum, quàm infimorum par luctus, demiſſus vultus, triſtis aſpectus apparebat, ſuſpenſa denique omnium capita cernebantur, ac murmure cum gemitu conjuncto (quilibet enim mœſta proclamare detrectabat) per tentoria militum differebantur lugubria nova. Chodkievicius animo anxius, certior in

Nova triſtia de Coſacis Zaporohenſibus.

tior in

tior in utramque partem reddi, hoc unum cogitabat. unde Liſzka & Kuliczkovius, cohortium levis armaturæ Præfecti, verſus Stepanowce excurrerant, atque à Tartarorum exercitu præcluſos ſibi aditus nunciantes, primi rumoris fidem cumularunt. In rei autem veritate Zaporohenſes ex ipſis extremi periculi faucibus erepti, fœliciſſimo ac glorioſiſſimo ſucceſſu cum Turcis decertarunt. Octo ferè diebus ac noctibus impendebat illis Turcarum exercitus, continuo inſultu, & integro numeroſiſſimarum copiarum robore fatigabantur eorum vires, variis, victus cauſâ, huc & illuc, excurſionibus diſtractæ & imminutæ. Oſmanus, nihil non auſus, auſpicia ſua tentare, primaque militiæ ſimul & victoriæ tyrocinia deponere, in exterminio Zaporohenſium enitebatur. Quadringenti ferè Coſaci, cùm ab exercitu ſuo aberraſſent, in cavernis rupis cujuſdam deliteſcebant. in eos oppugnandos omnem potentiæ ſuæ molem ac ingentem illam vim hoſtis convertit. admotis machinis bellicis

Coſaci à Turcis infeſtantur.

oppugnabat nidulo affixos & humanâ ope orbatos. Atque dum uno ac altero die irritos ſuos conatus indignabundus Oſmanus vidiſſet, naturam, quæ inſtinctu divino locum iis munitum præparaverat, fame debellare contendit. Obſeſſi undique (ut eſt deſperatio magnum ad honeſtè moriendum incitamentum) cùm incredibili auſu hoſti immaniſſimo reſtitiſſent, notabilem in Turcico exercitu ſtragem, ſtupentibus ac frendentibus ipſis hoſtibus edebant; tandem labore confecti, inediâ conſumpti, pulvere ſclopetario deſtituti, fide priùs imploratâ, à tot calamitatibus reliquum, & quaſi jam extremum ſpiritum in manus ferociſſimi Tyranni unà cum armis tradiderunt. Qui virus ſuum à majoribus adhuc in Coſacos conceptum, in hoc, ceu aliquo inermium hominum macello evomere cupiens, abhorrendam omnibus ſeculis, ac apud ſummam etiam barbariem pudendam lanienam exercuit, & cùm omnes diverſis ſuppliciis, in truci ſuo conſpectu mactari juſſiſſet, tunc demum inuſi-

inuſitatam ſuam crudelitatem ſatiavit, cùm majeſtate Imperatoriâ abjectâ perſonam carnificis ſumens propriis manibus aliquot ex iis ad arborem ligatos, partim ſclopeto, partim ſagittâ transfixiſſet. Præbebant miſeri teterrimæ belluæ ſupplex jugulum, immortalis gloriæ æterna veſtigia ibidem relicturi, ubi mortalem depoſuiſſent vitam. Illos certè genere & factis antea obſcuros tali demum interitu eadem ſors nobilitavit, quæ & Oſmano tanquam generis humani prodigio perpetuam ignominiam, ac perenne apud omnes Heroas opprobrium inuſſit.

Ad caſtra Chodkievicii prædonum Moldavorum ſolita latrocinia non ceſſabant. adjunctâ ſibi certâ Tartarorum manu eos, qui pabulandi cauſâ incautiùs excurriſſent, ſæpiùs aggrediebantur. Petrum quoque Konaſzevicium ejuſmodi, ut referemus, caſus in ſummum impulerat diſcrimen, quod duce Fortunâ, & ſingulari ſuâ virtute comite tandem evaſit. Converterat ad Stepanowce iter, illic ſe exercitum Zaporo-

Latrocinia Moldavorum.

Caſus memorabilis Konaſzevicii.

porohenſium deprehendere ratus, poſtquam incidiſſet in impreſſa ad inſtar latioris viæ equorum veſtigia, mox pro hoſtibus ſuos tranſiſſe ſummo errore judicavit. Accenſi à Turcis obſcuriore nocte frequentiſſimi ignes; & hi illum fallebant. jam enim à Coſacorum caſtris proximum ſe eſſe gaudebat. Illuceſcente ſtatim die dum ex oppoſito monte tentoriorum apices conſpexiſſet, retrogredi cœpit. inſequuntur Turcarum ſpeculatores: plures etiam advolant. ille comitatus ſui paucitatem ſolâ animi alacritate ac manus promptitudine ſuperare elaborans, ita manus cum obvio hoſte conſerebat, ut tamen ad majorem, quem longiùs reliquerat, ſuorum manipulum contenderet. nec ab Annibale & Molodecio deſerebatur. Acriùs inſtabant Turcæ. amiſſo ille equo, & ob transfixam ſclopeto manum, viribus primis deſtitutus, in adjacentes ſe ſylvas recepit, ubi die ac nocte latitans, viarum ignarus, & ideo conſilii inops, tum ex incurato vulnere debilis, languido greſſu ad Tyram dirigebat,

rigebat, quem ſimul ac tranſiſſet, non procul à Mohilovo caſtra ſua reperit. Zaporohenſis Coſaci Borodavkæ regiminis pertæſi, ſolemni ſuo more, per unanimem acclamationem, Konaſzevicium in exercitus ſui præfectum iterum crearunt, qui Borodavkam, multorum criminum ab ipſâ multitudine accuſatum, in vincula conjecit, & brevi pòſt ad Chotinum capitis pœnâ condemnavit. Infeſtabantur nihilominus omnes circum caſtra viæ quotidianis ferè latronum excurſionibus. Iam inſidiis petitæ inſidiæ, atque ad comprimendam illorum licentiam nonnullæ equitum expeditorum cohortes, in latibulis ſylvarum, iteratis vicibus, erant abditæ. Sed, cùm nemo apparuiſſet, fruſtrà expectabatur, circumſpecta præſertim locorumque peritiſſima illa colluvies. Aliquot Zaporohenſium manipuli ab exercitu ſeparati, dum reportatâ ex territorio Onovienſi prædâ, verſus Chotinum properando, denſum excitaſſent pulverem; pro hoſtibus è longinquo facilè judicati, canendi per caſtra claſſici anſam

Latrocinia Moldavorum.

Adventus legionis unius Zaporohenſium.

G dede-

dederunt. Iam acies tum inſtrui à ducibus cœperat, cùm de adventu illorum certus nuncius pervenit, qui cohortium ſtrepitum ſtatim compeſcuit. Cantimirus, pluribus antè præliis proſpero eventu cum Polonis commiſſis nimiùm ferox, & ſuetis pugnandi furtis ſummopere confiſus, primam ulterioris belli aleam ſubire voluit. Selectis ex Tartarorum copiis veteranorum quinque millibus, ipſe in remotiori ſylvâ latitabat, fratre germano emiſſo, qui duorum millium equitatu, cui maximè fidebat, ſtipatus, & optimam ſtratagematis occaſionem ex coortâ nebulâ nactus, in excubias Poloni exercitus incidit; quibus vix non ad ipſam Lubomirſcianam portam inſiſtendo, barbaro clamore ac inordinato periculo caſtra implevit. Vnus ex Tartaris, corporis egregiâ compoſitione, eminentiori ſtaturâ, & imperterrito animo inſignis, acerrimè dimicando, à portâ Lubomirſcianâ lapidis ictu propiùs occubuit. Ab aliâ verò parte, per montium Tyræ inhærentium declivia, Tartarorum cohors inva-

Cantimiri primi conatus.

invaſerat, in primo caſtrorum ingreſſu ſtativa Piotrovii, qui levis armaturæ equitum præfectus, à cuſtodiâ vadorum fluminis redeundo, magnâ exercitus Poloni fortunâ illic reſtiterat. Dolus enim hoſtilis, ipſis caſtris imminens, in miſerabilem cohortis ejus ſtragem converſus eſt, ubi commilitonum plurimi, propter exercitus ſui viciniam ſecuri, & itinere nocturno defeſſi in utramque aurem dormiebant. Nec impiger Chodkievicius, quamvis malâ valetudine affectus, contra advenientem hoſtem, exercitum in aciem redegit. Dextrum cornu Lubomirſcius obtinuit, acceptâ in ſubſidium Matthæi Leſniovii Succamerarii Belzenſis legione; ſiniſtrum occupavit Chodkievicius, agminis fronte in obvios collium aſperiorum anfractus converſâ, unde ex inſidiis impetum Tartarorum metuebat, atque ibi legionem ſuam & Sieniavianam collocaverat; quibus pro ſubſidiis imminebant legiones, in primo ordine, Petri Opalinſcii Poſnanienſis & Bohuſlai Zienovicii Polocenſis Caſtellanorum; in ſecundo,

Acies tum primùm inſtructa.

cundo, Alexandri Sapiehæ Orſanenſis, & Nicolai Koſſacovii Viſnenſis Capitanei: medium conſtabat agmen ex legione Staniſlai Zoravinſcii Caſtellani Belzenſis & Boratinii Lipnicenſis Præfecti. adjunctæ iis erant Svizinii & Srzedzinſcii, militantes ſub ſignis Thomæ Zamoſcii Palatini Kyovienſis, haſtatæ cohortes. In tantâ, & maximè tyronum multitudine, non omnes obſervabant, in iis præſertim primordiis, exactum in acie ordinem, idque non ſine Chodkievicii ſtomacho, qui incredibili animi promptitudine & dexteritate, in numerato habens omnes uniuſcujuſque legionis cohortes, ſuum cuilibet locum, verba facto adæquans, deſtinabat. Tam ob Vladiſlai atque exercitus Zaporohenſis abſentiam, quàm ob variatum à Comitiorum inſtituto militiæ numerum, & mutilatas plurimas, quæ aderant, cohortes, ſtatim magnos in ſuo exercitu defectus facilè advertit Chodkievicius; cùm multò diverſam aciem in animo ſuo diſpoſuiſſet, tanquam Dux hac in arte verſatiſſimus, & cum omnibus

nibus, non modò ſui,ſed veteris etiam ævi, Imperatoribus comparandus. Collocaverat etiam nonnullas gravis & levis armaturæ,Germanorum & Hungarorum peditum cohortes,in ſylvarum latebris,ut ex inſidiis Tartaros aggrederentur, atque feliciter ſtratagema ſucceſſit. impetu enim in hoſtes facto, parvo negotio catervas illorum diſſiparunt. Cantimirus fugâ ſuorum perſpectâ, in eandem ſe ipſe conjecit,& Zaporohenſibus obviam caſu factus, Tartarorum plurimos ex præcipuâ militiâ amiſit. Captivorum de proximo tum Oſmanì, tum Dziambergerei Tartarorum Chami adventu conſtantem relationem. Szembergus & Conſtantinus Vevellius confirmarunt. nam relicto quatuor à Chotino miliaribus Turcarum exercitu,tanquam præſentiſſimi belli Feciales in caſtra redierant. Vſaimus Vezirazemes Szembergum, honorificè tamen tractatum, coram Oſmano celavit. Ii, qui de renovandâ pace per Conſtantinum Vevellium utrumque Ducem ſolicitarant, turpi ob ſervilem metum mendacio inficias *Reditus Szembergii cum Vevellio.*

G 3 iverunt;

iverunt ; datumque ab Vſaimo ſuperbum reſponſum, pacem nimirum, quam Poloni peterent, ſitam in armis eſſe. Impendens totius Reipubl. cervicibus inexpertum hactenus periculum, tubâ etiam eſt per caſtra denuntiatum. Animabantur in familiaribus colloquiis à Ducibus milites, unicam vigere ſpem, certamque ſperari ſalutem in divinâ ope & Polonâ virtute, ſuadebant vim vi propugnandam, arma armis repellenda: non patêre hîc locum precibus, quam ſummâ labe avitam gloriam contaminarent; tantò minùs auro vel pecuniâ pacem redimendam, quod utrumque ferro ſæpiùs parari ſoleat. Ad majorem verò ſecuritatem, ſummâ celeritate caſtra vallo & foſſis per legiones muniri imperavit Chodkievicius. Konaſzevicius uno miliari à Chotino caſtra ſub veſperam metatus, cùm tamen Turcas imminere ſibi advertiſſet, non plùs horâ Coſacis ſuis, poſt tot exantlatos labores, reſpirii conceſſâ, eâdem nocte in planitiem ad Tyram vergentem, & Chodkievicianis caſtris proximum, exercitum ſuum movit.

CHOTI-

CHOTINENSIS BELLI

LIBER SECVNDVS.

MEmorabilis hic Polonis in omnem poſteritatem evenit dies, quo tam cum Oſmano Turcarum, quàm cum Dziambegerio Tartarorum, ex tot regnis ac gentibus collecta potentia Regno ſuo incubuit, ac Othomanici per tres orbis partes latiſſimè patentis imperii, elata ex innumeris victoriis ſigna tunc ſe Poloniæ oſtentarunt. Tunc Tyras Euphrati, Nilo, ac vicino Danubio invidens, ad accedentis novi hoſpitis,& tanti Imperatoris majeſtatem, veluti alveo ſuo exurgere; Aſia cum Africâ, quaſi propriis ſedibus mota, in Podoliam properare cernebantur. Immenſa illa & variarum nationum colluvie referta agmina, à diverſo cœlo, ex longinquo ſolo, ad Sarmaticos limites coadunata, aliam aëris conſtitutionem, diverſum locorum ſitum, omnia denique oculis ſuis peregrina mirabantur

Adventus Oſmani ſecunda Septembris.

mirabantur. Multis barbarorum priùs erant experta arma Polona, quàm eorum nomen auditum: ad plures citiùs exploſarum bombardarum pervenerunt globi, quàm antea aliqua de remotiſſimâ gente notitia. Varia armenta, præcipuè buffalorum, camelorum, mulorum greges, multitudine ſuâ, excutiebant è longinquo ex aridâ ob inopiam imbrium terrâ, ad inſtar nebulæ, denſum admodum pulverem. Quatuor etiam Elephantis fervens ſanguine ac ætate Tyrannus, inſolenti potentiæ ſuæ alludere, & Africæ monſtris Polonum exercitum terrere voluit. Eſt, quod omnis miretur ætas, metandorum caſtrorum tempus quaſi momento hoſtibus conſtitiſſe: incredibili celeritate explicata, atque extenſa tentoria, illo ſplendore & candore, ac ſubitanea cœlo demiſſa nix eſſet, tres eminentiſſimos montes impleverant. Dziambegerejus uno inde milliari, inter circumjacentes ſylvas, ſtagni cujuſdam commoditatem nactus, Tartarorum collocavit exercitum, cum Valachis, Moldavis, iiſdem quibus & Turcæ

Exercitus Oſmani deſcriptio.

Turcæ caſtris continebantur. Ingentem Barbarorum numerum, tum ex occupato loco, tum ex frequentiſſimis agminibus, facilè colligere quilibet poterat. Variant hîc tamen tam noſtri, quàm Turcæ. mihi narraſſe ſufficit, in hoc bello capita ſua duos Imperatores devoviſſe; quorum ſi ſubſtituti Duces, numeroſiſſimis ſæpiùs cum Chriſtianis copiis decertarint, credibile profectò eveniet, ipſis plus tum temporis propriæ ſaluti ac dignitati conſuluiſſe. Ianizerorum (quod militiæ Turcicæ robur ſemper fuit) multò, quàm vulgò credebatur, pauciores reperti. cauſam præbuiſſe affirmant, magiſtratuum avaritiam, quæ præter majorum inſtitutum in militum locum pecuniam emungebat, dum quilibet pro labore munuſcula, & æs pro periculo libentiſſimè offerret. Equitatus, ob veſtium, quibus paſſim Turcæ utuntur, elegantiam, & ornamenta equorum, ſplendebat; crebra vexilla, apicibus in normam globi deauratis nitentia, pulcherrimum edebant ſpectaculum. Equi ex delicatiori aëre longin-

Numerus Turcarum & Tartarorum.

Equitatus Turcarum.

quo itinere attriti, non adeò, ut expectabantur, comparebant validi. Aſiatica imbellis turba numerum tantùm explebat, promiſſis magis barbis (quas Turcæ ſummâ curâ plerumque alere ſolent) quàm fortibus factis notabilis, clamore, non virtute inſignis, ad fugam prona, ad conflictum inepta, mercibus ac opificiis, non prœliis aſſueta. Multi ſenio jam confecti, plurimi corpore obeſi, nec arma dextre tractare, nec munia belli ritè obire valebant. Europææ copiæ, decus & præſidium totius exercitus meritò erant. Veterani in illis Hungaricis bellis exercitati milites, corporis ac animi habitu, & ipſo etiam veſtitu ab aliis Turcis diſſimiles, veteris adhuc Chriſtianorum coloniæ primos ſpiritus, & antiquæ militiæ nonnulla veſtigia retinebant, atque haſtati ii plerunque in primâ conſtituebantur acie. Communia, quibus exercitus Turcicus accingebatur, arma vidimus, cum acinace arcus, aduncos ferreos clavos, & angulares clavas, maximè verò breviores cum cuſpide emiſſarias haſtas, quarum

Aſiatici.

Europææ copiæ.

quarum jactu hoſtes ſuos feriebant. minorum bombardarum ac ſclopetorum rariſſimus apud eos uſus, præter Ianizeros ſolos, apparebat. loricas nonnulli induebant, alii veſtibus tantum cooperti, graviores etiam ictus à Polonis, magnâ ex parte armatis, excipiebant. Ariolorum maxima in exercitu ab Oſmano fovebatur turba, ad quorum vaniſſima auguria, inani quoque ſuperſtitione, omnem belli progreſſum dirigebat. Tormenta bellica, ſummo & apparatu & ſumptu, ad fortiſſima quævis quatienda mœnia adaptata, cingebant magno loci ambitu, tanquam validiſſimo muro aliquo, tot tentoria Polonis propiùs oppoſita, quorum aliquot globos L V libras ponderantes propriis hiſce oculis conſpexi. Tibiarum in magnâ copiâ, tubarumque ingratus auribus inhorreſcebat ſonus. Nihil tamen horum terruit ad omnia diſcrimina præparatum jam pridem Chodkievicii animum, qui educto caſtris exercitu, adjunctiſque ſibi Zaporohenſibus Coſacis, eundem, quem nudius-tertius

Tormenta bellica.

Muſica militaris.

contra Cantimirum locum, ac lævum cornu occupaverat, munitâ legionis ſuæ fronte denſis Opalinſcianæ, Zienovicianæ, & Sapiehanæ legionibus. Dextrum cornu ad ſylvas, ubi latitabant Tartari, vergens, Lubomirſcio contigerat, qui in fronte collocatis ſuâ, Ioannis Rozrazevii, Zlotnicii, Ianovii, Ratovii, haſtatis cohortibus, ſubſidia ita multiplicaverat; ut primum in iis tenerent ordinem Staniſlai Zoravinſcii Caſtellani Belzenſis; ſecundum, Matthæi Leſniovii Succamerarii Belzenſis, & Stephani Potocii Capitanei Camenecenſis haſtati equites; tertium, binæ Ioannis Farensbachii turmæ; quartum, Boratinii legio; quintum demum, Herburti Scalenſis Præfecti, Staniſlavii & Alexandri Pruſinovii Palatinidis Belzenſis haſtatæ cohortes. Mediâ inter duo cornua acie continebantur aliquot Germanorum peditum cum bombardis majoribus cohortes. Extremum verò agmen, ad ultimum ſuſtinendum hoſtium impetum deſtinatum, conſtabat lectiſſimo Nicolai ac Procopii Sieniaviorum equitatu, &

Acies contrà advenientem Oſmanum.

tu, & merentibus ſub ſignis Thomæ Zamoſcii Palatini Kyovienſis, Swiezinii ac Srzedzinſcii cohortibus, quibus à latere in ſubſidio Nicolaus Koſſacovius Capitaneus Viſnenſis cum ſuâ legione aderat. Magnum inter Lubomirſcium & Chodkievicium, ob illos, quos antè recenſuimus, defectus, patebat intervallum. Ne verò Tartari ex ſylvarum inſidiis poſtremos agminum ordines ſolito ſuo aſtu divellerent, aut ſubreptitio antiquo ſtratagemate in extrema caſtrorum irrumperent, converſæ verſus eaſdem ſylvas ſunt plures, tam in fronte, quàm in alâ, levis armaturæ cohortes. Inſtitutâ igitur Chodkievicius univerſâ acie, brevi, in quantum temporis ratio exigebat, priſtino ſuo, ſummorumque Imperatorum more, exercitum cohortari cœpit.

Campus hic, fortiſſimi milites, in quo utramque cernitis aciem, factorum potiùs, quàm verborum capax eſſe debet. Non me natura ad loquacitatem compoſuit, aut ætas, in caſtrenſi pulvere tranſacta, ſpecioſos mihi dicendi floſculos inſeruit, nec ipſum

Oratio Chodkievicii ad exercitum.

ſum prœlii , quod mox ſubſequetur , momentum, prolixam ad vos poſtulat orationem , qui chariſſimæ Patriæ & communis Reipublicæ cives , pro ejus gloriâ ac incolumitate , corpora veſtra devoviſtis. Multùm equidem fatis debeo,quòd me è variis cóntinuorum bellorum caſibus ac periculis ereptum , & diverſis , ut nunc videtis , morbis conflictatum , ad hunc uſque diem reſervarunt , ut vel vivus optimè de Regiâ Majeſtate ac inclytâ hac Republ. mereri , vel mortuus , tot Chriſtianorum, tot denique civium meorum manibus in hoſtili ſolo parentare poſſim. Primùm in ipſâ cauſæ æquitate , quæ ſemper cum Chriſtianis contra Paganos militat , poſtea in hac uniuſcujuſque veſtrûm dexterâ ſpem , & totius regni ſalutem poſitam eſſe , velim ſciatis. Non vos terreant iſta, quæ conſpicitis , tentoria , in faſtum Tyranni , & inanem veſtrum pavorem extenſa, cùm plurima hominibus vacua , oculos tantùm faſcinent : nec elephantis , aut camelis pugnandi vis ineſt ; ſarcinis illi ſuis onuſti impoſito

ſito oneri ſuccumbant: abſit vobis aliquem terrorem incutiant. Hanc Aſiaticam multitudinem pro inani umbrâ, & vano numero reputate: animo, victu, veſtitu molles, voluptatibus ſuis enervati, & à muliebri agmine non diſſimiles, ad primum Polonæ tubæ claſſicum, armorumque veſtrorum ſtrepitum concident, nec vobis unquam reſiſtent, genuinis virtute & ſtirpe Sarmatis, ac duri Martis veris alumnis; quorum olim majores, ab occidente, Albi, ab Oriente, Boryſtheni, ferreas illas impoſuerant columnas, tanquam duratura cum ipſo ævo ſempiterna per tot ſæcula gloriæ monumenta. Signo dato, ruite in hoſtes Poloni & Litvani, avitæ gloriæ memores. nec enim ignaviſſimo cuique hîc jam in hoſtico, inter alluentem rapidiſſimum fluvium, ac diffuſas undique Turcarum & Tartarorum copias, occaſio fugæ dabitur. Fortiſſimis verò viris, perpetuæ memoriæ latiſſimus patebit campus: Timidis, quos inter vos reperiri nec puto, nec opto, cedat in virtutem neceſſitas, audaces confirmet

met ipſe conſtans ſibi animus, ipſa demum in Deum & patriam pietas. Tu, ô ſumma juſtitia atque poteſtas, per quam Reges regnant, & omnes in terris bellatores victorias obtinent, inſurge in acerrimos nominis tui hoſtes, atque dextrâ tuâ fac virtutem, ſcelerum noſtrorum vindictam retarda, immenſæ verò potentiæ tuæ digito Paganorum conterendo agmina, juſtas tandem de immaniſſimis gentibus ſume pœnas.

Simul ac dicendi finem feciſſet, multis in exercitu excuſſit lachrymas, in omnibus certè incredibilem quandam alacritatem excitavit. Avidiſſimè quilibet pugnæ teſſeram expectabat. canebant nonnulli diverſum in laudem Deiparæ ſacratiſſimæ Virginis Pæana: nonnulli jam in prœlii procinctu tum ultimæ voluntatis codicillos raptim notabant, tum anteactæ vitæ nævos ſacris confeſſionibus expiabant. nec officio ſuo deerant ex variis Divorum familiis pii Religioſi, qui, in ipſius periculi limine, cohortibus ſe immiſcentes, pro loci & tem-

Præparatio exercitus ad prælium.

& temporis commoditate, devotis exhortationibus mentes Chriſtianorum militum diſponebant, & contra omnes Sathanæ inſultus muniebant. Oſmanus in ſuo impotenti animo fingebat jam, ipſâ adhuc adventus ſui horâ, certam Turcarum victoriam, hoſtiumque Othomanicæ domus extremam ad internecionem cladem. atque eâ ſpe inſoleſcens, cibum ſumere detrectavit, donec priùs omnes, ad minimum Poloni, apud inferos eſſent cœnaturi. Inde ad primum aſpectum viribus, quas oppoſitas vidit, contemptis, nullâ ex continuo itinere exercitui quiete conceſſâ, eodem ferè momento, novo & inaudito hactenus bellandi exemplo, illic caſtra ſua locare, hîc Polonos aggredi juſſit. Coorta inter excubias Coſacorum Zaporohenſium & Turcarum ſpeculatores velitatio, non magni in Coſaços impetus initium dedit: quem cùm fortiſſimè ſuſtinerent, & æquè pedites ac equites in barbarorum agmina ſummo auſu irruerent, ne tamen ictu ſuo defeſſi ab ingruente Oſmani exercitus vi

Primæ velitationes & certamina.

I obrue-

obruerentur, latitantes in collium & ſylvarum anfractibus Hungarorum ac Germanorum peditum cohortes, improviſâ eruptione factâ, laſſis jam Zaporohenſibus ſuppetias ferebant. Excurrebat & Chodkievicius, Ruſſinovianis (qui vulgò Liſſoviani vocabantur) & nonnullis gravis & levis armaturæ equitibus, atque ſelectâ ex univerſo exercitu alacrium militum catervâ ſtipatus. Acrius poſtea commiſſum prælium appropinquans nox diremit. Pedites, arboribus ſe inter virgulta obtegentes, cum manifeſtâ Ianizerorum jacturâ ſclopeta ſua in eos explodebant. Equites magno utrinque ardore, animante ſuos Chodkievicio, manus conſerebant. Nec tormenta Turcica talem, ut illo boatu ſuo minabantur, ſtragem in Polonis ediderant. Septem numerabantur equi ex Chodkievicianâ cohorte interfecti, unus ex gregariis militibus interemptus, ictus in dextrum pedem majoris bombardæ globo Zawiſza, adoleſcens, ex Kiſcianâ cohorte, ſtirpe nobilis, qui poſtea in caſtris maximis doloribus excru-

excruciatus animam exhalavit. Bohodanus etiam & Czarowic, deductæ olim à Vitoldo Tartarorum coloniæ poſteri, ſemperque in Livonicis ac Moſchoviticis bellis egregiâ in Rempubl. fide inſignes, & tunc communi cum Turcis Mahometanâ ſuperſtitione minimè devincti, non tanquam cum religionis ſuæ ſociis, ſed ſicut cum patriæ hoſtibus acerrimè dimicantes occubuerant. transfixi ſclopeto Ruſinovius legionis, Iedrzejovius, qui ex eo vulnere obiit, & Kluſcius levis armaturæ, Klebecus Livo & Ryſzkovius gravis armaturæ equitum Præfecti, atque Rakovius peditum centurio, quos Ioannes Staniſlaus Sapieha ſupremus Magni Ducatus Lithvaniæ Marſchalcus propriis ſumptibus in exercitu alebat. vulnerati plures, occiſi aliquot in variis cohortibus equi. Sed hanc, qualiſcunque fuerit, jacturam, notabilis Turcarum clades compenſavit. Auferebantur ſua frequenti Turcarum manu cadavera, à peditibus verò Polonis generoſi ducebantur equi, inferebantur caſtris equorum

ſplendida ornamenta, veſtium elegantiſſimarum exuviæ, haſtarum fragmenta, variique generis armorum reliquiæ. lixæ etiam & calones, pecuniâ, auro, & pretioſâ ſupellectile locupletati, in caſtra redibant. Vſaim Baſſa monoculus, qui Skinder Baſſæ in Siliſtrenſi præfecturâ ſucceſſerat, & tunc ſummâ autoritate atque bellicâ laude inter omnes ferè, qui aderant, Turcarum proceres eminebat, globo transfixus, maximo ſui in exercitu Turcarum deſiderio relicto, vitam cum morte commutavit. Quidam ex præſtantioribus Oſmani aulicis, Aſiæ minoris præfecti cognatus, vivus quidem in poteſtatem Polonorum venit, ſed præ nimio vulnerum dolore, cùm nullam vocem exprimere poſſet, ſtatim expiravit. Tartari ſe pauci admodum velitationibus ingerebant. ad diſtinendum enim Lubomirſcii dextrum cornu deſtinati, ſylvis tantum inhærebant, neque præclari quidquam facinoris, præter ſolum barbarum clamorem, edebant.

Proſpera iſtius diei in primo conflictu

auſpicia

auſpicia pro optimo reliqui belli augurio reputabantur.

Subſecutâ nocte iniit Chodkievicius conſilium de ulteriori progreſſu. Ardebat invicti animi Imperator ſummo pugnæ ac gloriæ deſiderio; & antequam medius campus hoſtium foſſis ac munitionibus undique impleretur, Martis eventum experiri cupiebat. Commiſſarii cunctationem ei ſuadebant, neve Reipubl. fortunam extremæ committeret aleæ, flagitabant, cùm & ſubſidia generalis totius Regni expeditionis tardarent, & Vladiſlaus, ad alteram fluvii ripam, ab exercitu ſuo disjunctus, periculo non careret. Annuit facilè ſalutaribus ſententiis Chodkievicius, optimè animadvertens, rei gerendæ occaſionem præ manibus ſibi eſſe, nec invito pugnæ neceſſitatem ab hoſte inferri poſſe. Vladiſlaus, omnibus impedimentis cum magnâ exercitus ſui parte ad Braham relictis, ſelectæ militiæ ac nobilitatis flore comitatus, in caſtra ad Chotinum venit. ſed ſive præ nimio æſtu, dum armatus in ipſo diei ar-

Conſilium de belli progreſſu.

Vladiſlai adventus,

dore à Cameneciâ ad Tyram contenderet, ſive etiam ex repentinâ aëris Moldavici mutatione (quæ plerumque ad inſtar acerrimi hoſtis multa robuſtiſſima quævis corpora vexabat) in gravem ac periculoſum inciderat morbum, quo plurimum conflictatus, & cum ſummâ etiam animi ægritudine, durante illâ expeditione, lecto affixus in caſtris decumbebat.

ſubſecutus ſtatim morbus.

Simulac Dziambegerejus Tartarorum Chamus Oſmano ſe conjunxiſſet, magnæ inter eos interceſſerant ſimultates. barbaro faſtu elatus Princeps iniquis oculis intuebatur Cantimirum, genere & gradu inferiorem, propriumque ſubditum, ſibi ab Oſmano præferri, eum in ſummâ veneratione apud omnes Turcas haberi, &, præter vetus majorum inſtitutum, in Siliſtriæ & Beſſarabiæ Præfecturam evehi. Inde non illo ſtudio ac obſequio, quod utrumque promittebat, mandata Oſmani exequebatur, verum nomini ejus infenſus in ſuis ſeorſim ſtativis permanebat, atque Tartarorum commoda ſatagendo, nec communicato

cum

cum Turcis conſilio, Nuradinum fratrem ſuum natu minimum, alioſque fidos & rei militaris peritiſſimos proceres, quibus ſe & Cantimirus immiſcuerat, ad vaſtandas Ruſſiæ & Podoliæ ditiones expedivit. Turcæ nihilominus in Polonorum perniciem ſemper intenti, ab hoſtili conatu non abſtinebant. Legio tunc Petri Opalinſcii (qui dum poſt hanc expeditionem in Palatinatum Poſnanienſem Ioanni Oſtrorog ſucceſſiſſet, magnamque ſui in omnium animis expectationem excitaſſet, in ipſo virilis ætatis flore extinctus eſt) in diurnis vigiliis excubabat, cui oppoſita aliquot Turcarum agmina verſus Lubomirſcianam portam ſe convertebant, & jam plures illorum equites congredi cum Opalinſcianis ſpeculatoribus cœperant, donec uno ex Grzymultovii cohorte nobili viro deſiderato, in ſpeciem fugæ juxta præſcriptum Chodkievicii terga dederint. Interim caſtra ab omni militiæ gradu, pari labore ac ſummâ celeritate muniebantur. tam Chodkievicianæ, quàm Lubomirſcianæ portæ objecerant

Nuradini in Poloniam excurſio.

Certamen novum Turcis.

cerant pedites in modum aggeris plauſtra terrâ ac fimo repleta. conſtituerant etiam ab utroque latere munitiones foſſâ cinctas, prout temporis ipſius ratio concedebat. Turcæ, directo ad portam Lubomirſcii curſu, Polonos, qui ex caſtris excurrerant, magno clamore aggrediebantur. ſed frequentiùs exploſæ, ex Lubomirſcii propugnaculo, majores bombardæ plurimos equis dejiciebant, adverſamque diſcutiebant aciem. Reliquæ tamen Oſmani legiones, tum in declivio, tum in ſylvis abditæ, & ab omni tormentorum periculo remotæ, celeri gradu properabant verſus delubrum ritûs Græci ex lapide confectum, quod inter rudera Chotinenſis oppidi integrum adhuc remanſerat. Poloni, qui in ſuâ ad vallum ſtatione pervigilabant, poſtquam perſpexiſſent hoſtem imminere parti caſtrorum, exiguâ, aut nullâ ferè munitione cinctæ, magno impetu illuc omnes ruebant, unde præſentiſſimum diſcrimen obſervabant: quos Ianizari ex ſclopetis ſuis depellere fruſtrà conabantur. Non enim

enimvicinum jam foſſæ hoſtem ibidem expectabant, ſed ſingulari alacritate, & imperterrito animo, turmatim ex vallo in medias deſiliebant Ianizerorum cohortes, qui cum vexillis ſuis ſylvam caſtris proximam occupaverant. Deſtinatum iis mox eſt à Chodkievicio ſubſidium, partim ex cohorte Nicolai Kochanovii trecentorum peditum Hungarorum, qui in ipſâ corporis Vladiſlai cuſtodiâ merebantur, partim ex Germanorum peditibus militantibus ſub ſignis Ioannis Wejer Palatini Culmenſis. Res igitur ad acerrimum utrinque congreſſum devênit. tandem hoſtes notabili reportatâ clade in fugam ſe conjecerunt, quos ulteriùs inſequi, ob inſidiarum metum, circumſpectus in omnia Chodkievicius vetavit. Coſacorum quoque Zaporohenſium caſtra ingenti ac irrito conatu à Turcis oppugnabantur. tot majorum ac minorum bombardarum globi conjecti nihil effecerunt. Coſaci enim, viribus ſuis freti, longiùs à foſſâ excurrebant, hinc cum Turcis cominùs dimicabant, illinc in aperto cam-

Turcarum inſultus in Coſacos.

po ſclopeta ſua in eos ſecuriùs explodebant. Turcæ animadverſâ manifeſtâ ſuorum ſtrage, amiſſis tribus campeſtribus tormentis, quæ poſtea ſub veſperam recuperaverunt, primos illos conatus turpiſſimâ fugâ deſeruerunt, mox nomen ſuum novo opprobrio contaminaturi. Calonum & lixarum fex, ac puerorum caterva, ludere, non pugnare edocta, ultrò ſe velitationibus, quæ ab utrinque fiebant, intruſerat. dum milites ſigno receptui dato in caſtra ſe contuliſſent, imbellis illa turba prœlium redintegravit, & impetu in hoſtes facto ſolo clamore adeò eos perterruerat, ut Turcarum agmina, quæ plùs quàm ex centum vexillis conſtabant, perturbata ac diſſipata, ſine ordine, ſine regimine in proximas ſylvas fugam arripuerint, quos non fortium virorum arma, ſed puerilis petulantiæ cachinni ac ſibili, non ſine inſigni potentiæ Turcicæ labe inſequebantur.

Quamvis Chodkievicius præcipiti nonnullorum ſenſu ſæpiùs eò traheretur, ut tergiverſatione poſtpoſitâ, quàm primùm de ſum-

de ſummâ rerum prælium cum Oſmano iniret; dubium tamen ille Martem cautè experiri ſtatuens, non ſpecioſa, ſed tuta elegit conſilia. Totius belli ratio in munitionibus ei conſtabat, unde tum hoſtem ex libitu aggredi, tum imparem viribus ſuis Turcarum impetum ſecurè ſuſtinere poſſet. Vno igitur Græci cultûs ligneo ſacello, latebrarum hoſtilium capaciſſimo funditus dejecto, in altero priùs nominato, ex lapidibus fabricato delubro, collocaverat præſidium Ioannis Kochanovii peditum. Collem portæ ſuæ imminentem, ad extruendum unius noctis operâ vallo & foſſâ ſeptum propugnaculum aſſignavit, quod nullâ interpoſitâ morâ machinis bellicis majoribus, & agmine peditum utriuſque Dinhoffii munierat. Relictis Turcæ Polonorum caſtris, quicquid eis roboris inerat, in Zaporohenſes converterunt. duabus ferè continuis horis reboabant bellica illorum tormenta: Ianizeri etiam ſclopeta ſua ſine intermiſſione explodebant. Coſaci propugnando defeſſi, ne tandem ingenti

Caſtra à Chodkievicio munita.

Coſaci à Turcis oppugnabantur.

vi,& recentibus hoſtium ſubſidiis ſuccumberent, opem à Chodkievicio ſæpiùs implorabant, quæ illis non defuit. Germani enim Vejeri & Lerunti fortiſſimi viri, ac Georgii Ducis Zaſlavienſis, Ielſcii, Racovii, Hungari pedites, ſtatim omnem Turcarum impetum repulerunt. Ante portam verò Lubomirſcianam, quocunque hoſtium equites comparebant, ab alacri milite, qui ex munitionibus excurrebat, fugati, lautè ſanguine ſuo obvium campum conſperſerant.

Poloni à Tartaris infeſtati.

Ad alteram verò Tyræ ripam Tartari infeſtabant vias à Cameneciâ Braham vergentes, & plures ex Vladiſlai exercitu currus victum vehentes ſpoliabant. Turcæ quamvis à Coſacis attriti, eo tamen magis exulcerati, animum & vires iterum reſumpſerunt. admotæ bombardæ grandiores adeò continuis aliquot horis quatiebant Zaporohenſium foſſam, ut aërem fumare, & oculos caligine quadam obſcurari crederes, atque Chodkievicius palàm fateretur, ſe, ab ineunte ætate bellis aſſuetum, ſimilem

milem tormentorum boatum nunquam in vitâ ſuâ audiviſſe. Edebatur non exigua in equis ſtrages. Zaporohenſes in manufactis cavernis ſine ullo diſcrimine latitabant, cùm in eâ exploſorum globorum ad miraculum uſque multitudine nemo ex iis periiſſet, præter unum Waſiuk (quod Baſilii nomen eſt) veteranum unius legionis Præfectum.

Ad divertendum Turcarum à Zaporohenſibus impetum, Ruſinovii legio, cum aliquot gravis armaturæ cohortibus, deſtinata irruit in hoſtem, qui in primo ſtatim congreſſu fractus, & inopinatè alio in loco, à numeroſis alacris militiæ catervis, ex vallo in eorum agmina currentibus, oppreſſus, non ſolum coactus eſt turpiſſimam fugam capeſſere, ſed etiam, illas ſuas præcipuas bellicas machinas deſerendo, glorioſam prædam Polonis relinquere. Verùm cùm ii in grandiores machinas ad quercus ferreis catenis ligatas cernerent, rotis earum abſciſſis, ne tam facilè à Turcis recuperarentur, ipſas bombardas in vi- *Turpis fuga Turcarum.*

cinum præcipitium dejecerunt. Nec hîc ſubſtitit victoriæ curſus, qua utinam Poloni uti tunc ſciviſſent! plùs una effeciſſet hora, quam 40 illi dies in ſummis laboribus ac periculis exacti. Turcas enim fugientes inſecuti, in caſtrorum partem Tyræ adjacentem, jam tentoria cum omni ſupellectili abripiebant, equorum, camelorum, & varii generis armentorum greges abigebant, obvium quemque interimebant: jam Turcica caſtra Chriſtianorum armorum ſtrepitu, ac magnis clamoribus ſæpiùs repetito tremendo cunctis poteſtatibus Salvatoris nomine reſonare, jam ſanguine ſuo inundari cœperant; cùm tam Zaporohenſium Coſacorum, quàm adjunctæ iis caſtrenſis fæcis pudenda prædæ libido hoſtibus ad recolligendas vires ultro tempus dedit: qui dum multitudinem illam ſpoliis inhærere vidiſſent, optimam rei gerendæ occaſionem nacti, caſtris ſuis omnes pepulerunt, multos ibidem necarunt, captos quæſitis tormentis ac meditatâ ſævitiâ excruciarunt. major tamen eorum pars

id

id diſcrimen evaſit, ſpoliiſque onuſta rediit. Accurrit ad Chodkievicium, ante ſuam portam equo inſidentem, celerrimus nuncius, Oſmani caſtra à Coſacis Zaporohenſibus & magnâ ex Polono exercitu turbâ eſſe occupata, ac ad plenam victoriam nihil niſi ſubſidia deeſſe: de quibus iteratis vicibus utrumque ducem Konaſzevicius ſolicitabat. Sed Chodkievicius ſolem inclinare jam inſpiciens, nocti pugnam committere prudentiſſimo conſilio renuit: nec minùs fatidico ſpiritu id pertimuit, quod ſuis cladem attulerat, ne prædæ in plurimis ignominioſa aviditas univerſum poſtea exercitum in ſummum præcipitaret periculum. Adeò credibile eſt, magnorum Imperatorum mentibus aſſiſtere ſemper ſingularem quendam Genium, qui illis ſalutares cautelas inſuſurrare ſoleat. Edito tamen profundò ſuſpiriò, ac profuſis lachrymis, oculiſque ad cœlum elevatis, magnâ undique militum coronâ cinctus, in hæc verba prorupit. Tua, ô ſupreme rerum hominumque arbiter, poteſtas, tuum *Chodkievicii verba.*

impe-

imperium, & tuum eſt bellum. Tibi ſoli aſſurgit, quicquid ſub Sole videtur magnum; prælia, clades, victoriæ, ex tuo dependent nutu: ad libitum inermes armas, imbelles præſtas bellicoſos, conteris arrogantes, extollis humiles, ignaviſſimo cuique animum addis, ac ubi minimus apparebat timor, tu formidinem injicis, & (ſi ego abjectiſſimus ante Thronum tuum pulvis id eloqui poſſum) in rebus humanis ludis. Atque nunc divinam Majeſtatem tuam ſupplex veneror, quòd ejuſmodi ad me perveniant nuncii, ſtupendæ tuæ providentiæ in patriam meam recentiſſimi teſtes. Perge tanta augere beneficia, opprobriis ſatiare paganos, Chriſtianorum verò propagare gloriam.

Ex hac inſperatâ Zaporohenſium irruptione Turcarum caſtra magna invaſerat conſternatio: nullus ordo aut gradus militiæ terrore vacuus reperiebatur. & ipſe Oſmanus, cùm antea minimè crederet, nihil tam firmum in mundo eſſe, cui etiam ab infirmo non immineat periculum, tum demum

demum, quàm fragili loco ſtarent ſuperbi, propriis oculis vidit, prioremque faſtum in muliebrem mutavit planctum, dum inani ſpe deluſus conſpexiſſet, præcipites in fugam eos ruere, quorum virtute fretus, non tantùm de Polono exercitu, ſed de univerſo terrarum Orbe certam ſibi victoriam, & magnificos triumphos, vanâ fiduciâ, pollicebatur.

Ob fæliciùs ſubſecutam hanc incurſionem, inveniebantur nonnulli, qui noctu Turcarum caſtra invadenda ſeriò ſuadebant. Chodkievicius primis ſuis adhibitis rationibus opinionem eorum refellebat, in eam potiùs propendendo partem, ut quàm primùm reliquæ Vladiſlai copiæ à Brahâ Tyram tranſiſſent, antequam exercitus pulvere tormentario, annonâ, commeatu, & equis fame paſſim intereuntibus deſtitueretur, aperto jam Marte cum Oſmano decertetur. Verùm cùm ei cunctatione facillimè vires Turcarum frangi poſſe, tam Commiſſarii, quàm alii in re militari verſati legionum ac cohortium præfecti de-

monſtraſſent, arreptum conſilium deſeruit, omnemque animum partim ad corrigendas, partim ad augendas caſtrorum ſuorum munitiones applicuit.

Inſolentia gregarii militis.

Memorabilem gregarii militis inſolentiam ad poſteritatis horrorem inſerere hîc operæ pretium arbitror. Ementitum illi ſparſerant rumorem, Chodkievicii mandata acceſſiſſe, ut omnes Moldavi, qui hactenus Regias partes ſequerentur, nunc manifeſtâ perfidiâ notati, penitus ſine ullâ commiſeratione delerentur. Ad radicem ii Chotinenſis rupis, per familias ſuas diſpertiti, in roguriolis degebant; alii, in ſummâ egeſtate precarium ducendo ſpiritum, per emendicata ſuffragia victum quærebant; alii propriis, quantulæcunque erant, impenſis ſe & univerſam domum ſuſtentabant. In fide itaque publicâ munitos, & ab omni violentiâ ſecuros, petulantiſſima illa poſteriorum militiæ ordinum turba, non uti in Chriſtianos, & Reipubl. dedititios, ſed ut in paganos & acerrimos hoſtes ſæviit, non ætati, non ſexui pepercit. Senio con-

nio confecti homines, & decrepitæ anus ex ponte Chotinenſi in præcipitium detrudebantur, ab uberibus maternis avulſi infantuli, abrepti è ſinu paterno liberi, cùm nec extremi utrinque oſculi vel tantillum temporis concederetur, in profundum fluminis abjiciebantur, & conſtupratæ priùs in oculis parentum puellæ. Imbellis hæc multitudo, quæ ejulatu ſuo cœlum penetrabat, non rabiem eorum mitigare, non plùs quàm ferrea pectora emollire poterat: ſed in unum plurima congeſta ſupplicia, miſerabilem ſpectantibus abominandæ lanienæ ſpeciem præbebant. Atrociſſimum id facinus coram Chodkievicio celabant omnes, ne fortè malâ valetudine affectus, bili ex tantâ inſolentiâ commoveretur. Lubomirſcius tamen ad inquirendas exorti tumultus omnes circumſtantias, certis perſonis delegatis, aliquot eorum in recenti crimine captos, in loco patrati delicti ſuſpendi juſſit. Sceleris nihilominùs immanitati pœna non correſpondebat; quam nec brevi ipſe ſeverus innocentis ſanguinis

 vindex,

vindex, ac vivorum mortuorumque juſtus judex, in aliquâ notabili exercitus clade repeteret, in communi omnes verſabantur metu.

Caſtra Turcarum mota.

Interea Turcæ caſtra ſua, ex primo loco mota, propiùs ad exercitus Poloni munitiones tranſtulerant, ut inferior eorum pars in planitie Tyræ adjacens, parùm non ęquaretur Zaporohenſium Coſacorum foſſæ. Nihil Oſmanus intentatum ad obtinendam victoriam reliquit, & ubi vel leonina pellis non ſufficiebat, vulpinam aſſuebat, dum varios dolos in capita Polonorum fabricaret. Aliquot ruſticos ex Podoliâ, nobilium ſubditos, qui cum latronibus Moldavis paſſim prædabantur, primùm datâ pecuniâ, poſtea adjunctis non contemnendæ fortunæ pollicitationibus, illexit, ut promptam illi ſuam operam in caſtris Polonorum incendendis offerrent. Vnus jam ex iis ad hanc fraudem emiſſus, Rzepnice pagi, duobus à Kameneciâ miliaribus ſiti, accola, optimo in rem Polonam caſu, in Zaporohenſium Coſacorum manus incidit.

Fraus aliquorum ruſticorum Podoliæ.

dit. adductus in caſtra, variiſque tormentis excruciatus, omnem Turcici aſtûs ſeriem prolixè enarravit, ac plures nobilitatis Podolicæ ſubditos, ejuſdem ſceleris conſcios, nominavit. ipſe tandem ad aliorum terrorem merito enormi affectus ſupplicio, cautiorem poſtea in extinguendis focis reddidit exercitum.

Conſtantinus Vevellius, qui pridie ante adventum Oſmani cum Szembergo ad Chodkievicium ab Vſaimo Vezirazeme venerat, facilè verſipellis Græcus ex anteactis diebus colligebat, pacis utrinque conſilia nondum affectari. atque ut eò citiùs animum Chodkievicii expiſcaretur, ſemper de reſponſo ad Vſaimum ſolicitare eum non deſinebat, qui inter armorum ſtrepitum minimè ſibi literas exarandi hactenus vacâſſe oſtendens; ne tamen legationis ac omnium gentium jura in tardiori Internuncii reditu violari à ſe, temerario aliquo hoſtium judicio perpenderetur; Conſtantinum, pluſquam unâ ſeptimanâ in arce Chotinenſi detentum, in caſtra Oſmani di- *Vevellius in caſtra Oſmani dimiſſus.*

 ni di-

ni dimiſit, ac per eum, in ipſo etiam belli ardore, optimam ſuam, in honeſtam & æquam pacem, voluntatem Vezirazemi declaravit. Nihilominus hoſtiles utrinque auſus non ceſſabant. Lermuntus, inter Dinophii propugnaculum & Coſacorum Zaporohenſium munitiones, cinxerat ſe foſſâ celerrimâ operâ confectâ. adhærebant ei Sapiehæ Marſchalci Curiæ Litvaniæ, & Georgii Ducis Zaſlavienſis, ac Ielſcii Hungari pedites: cùm Turcæ, nullo fructu exploſis toties in Coſacos bombardis, Dinophium poſtea aggrederentur, vicinus tam Lermunti, quàm illorum magnatum peditatus, ignominioſè numeroſas hoſtium catervas fugavit. Ne tamen victi omnino viderentur, comparatis ad hunc ſolum uſum vehiculis, è regione portæ Lubomirſcianæ bellicas ſuas machinas tranſtulerunt. Obverſabantur oculis, cum exiguâ tamen jacturâ, per caſtra huc & illuc, prope etiam Vladiſlai tentoria, deſilientes globi, qui maximè petebant Nicolai Sieniavii Inciſoris Regni cohortem, cui Gliniecius præerat,

Turcarum fuga.

erat, ac tunc extra vallum in diurnis excubiis remanebat. atque Iarczevius interemptus evitandi majoris periculi modum exhibuit, dum Glinecius per virgulta ad Lubomirſcii munitiones pedetentim retroceſſiſſet. Aſſignaverat Chodkievicius aliquot peditum cohortibus locum, inter ſuam & Lubomirſcii portam aptiſſimum, ut ſtationes deſtinatas vallo quàm primùm munirent. ſed negligentiùs opus procedebat, ac omnino imperfectum, novam Turcis rei gerendæ occaſionem porrexit. in eam enim partem, quæ nullo aggere ſepta, tutiſſimum hoſti aditum præbebat, edito ingenti clamore ac ſtrepitu, plura equitum ac peditum, denſis ordinibus, coäcervata agmina irruerunt. Ziczovius ac Sladkovius, inſigni labe notandi centuriones, nullas excubias, nullos ſpeculatores præmiſerant; ipſi, ac ſi in intimo pacis & otii ſinu inter domeſticos lares degerent, incauti, inermes, veſtibus etiam exutis, pomeridiano ſommo indulgebant. Verùm ibidem, antequam expergiſcerentur, ignaviæ ſuæ juſtas

Ziczovii ac Sladkovii ignavia.

juſtas luerunt pœnas : Turcæ enim ſtatim, ac ſtationes illorum invaſiſſent, utriuſque in primis abſciſſo capite, duobus vexillis ereptis, ad reliquos pedites mactandos ſummâ ſe celeritate contulerunt. paſſim ii cædebantur, inopinatâ hoſtilium armorum vi oppreſſi. Diſperſa vidiſſes ac truncata cadavera; cum Turcæ amputata eorum, & ad caſtra ſua reſervata capita, non ut viliorum hominum, ſed quaſi ſelectæ Polonæ militiæ, eminentioriſque ſtatus procerum eſſent, gratiæ Oſmani captandæ & præmii aſſignandi cauſâ, ad pedes ea defunctis etiam ferociâ ſuâ illudentis Tyranni turmatim proſternebant. Iam & munitiones ad portam Chodkievicii vergentes deſerere peditum plurimi, vicino periculo territi, cœperant: niſi à Nicolao Sieniavio ac ejus commilitonibus, vigilias diurnas peragentibus, modò minis, modò verberibus revocati fuiſſent.

Edita propè ipſa caſtra duarum cohortium Sladkoviani & Zyczoviani peditatus ſtrages, tantum ſpiritus addidit reliquis

Polonis,

Polonis, quantum minuerat, profligatis illis. Incredibili enim alacritate, maxima florentis militiæ turba ex vallo ruebat in obvios hoſtes, qui primo ſtatim congreſſu diſcuſſi, primoque vigore in conſternationem verſo, atque fugâ arreptâ, non incruentam ex illâ irruptione reportarunt victoriam. per ſuorum enim cadavera terga dabant, amiſſis aliquot, ut ex corporis conſtitutione, veſtiumque exuviis cognoſci poterat, primariis in Oſmani exercitu viris. *Polonorum alacritas.*

Antequam in demoliendâ Ziczovii foſſâ conatus ſuos experirentur, ad diſtrahendas Polonas vires; præmiſerant nonnullas legiones, quæ rectâ ad Græca delubra, verſus caſtrorum partem non bene adhuc munitam ſita, ſolo clamore impetum fingentes, velitationum ludicris in varia loca Polonos ubique intentos divertebant. Nec ſtratagema malè ceſſit. Lubomirſcius, loci iſtius munitione deſtituti evidens periculum animadvertens, illuc ſe ipſum, & exercitûs præcipuum robur conjecerat. Non procul inde Ioannes Wejer Palatinus Cul-

M menſis,

menſis, arte & ingenio Apelmanni Belgæ, Architecturæ militaris periti, extruxerat propugnaculum, quod Turcæ magno niſu oppugnare conati, atque mox inſigni clade affecti, illam partem caſtrorum aggredi ampliùs ceſſarunt. Furorem eorum aſtu Wejer domare contendit. ex condicto enim pedites ſui, in foſſâ abditi, non comparebant, ut Turcæ, deſtitutum omni præſidio vallum rati, eò audaciùs ibi irruerent. Quod cùm præſtitiſſent, & ab omni diſcrimine ſecuri ad ipſam accurriſſent foſſam, Germani tum temporis ſclopetis ſuis proximos ſibi hoſtes commodiſſimè petebant. Ita plurimis cæſis, reliquis diſſipatis, virtutis ac dexteritatis ſuæ egregium Palatinus Culmenſis edidit ſpecimen. Turcæ nihilominus, proſpero ad foſſam Ziczovii & Sladkovii ſucceſſu elati, priorem fortunam tentare appetebant. Nicolaus Sieniavius, cum unâ ducentorum haſtatorum cohorte, diurnas peragebat vigilias. Chodkieviciana, Petri Opalinſcii Poſnanienſis, Nicolai Zienovicii Polocenſis Caſtellanorum, & Ale-

Strata gema Wejeri.

& Alexandri Sapiehæ Orſanenſis Capitanei legiones, in omnemque eventum paratæ, quidnam moliturus eſſet hoſtis, ſpeculabantur. Dum itaque celeri curſu, diſtrictiſque acinacibus, referta Turcarum agmina verſus valli Ziczoviani reliquias impetum ſuum dirigere cœpiſſent; Chodkievicius ilico, repetitis aliquoties acclamationibus, manus cum iis Sieniavio conſerere mandavit, qui majorum ſuorum gloriâ ac virtute non dedecorus, pari genere & expectationi animo in obvium hoſtem irruit, minimè ab ipſo Imperatore deſtitutus. Is enim corporis ægritudinem, diuturno morbo nactam, vivido illo & ingenti ſpiritu ſuperans, mox cum tribus cohortibus accurrit, & Sieniavio ita ſe adjunxit, ut Chodkievicius aciei frontem, Sieniavius dextrum, Zienovicius ſiniſtrum obtineret cornu, Rudomina verò iis in ſubſidio immineret. Diverſum in utroque exercitu ſpectaculum fortuna, per omnia humana, maximè autem in res bellicas potens, & illic exhibuerat. Turcæ ſelecti

Prælium cum Turcis.

equitatûs tam robori, quam numero conſiſi, vultu & geſtu victoriæ applauſum præ ſe ferebant. Poloni quatuor tantùm ſuas cohortes cum numeroſis hoſtium agminibus congredi cernentes, inter ſpem & metum poſiti, intimis ſuſpiriis & ardentiſſimis votis Chodkievicianum conflictum proſequebantur. Interim coortus ſummus armorum ac hominum undique ſtrepitus, acerrimæ pugnæ faciem intuentibus præbebat. Brevi tamen, urgentibus fatis, ad Polonos inclinata victoria tumidos antea Turcarum animos eò uſque depreſſit, ut non ſolùm ſigna ſtationeſque ſuas deſeruerint, ſed turpiſſimam capeſſentes fugam, ignominioſiſſimo certamine, in caſtra ſua ruerent, tanquam ferales aliqui nuncii, non tantum unius exercitus, ſed totius jam Othomannici imperii deplorandæ cladis. Oſmanus inopinatâ copiarum ſuarum conſternatione perculſus, & tunc, cùm inter homines eſſet, hominem ſe ſenſit. Vnico enim adverſi caſus ictu, ex ferociſſimo tyranno in abjectiſſimum mancipium repentè mu-

Clades Turcarum.

tè mutatus, ſolis lachrymis, fæmineis nempe armis, ſalutem, ac tantam nominis ſui majeſtatem tutari non dubitavit: dum inter crebros ſingultus, puerilibus querimoniis, coram ipſiſmet ex prœlio profugis, ſummam eorum ignaviam incuſaſſet, & quos leonum geſtare pectora putâſſet, eos tandem ad inſtar leporum in fugam, auſpiciis Oſmanicis indignam, conjeciſſe vidiſſet. Magnam hanc Turcarum fuiſſe ſtragem, quilibet ex ipſis cadaveribus colligere poterat, quæ in adjacenti Polonis caſtris campo ubique ſparſa patebant. Sed mihi etiam, quando cum Staniſlao Zoravinſcio Caſtellano Belzenſi apud Oſmanum Reipublicæ nomine legatione fungebar, nonnulli, non vulgaris inter Turcas ſtatus, liberiùs retulerunt, nefaſtum illum copiis ſuis extitiſſe diem, quo plurimos veteranos, multorumque bellorum gloriâ eminentiſſimos viros, & præcipuum militiæ ſuæ florem amiſiſſent. Id certò conſtat, nocte, prœlium ſubſecutâ, cum facibus & rhedis ſummâ diligentiâ à Turcis quæſita

M 3 fuiſſe

Cædes Caſtellani Polocenſis.

fuiſſe præſtantium heroum cadavera. Nicolaus Zienovicius Caſtellanus Polocenſis, legionis unius Præfectus, vir & natalium ſplendore, & ſingularibus in Rempublicam meritis clariſſimus, dum ex equo interempto in medios hoſtes decidiſſet, eodemque momento dejectâ caſſide, quæ ineptè ligata erat, caput denudaſſet, à Turcis undique cinctus, & inter illorum equos huc & illuc volutatus, iteratis confodiebatur ictibus. tandem cum Turcis in fugam converſis, plus quam viginti vulneribus ſaucius, & ſemivivus in plauſtro quodam in caſtra eſt advectus, magnâ nominis ſui gloriâ relictâ, tertio demum die ſpiritum, unde acceperat, reddidit. Ex cohorte quoque Chodkievicii, ſex ex primis ordinibus nobiles, cum vexillifero occubuerunt. Vexillum ipſum, ex Moſchoviticis adhuc prœliis reportatum, non ſine magno Chodkievicii ſtomacho, in hoſtium manus devênit. Zienovicii tres, Sieniavii duo, Rudominæ novem commilitones, unà cum ejus fratre cæſi; vulnerati, Rudominæ co-

hortis

hortis præfectus, octodecim Chodkievicii, & ex qualibet quatuor cohortium aliquot equites. interfecti ſunt nonnulli gregarii milites, & plures equi. Lubomirſciana agmina in ſtationibus ad vallum permanebant, & ad primum congreſſus intuitum, ſubſidium ſuis ferre properabant. ſed celerrima hoſtium fuga non ſolùm iis, ſed ne Opalinſcianæ quidem, Sapiehanæ, & Zienovicianæ legionibus, quæ propè adерant, ad conflictum tempus conceſſerat. In tanto prœlii fervore, ex alterâ tamen parte, tam Zaporohenſium Coſacorum caſtra, quam Lermunti & peditum Hungarorum munitiones à Turcarum petebantur inſultu. verùm quàm primùm Coſaci & pedites in campum progreſſi, cominus cum iis pugnaſſent, nullâ interpoſitâ morâ, omnes, quæ ſe illuc contulerant cohortes, non ſine inſigni clade repulerunt. Chodkievicius animos ac vires hoſtium in commiſſo prœlio expertus, primum illud de ſubeundâ pugnæ aleâ conſilium exequi inſtituerat, niſi partim maturi ex Poloniâ ſubſidii

In Coſacos Turcarum inſultus.

ſubſidii ſpes, partim ingraveſcens Vladiſlai morbus conatus ejus retinuiſſent. totus tamen dies in reſtaurandâ Ziczovii foſſâ inſumptus, Turcis nihilominùs cœptum laborem impedientibus, qui heſternâ attriti ignominiâ in ſuis caſtris deliteſcebant. Poſtridie, præter uſitatum hactenus morem, ſummo manè Turcarum legiones rectâ ad portam Lubomirſcianam comparebant. Lubomirſcius, providens ne vindictæ cupidi agmina ſua aggrederentur, tempeſtivè aciem inſtruxit. ad divertendum verò Tartarorum impetum, peditatus Coſacorum Zaporohenſium duo incirca millia in vicinis ſylvis abdita collocavit. Vtrinque bellico certabatur aſtu. Lubomirſciani in ſua ſtratagemata hoſtem allicere ſtudebant. Turcæ, loco occupato dimoveri minùs tutum rati, Lubomirſcianos ulteriùs à caſtris provocabant. Duæ itaque adverſæ acies, prœlio accinctæ, circumſpectâ quadam cunctatione inter ſe contendebant. Anteceſſerunt tamen velitationum præludia, ſæpiùs etiam, at nullo effectu, explo-

Cunctatio Turcarum.

explodebantur Turcarum majores bombardæ. Declinante jam Sole alacriorem Chodkievicius èx alâ ſuâ militem velitationibus immiſcuerat, quem tres Ruſinovianæ cohortes ſubſecutæ, & magno auſu in aliquot Turcarum agmina irrumpentes, in fugam ea converterunt. Diſſipatas recolligere vires hoſtis putabatur, dum ex declivio ſigna verſus aciem Lubomirſcianam oſtentaret, quo Sviſinii ac Srzedzinſcii cohortes, ad ſuſtinendum primum impetum deſtinatæ, gradum celeriorem jam moverant. ſed Turcæ prœlium omnino detrectantes, in ſylvas ſe receperunt. Zaporohenſes Coſacos, non jam majoribus bellicis machinis, ſed ſclopetis Ianizeri impetebant. verum ii extra foſſas, conjunctâ cum Lermunti & Dinophii Germanis peditibus manu, plurimis nullo ſuo damno interemptis, reliquos fugarunt. Nec Bartoſzovii ad Braham trans Tyram munitiones ab inſultu Tartarorum immunes erant. at facilè una & altera peditum Hungarorum irrùptio omnem eorum vim repreſſit.

N equi

equi tamen in paſcuis cum armentis abacti, rapaciſſimæ & prædæ aſſuetæ genti inſignis victoriæ loco ſufficiebant.

Polonorum adverſa fortuna.

Fœlicem hactenus periculoſiſſimi hujus belli progreſſum multæ (ut plerunque fert rerum humanarum viciſſitudo) interturbabant adverſitates. Ac primum ſera, & ideo incerta ex Poloniâ auxilia, præſens diſcrimen augebant. Indies, imò in horas diminuebantur cohortes: quotidiana multorum efferebantur funera, graſſante paſſim per ſummos ac infimos, omnemque militiæ gradum, ex aëris aut aquæ infectione, peſtilentiali quodam & contagioſo morbo; ut alii profuſione alvi excruciati, inter tormina ac ingentes dolores, ad inſtar duriſſimi ſupplicii, animam exhalarent; alii reluctantem cum corpore ſpiritum, ob vehementem ægritudinem, etiam inviti retinentes, bellica obire invalidi, & ad propugnandam extremam vim inepti, in caſtris tabeſcerent. Si æquo judicio aliquorum ex poſteris ignavia, per tot ætates partam fortiſſimis factis majorum gloriam obſcu-

obſcurare, aut nonnullorum ex popularibus ſocordia univerſæ gentis res continuatâ felicitate ac fortunâ geſtas, deturpare poſſet; jure merito & mortuorum Polonorum manes, & ſuperſtitum vitam pudere deberet, quòd plurimi in hâc reperirentur expeditione, qui deteſtando in omnes nationes exemplo, caſtra ac ſigna ſua, diurnâ, nocturnáque fugâ certatim deſererent, nonnulli in fluvio, luctuoſo potiùs fato immergi, quàm periculo pro patriâ gloriosè opponi; plurimi, dum fugerent, in Tartarorum manus incidere, quàm forti dexterâ hoſtem repellere, maluiſſent. Iniquo (ut par erat) animo ferebant Duces tantam patriæ ſuæ labem, variiſque modis tam nefando ſceleri obviabant, & in reparando ponte tardiores ſe, non ſine magno exercitus incommodo exhibentes, ut vel hoc ſolo retinaculo turpiſſima eorum fuga ceſſaret. Inſignia etiam nobilitatis nomina, in interiori currus parte, inter victualia, hæſitantia, ac inde extracta, tanquam exercitus ſui probra, per caſtra ducebantur. Atque

eorum ſinguli, qui ſe hoc facinore contaminarunt, publico reſcripto poſtea notati, ad majorem poſteritatis formidinem, bonorum privatione,& perpetuâ infamiâ Comitiorum edicto ſunt mulctati. Reliqui verò, qui huic bello ſupererant milites, ſingulari ſuâ conſtantiâ, & eorum delicta compenſarunt, & ſuam gloriam per omnes orbis partes immortalitati conſecrarunt. Accedebat,ad manifeſtam quotidie exercitus diminutionem, equorum ſtrages, ob avenæ & fœni defectum, cùm ab utrâque Tyræ ripâ hoſtium obſidio difficillimum commeatum, & periculoſam redderet pabulationem. Pulveris quoque tormentarii, qui continuis bombardarum diſploſionibus abſumebatur, notabilis inopia bene navandæ operæ ſpem tollebat. Tot igitur ſimul coadunatis difficultatibus adactus Chodkievicius, novum ex re conſilium cœpit; noctu nimirum caſtra Oſmani invadendi, quæ nullo vallo aut foſſâ ſepta aditu facillimè patêre putabantur. Idem ſuadebat nox ipſa, ad ejuſmodi militaria furta

Pœna publica in fugitivos.

Conſilium de invadendis noctu Oſmani caſtris.

furta obſcuritate ſuâ aptiſſima, cùm præſertim Turcæ à captivis & transfugis traducerentur, quaſi non ſolùm armis, ſed etiam veſtibus exuti, ab equis ſeparati, delicatiùs ſomno indulgerent. Stimulabat non minùs recens Coſacorum Zaporohenſium exemplum, qui tanto terrore, lucente etiam die, totum barbarorum exercitum impleverant; ac ſi plena non daretur victoria, ſola tamen inopinata animorum in hoſtibus perturbatio magnam illis afferret cladem. Ioannes Wejer Palatinus Culmenſis, in Hungariâ bellorum cum Turcis geſtorum non inexpertus, eam ſententiam maximè promovebat; in quam ſummopere vel decumbens Vladiſlaus propendebat: tum Petrus Konaſzevicius, ſuo & totius exercitus Coſacorum nomine, excurſionem hanc ſeriò poſtulabat. Chodkievicium Coſacorum prædæ aviditas primum maximè deterrebat, nec vaſtus permittebat animus furtivis conatibus rem agere, cùm præclarè factorum inſigni memoriâ celebres olim Imperatores aperto Marte cum

 hoſte

hoſte decertare glorioſiùs judicarent, ſeque in continuâ armorum palæſtrâ ita conſenuiſſe, ut non aſtu aliquo, ſed auſu belli fortunam hactenus experiretur. Verùm quamvis aliquoties in tam gravi deliberatione animo hæreret, tandem ne mordicus ſecundis exercitûs ſucceſſibus obſtare videretur, ſtudiis ac rationibus aliorum ceſſit; atque omnem ſtratagematis illius apparatum, ſolitâ ſuâ in gerendis rebus promptitudine, jam diſponebat: Cùm hoſtes advectis quatuor trans Tyram grandioribus bellicis machinis, Coſacorum Zaporohenſium caſtra demoliri fruſtrà tentarent. Nec plus ibi damni eſt reportatum, præter aliquot equos interemptos, & cum Ioacintho legionis unius Præfecto & decem ex gregariis Coſacis cæſos. quinimò, ex loco eminentiori ſæpiùs exploſis Polonorum bombardis perterriti Turcæ, celeri gradu cum tormentis ſuis ad pontem nuper extructum retroceſſerant. Duas ſimul caſtrorum Oſmani partes aggredi placuit, unam inferiorem Tyræ adjacentem, Coſaciſque vici-

Modus irruptionis nocturnæ in caſtra Turcarum.

vicinam, in quam viginti millia Zaporohenſium, & aliquot levis armaturæ cohortes per declivium, per aſcenſum autem Georgii Ducis Zaſlavienſis, Rakovii, Ielſcii, Almadii Hungari, ac Gerardi Dinophii Germani pedites irruere, & hos omnes ad agmen Chodkievicii pertinentes legiones ſequi debebant. Ad invadendam verò alteram partem ad ſylvam vergentem, reliqui Hungari pedites, cum Erneſti Dinophii Germanis deſtinabantur: Subſidii cauſâ Lubomirſcio cum ſuâ alâ, & agmine pedeſtri Palatini Culmenſis, penès nemus quoddam, Tartarorum inſidiis obnoxium, in eminentiori colle ſubſiſtendum erat. Mandaverat Chodkievicius levis armaturæ cohortibus, ut in excubiarum, ſi aliqui apparerent, ſpeculatores, excitato priùs clamore ac ſtrepitu impetum facerent; illis fugatis illico in caſtra Turcica irrumperent, ea verò curſu accelerato occuparent Zaporohenſium, & tam Hungarorum, quàm Germanorum pedites. Tunc quoque aſſignatum fuerat tempus, communi totius exerci-

exercitus acclamatione, tubarum, tibiarumque clangore hoſtes obruendi. Ipſi Duces cum haſtatis, & gravis armaturæ cohortibus, & cum Palatini Culmenſis agmine, in maturum auxilium intenti, in patenti campo ſucceſſum illum ſpeculari volebant, quò faciliùs & profligatis peditibus ſuccurrerent, & tam Tartarorum, quàm Turcarum impetum ſuſtinerent. Determinatum opus inchoari commodiùs non niſi diluculo poterat. Relicti ſunt in caſtrenſi præſidio ii, qui caſtra ſequebantur, & extra ordines militiæ, partim ob cohortium ſupplementum, partim propter proprium uſum, à ſingulis ferè militum privato ſumptu ſuſtentabantur. Nec contemnenda illorum extitit manus: imò alter exercitus apparebat. arma omnes portabant, ſclopetis etiam utebantur, ut penès unum aliquot reperiſſes. inde Turcæ igneas Polonorum fuiſſe copias profitebantur.

Vladiſlaus primogenitus Regis filius, Regni magna ſpes, Princeps de Republ. Polonâ, alterâ parente, altrice certò & propa-

propagatrice ſuâ, optimè ab ineunte ætate merendi ſtudioſiſſimus, ob creſcentem morbum in caſtris relinquendus, piâ quadam & conjunctâ cum luctu ſolicitudine, omnium animos impleverat. diſceſſurus inde quilibet, quoties ad decumbentis Principis vile tuguriolum oculos convertiſſet, ſtatim & in mente graviter pungebatur, remanere ibi inſidiis hoſtium expoſitum, gloriæ ſuæ pignus, exercituſque univerſi decus. Prætoriana tamen cohors, cum Kochanovii peditibus, ab eo non dimovebatur. Eo igitur præmiſſo ordine jam ex Chodkievicianâ & Lubomirſcianâ portâ egrediebantur ſimul cohortes. Silentium omnibus indictum, teſſeraque prœlii data. Hinc autem caliginoſa nox, illinc hoſtium ſecuritas, optimâ fauſti ſucceſſus fiduciâ unumquemque muniebat. Ac in ipſo procinctu, dum nihil aliud præter auroram expectaretur, repentino non caſu equidem, ſed æterno quodam fatorum nexu, pluvia ſereno cœlo exoriri cœpit, quæ adeò invaleſcebat, ut Zaporohenſes Turcarum ca-

O ſtris

ſtris jam vicini uſum ſclopetorum omnino ſibi hoc repentino imbre jam eſſe ademptum Chodkievicio nunciarent, & ex illâ, ubi erant, ſtatione miſſionem flagitarent, ne brevi illuceſcente die ſtratagema expergefactis hoſtibus palàm fieret. Idem & aliis cohortibus vitandum erat. ac proinde ſtatim reliquus exercitus, injuncto ſibi ſilentio, in caſtra rediit. Pluviam illam immortale ſingularis Dei Opt. Max. providentiæ beneficium, cùm ſubmiſſâ Numinis adoratione agnoſcant in omnes ætates Poloni. humanitus enim nocturna hæc excurſio bene illis ſuccedere non poterat. nam in uno plura objiciebantur diſcrimina, cùm omnia primis nonnullorum relationibus contraria, ipſe poſtea in caſtris Turcarum viderim, quæ loco valli cingebantur, in eâ, quam conabamur aggredi, parte, bellicis machinis, denſo ordine inter ſe connexis. Qualibet nocte ex paſcuis ad dominos ſuos abacti equi ibidem ligabantur: apparebant accenſæ totâ nocte lucernæ ante præcipua tentoria. hæc verò funibus adeò

ſtrictum in modum erant colligata, ut nec ſemitam inter ea conſpexiſſes. atque hoc ſolo impedimento non ſolùm equites, ſed & pedites Poloni, noctu præſertim, omni aditu illinc arcerentur, ſæpiuſque ipſi cadendo non tam facilè hoſtem feriiſſent, quàm ipſi frequentiſſimis Turcarum ictibus ſuccubuiſſent. nec adeò ſomnolentos Turcas, ut narrabatur, obſervavimus. nam more inſtitutoque eorum, noctu omnia peraguntur conſilia, viſitantur amici, inſtruuntur menſæ, parantur convivia & privatæ comeſſationes, lege Mahometanâ vetitæ: ſomno etiam ſopiti, horridis ubique & creberrimis acclamationibus ad preces & ſupplicationes ſuperſtitioſas excitantur. Ad extremum, ut verum (quemadmodum fides hiſtoriæ à me requirit) fatear, dum caſtrorum Oſmani ſplendorem ad hunc uſque diem conſidero, vix credibile videtur, exercitum Polonum, plebejos maximè, abſtinere manus potuiſſe à tantâ prædâ, quæ eos ſine dubio, turpiſſimo lapſu in extremam cladem & perennem ignomi-

Adventus Vevellii. niam conjeciſſet. In ipſo ab utrinque hoſtilium conatuum caſu, Conſtantinus Vevellius, tanquam tractandæ pacis Commiſſarius, venerat, cum literis Radulonis Palatini Valachiæ, qui Chodkievicium ardentiſſimè ſolicitabat, ut ad Vſaimum Veſiraſemem, internuncium aliquem rerum uſu pollentem quàm primùm mitteret; debitam verò ei per omnium gentium jura non ſolùm ſecuritatem, ſed etiam cum dignitate Reipublicæ Polonæ ſingularem inter barbaros reverentiam ſacroſanctè pollicebatur. Nihilominus Chodkievicius, communibus omnium votis ſtimulatus, cœptum aggrediendi noctu Turcica caſtra conſilium iterum exequi ſtudebat, eodem quo nudius-tertius ordine: ac maturiùs jam ſe ad conſtitutam excurſionem accinxerat exercitus, cùm aliquot ex cohorte Moſcinii Hungari, & ex cohorte Dinophorum Germani profugi ſub ipſam veſperam, rei gerendæ ſeriem hoſtibus patefeciſſent. ita ut tunc occultâ quadam fatorum diſpoſitione bis tentatum opus diſſolutum ſit.

Illâ

Illâ tamen nocte, Coſacorum Zaporohenſium manipulus, Tyram tranſgreſſus, quoſcunque Turcarum in paſcuis ſomno ſopitos invenerat, armentorum grege abacto, omnes interemit. Antequam certum negotium, quod Commiſſariis cum Zaporohenſibus intercеſſerat, recenſebimus: (quandoquidem hactenus longè latéque per varias gentes famam eorum pervagari cognoſcamus,) non abs re fortè videbitur; vel per tranſennam, de initiis, moribus, ac inſtitutis illorum recenſere ea, quæ & à peritis accepi, & ipſe videns annotavi. Omnes ferè ex Ruſſiâ originem ducunt. quamvis plurimi ex majori & minori Poloniâ nobiles, infamiâ notati, tum nonnulli ex Germaniâ, Galliâ, Italiâ, Hiſpaniâ etiam, ob patrata facinora extorres, inter illos inveniantur: qui tamen religionis Græcæ cultum obſervare, Ruthenicam linguam exercere, abjectâ generis, ſi quæ inerat, claritudine, plebeja cognomina aſſumere, atque omni civilitate depoſitâ, agreſtem vitam degere coguntur. Domicilia majores

Origo, vita, & mores Coſacorum Zaporohenſium.

eorum fixerant in locis naturæ miraculo munitis, quæ Boryſthenes ad oſtia ſua vergens alluit. Catadupas olim veteres appellarunt Geographi, nunc à Roxolanis vernaculo ſermone Porohy vocantur. Ibi ante corruptam diſciplinam militarem, omnes per cohortes & legiones diſtributi, in ſummo obſequio, & continuo bellorum exercitio degebant, & tanquam nidulo aliquo affixi, palæſtram hanc propter alias occupationes deſerere nefas putabant. Victum parcâ manu, tum ex venatione, tum ex piſcatione quærentes, frugalitatem per omnia colebant. ab urbanis commerciis ſegregati, reique familiaris nullam aut parvam notitiam nacti, ab intemperantiâ & inſolentiâ alieni, nihil aliud præter arma ſola attendebant. In Oczakovienſibus campis fæliciſſimè ſæpiùs cum Tartaris dimicabant, & gloriam pro peculio ſatagentes, excurſionibus maritimis. ditiones Turcarum infeſtare non deſinebant. Exercitus eorum aliquot tantùm millibus conſtabat, & obſervabantur gradus militiæ, veteraniſque

niſque & emeritis ſummus præſtabatur honos. Quamobrem Divi Poloni Reges, jura, privilegia, ac immunitates certas iis largiti, ſingulari gratiâ bellicoſos ſubditos ſuos fovebant, & prompto ubique patrocinio protegebant. Succeſſu poſtea temporis, dum fœcunda culpæ ſecula & eorum priſcum morem depravaſſent, indies hæc colluvies excreſcere cœpit. Non jam ex virtute & meritis cenſebantur milites, ſed paſſim dabant nomina ex ditionibus Ruſſiæ ab agriculturâ, à variis opificiis profugi. Ruſtica imbellis illa multitudo non niſi gravis veteranis eſſe poterat. inde æmulatio ac diſſenſio exorta vetus militiæ inſtitutum interturbabat, parſimonia verſa in rapinam, diſciplina in contentionem, obſequiumque in licentiam mutatum. Prædabundi vagabantur paſſim per Ruſſiam, Litvaniam, Kyovienſem & Braclavienſem Palatinatum. patebant libidini eorum Eccleſiæ, fiſci & nobilitatis bona. copiis etiam Reipubl., duce Staniſlao Zolkievio, decertatum eſt cum Nalevaikone exerci-

tus illorum Præfecto, qui profligatus, & cum ſceleris ſui ſociis captus, in comitiis Varſavienſibus enormi ſupplicio immanium criminum dignas luit pœnas. Non ſolùm verò vi, ſed & variis per præcipuos viros tranſactionibus, Reſpublica inſolentiam eorum compeſcere, ad primumque illos ordinem redigere enitebatur. Quotieſcunque enim aliquam ſuſcipiunt expeditionem, numeroſos exercitus ex rapinâ ditionum Regni alunt; ex bello reverſi, quaſi colonias quaſdam per vicos & urbes, tam Regias, quam Nobilitatis, ducunt, omnique Præfectorum ac Dominorum ſuorum obedientiâ ſe exolvunt. Pauci ex veteranis in ſuis ad Boryſthenem domiciliis commorantur, reliqui, partâ toties prædâ locupletati, rei tantum Oeconomicæ cum uxoribus & liberis operam navant. otio verò allectati in forenſes contentiones ſe immiſcent, ac in Comitiis, frequentibus legationibus partes eorum promovent, qui Græci ritus religionem profeſſi, in Latinos invehuntur, & Occidentalis, Catholicæ nempe,

nempe, Eccleſiæ imperium renuunt. Non pridem ſtipendiarios ſuos voluit eſſe Reſpublica, quibus quotannis certa pecuniæ ſumma Kyoviam reportatur. Summum apud illos obtinet regimen exercitus Præfectus, qui loco inſignium geſtat baculum ex arundine confectum. atque ut tumultuario modo, non ſuffragiis, ſed ſolis acclamationibus, & frequentibus pileorum in candidatum ejectionibus, eligitur: ita ſæpiùs inſtabilis vulgi libidine magiſtratu privatur; quàm diu tamen munere ſuo fungitur, penès eum remanet ſupra quemlibet Coſacorum vitæ & necis arbitrium. Secundum honoris obtinent gradum quatuor bellici Conſiliarii, vocati Aſſavlii, cum Legato, qui Subſtitutus Præfecti exercitus nominatur. Sequuntur poſtea Caſtrorum, bellicarum machinarum, legionum præfecti, tum Centuriones, & publicus Notarius, qui cenſus & ſumptus eorum notare, & conſilio religionis Græcæ Monachorum literas ad Regem & Proceres Regni exarare ſolet. In Trechtimirovo, Pa-

latinatus Kyovienſis oppido ; quod iis Reſpublica,ob fidelem ex præſtitis meritis, grati animi memoriam ; donavit, aſſervantur, cum exercitus Præfecti & Conſiliariorum ſcitu, eorum privilegia, tormenta bellica, varia ex dirutis Turcarum emporiis importata ſpolia, militaris etiam ſupellex, ac Regia vexilla, quæ illis in ſignum ſupremi dominii ; quotieſcunque pro Republ. arma ſumunt, à Regibus Poloniæ ex inſigni benignitate mittuntur. Quando arduum aliquod negotium in exercitu incidit, ad concionem vocatur ab ipſo Duce univerſa plebs. atque is primùm vultu ad reverentiam & modeſtiam compoſito, aliquoties verſus multitudinem ſe inclinans, deſtinatum ingreditur locum, & detecto capite, ſub extenſo Regio vexillo, inter cæteros aſſidentes, ſolus cum IV Conſiliariis ſtat, ſtatumque cauſæ, quæ in deliberationem venit, pleno comitatis ſermone, proponit. Tunc vel crimina, ſi quæ illi objiciuntur, diluit, aut, in proprium uſum, aliquem ab exercitu favorem ſubmiſſe petit.

Illic

Illic omnia, quæcunque accepit, munera proferre, atque, ut ea ſibi concedantur, multitudinem flagitare debet. Hæc ſi renuat, omnia libidini ejus non vulgari, in voce & geſtu, cultu permittit. Dum Præfectus exercitus eos alloquitur, verba illius ſummo ſilentio excipiunt, poſtea ſententias ſuas alternis obruunt acclamationibus. Ad bellſum maritimum aptiſſimos longus effecit uſus. vehuntur lintribus, quibus à latere ad inſtar tabularum faſciculos ex arundine compactos, contra tempeſtates & fluctus maris adnectunt, ac ſummâ velocitate onuſtis triremibus Turcarum ſæpiſſimè potiuntur. Plurimi eorum frameis non utuntur, ſed ſclopetis omnes. quo genere militiæ Reges Poloniæ, potentiſſimorum in orbe terrarum Principum peditatum adæquare poſſunt. Caſtra etiam, dextrè in aliquot ordines redactis plauſtris, ad normam fortiſſimi propugnaculi muniunt, quæ Tabor appellant, & contra hoſtium impetum extremum ibi quærunt refugium. Hi itaque Zaporohenſes ad bellum Turci-

cum accerſiti, dum Borodavcæ, ignaviſſimi, ut antè commemoravimus, hominis culpâ tardiùs, quàm ex communi uſu erat, caſtris Polonis ſe conjunxiſſent, nec ob adventum hoſtis, ſibi aut equis competentem commeatum comparare potuiſſent, largiter profectò juvabantur à militibus, tum fæno, tum exiccato pane. at reſpectu tantæ multitudinis illis victus non ſufficiebat, his diminuebatur. Coſaci verò indies magis frendentes, iteratis querimoniis Petrum Konaſzevicium turbare non deſinebant, qui, pro inſigni ſuâ in Rempubl. fide, pullulantem in exercitu ſuo ſeditionem ſtatim Chodkievicio & Commiſſariis denunciavit, obnixè petens, ut ſerpenti malo maturè obviam irent. Zaporohenſium alii miſſionem flagitabant, alii immenſam mercedem exigentes, turpiſſimè (ut vulgus ſolet) cum patriâ ſuâ nundinabantur. Vladiſlaus, cujus nomen in ſummâ apud illos eſt veneratione, communicato cum Ducibus & Commiſſariis conſilio, Petrum Opalinſcium Caſtellanum Poſnanienſem, Lubomir-

Tractatio Coſacorum Zaporohenſium.

bomirſcium & Iacobum Sobieſcium in caſtra eorum, cum æquiſſimis pro communi bono poſtulatis, miſit. Adducti ii in publicum conſilium, cum ſummâ obſervantiâ à Petro Konaſzevicio ſunt excepti. Vtrique collegæ viſum erat, ut Sobieſcius eos alloqueretur, tanquam plurimis & præcipuis ex belli Moſchovitici contubernio optimè notus. Nec audientis multitudinis volubilitas, nec temporis ipſius ratio prolixum poſtulabat ſermonem. Brevibus igitur verbis, honorificè tamen, Vladiſlai, Chodkievicii, & Commiſſariorum nomine, enumeratis eorum in Rempubl. meritis, & collaudato præſenti obſequio, per ipſius Vladiſlai ſalutem eos Sobieſcius obteſtabatur, ne difficilimis Reipubl. temporibus, & in extremo ferè diſcrimine deſererent religionem Chriſtianam, Patriam, & tot ſeculis partam gloriam. Ad reſarcienda verò damna, in ſummis publici ærarii anguſtiis, quinquaginta millium florenorum donarium illis obtulit. Hoc unum tamen ſolicitabat, ut poſt eventum belli iſtius proſperum,

ſine querimoniis & Ruſſiæ Provinciarum ejulatu, in aſſignatis locis promiſſam pecuniam expectarent. Duriùs hæc excepit jejuna plebs, quæ plerunque timere neſcit, & præmium jacturæ impar, & incertum ſolutionis tempus, communi acclamatione incuſabat. Tandem præparatis eorum antea, per Petrum Konaſzevicium & alios legionum præfectos, animis, facilè omnia inſinuavimus. id tantùm mordicus poſtulabant (quod nos ſtatim conceſſimus) ut pollicitationes noſtræ publico continerentur inſtrumento; hoc verò Chodkievicii & Senatorum, qui expeditioni Chotinenſi aderant, ac omnium Commiſſariorum ſigillis obſignatum, ac propriis manibus ſubſcriptum, quàm primùm ad Regis notitiam perveniret.

Interim ne Chodkievicius, Conſtantino Vevellio aliquot diebus in caſtris detento, abhorrere omnino ab honeſtis pacis conditionibus videretur, in eam incumbebat curam, ut aliquem Internuncium, modeſtiâ & judicio commendatum ad Veſiraſemem

ſemem mitteret. Iacobus Zelinſcius, aulæ Lubomirſcii præfectus, omnium expectationi reſponſurus cenſebatur. Hic itaque unà cum Vevellio, certa à Chodkievicio & Commiſſariis mandata ad Vſaimum detulit. Ac in primis more inſtitutoque omnium gentium petiit, ut illic commorandi, ſic inde redeundi, conjunctam ſuam cum decoro Reipubl. ſecuritatem. Poſtea veteris amicitiæ ſingularia exempla recenſuit, non ſine magnâ apud amicos cognatoſque Regis ſui Principes invidiâ. ſudore & ſanguine Polono Valachiam ac Moldaviam propugnatam cum livore Chriſtianorum. meditati contra Othomanicam domum belli vix non univerſæ Chriſtianæ Reipubl. ſpretam ſocietatem. ad primum denique inaugurationis Oſmani nuncium, Petri Ozdze Trembovelienſis Capitanei ad Ianuas Legati profectionem, ut is ex adepto avito imperio, præmiſſâ novo Principi gratulatione, antiqua, inter duo hæc imperia, fœdera, Regio ac totius Poloniæ nomine, confirmaret. Nullo tamen merito

Zelinſcius in caſtra Turcarum proficiſcitur.

Sigiſ-

Sigiſmundum ab Oſmano laceſſitum judicabit poſteritas, dum Otfinovium Secretarium ac Internuncium ejus, multis opprobriis ſatiatum audiet. Si Coſacorum ſuetâ inſolentiâ irritabantur Turcæ, ex conſuetudine ſociorum & amicorum Principum, aut per literas,aut per nuncios cum Rege expoſtulandum priùs, quam bellum erat proclamandum.Retinendæ enim Turcarum amicitiæ cauſâ, maximo ſtudio ac ſummo ſemper conatu, Zaporohenſium licentiam refrænare Reſpubl. intendebat: diſtentæ eo Reipubl. vires, armáque diſtracta, dum Coſacos reprimere deberent, Tartaris reſiſtere cogebantur. Oſmani igitur nutu, ex quo pendent Tartari, arceantur eorum in Poloniam incurſiones: facilè & Reſpubl. providebit, ne quid à Coſacis Turcæ detrimenti capiant. Tales de futurâ pace ſermones conferente Zelinſcio cum Vezirazeme, belli tamen fortuna ab hoſtibus tentabatur. Summo manè legiones eorum ad ſylvam caſtris Polonis oppoſitam comparere cœperant. mox directas

rectas verſus Lubomirſcianam portam grandiores bellicas machinas ſæpiùs explodebant; frequenti globorum ictu, ex cohorte Staniſlai Stadnicii conciſi ſunt aliquot equi, interemptus Breniecius, & alter ex commilitonibus auditu privatus. Appropinquante jam meridie, omnia illa, ac numeroſiſſima, quæ circa ſylvas cernebantur agmina, Ioannis Wejeri Palatini Culmenſis munitionibus retrò relictis, vehementi inſultu ad foſſam Moſcinii tendebant. Hungarus enim ex ejus cohorte transfuga, eam valli partem ut minori præſidio & rudiori operâ munitam, præſentiſſimo patêre periculo ſciens, Turcas illuc ducebat. Quorum equites, ligatis ad arbores equis, dum ſe Ianizeris adjunxiſſent, pari omnes validiſſimoque impetu demonſtratum à proditore locum petebant. Inopinato ſtrepitu implentur Polona caſtra, conclamatur ab omnibus, jam foſſam tranſſiliiſſe hoſtes: animantur à Ducibus milites, anhelans turba, quò vocatur, currit. Chodkievicius tractandæ pacis abjectâ

ſpe, deploratáque Zielinſcii vitâ, per ſacra fidei myſteria, per fas patriæ & communem ſalutem, per chariſſima denique cujuſlibet pignora, ſuos obteſtatus, in hoſtem omnes ruere jubet, ipſe verò, ante Lubomirſcianam portam equo inſidens, cum Prætorianâ Vladiſlai cohorte ad ultimum ſe periculum reſervabat. Lubomirſcius autem ad foſſam Moſcinii ſubſidia diſponebat. At Poloni, cum extremo fato ſummâ fortitudine decertantes, tanquam devota pro Republica capita, deſiliunt ex foſſâ imperterriti ſclopetis exploſis, manibus & armis hoſtibus commiſcentur. Tandem Numine propitio inclyta Virtus triumphavit, Turcarum plurimi occubuerunt, præcipui aliquot capti, & lethalibus vulneribus confoſſi, brevi pòſt interierunt. Vidiſſes vix non ad nauſeam truncata Turcarum capita à viliſſimo quoque trahi, geſtari abſciſſos cum annulis digitos, ſericeas veſtes, pileos Turcicos ex tenuiſſimâ Aſiaticâ telâ contextos per caſtra venundari, barbarorumque numiſmata paſſim oſtentari.

Fekiety

Fekiety Hungarus invaſerat relictos in ſylvâ equos, necatiſque qui illic manſerant Turcarum nonnullis, & equis aliquot abactis rediit, multò plùs præſtiturus, ſi maturius ei adveniſſet auxilium. Karakaſz Baſſa Budinenſis Præfectus (quæ dignitas plerunque non niſi optimè meritis, & in re militari eminentiſſimis Proceribus confertur) illic cecidit. Magnâ ille nominis famâ elatus, & ab univerſo Oſmani exercitu pridie interitûs ſui honorificentiſſimè exceptus, bello adhuc Chotinenſi magis inclareſcere ambiebat: nec vaſtus animus Vſaimum, gloriæ & Principis gratiæ æmulum, ferre poterat. Dum igitur ignavum ſuum regimen modò convitiis, modò ſcommatibus proſcinderet, fidelemque cum dexteritate operam in delendis hoſtibus Oſmano polliceretur, ejus ductu Turcæ conatus illo die omnes exequi ſtudebant. Verſipelli ingenio præditus Vſaimus, lubens tumido homini, & rei cum Polonis gerendæ penitus ignaro, palmam detulit. In primum ſe impetum Karakaſz Baſſa in-

 ſeruit:

ſeruit : in ſubſidiis ejus collocatus Vſaimus , quamvis ſuppetias ferre debebat , acerrimum tamen , majoremque ſuum , quàm Poloni eſſent, hoſtem ultro deſeruit, ut ex clade atque cæde illius , Oſmani antea conceptam de ſe opinionem reſtauraret. Karakaſzii cadaver quadrigis albis, & cooperto curru in caſtra advectum , cunctis lugubre exhibuit ſpectaculum. mortuo magni habebantur honores , totiuſque exercitus conſperſum lachrymis funus cum barbaro ejulatu efferebatur. Canitur & nunc à Turcis , qui Heroum in bello defunctorum manes ſingulari cultu proſequi ſolent.

Moſcinii Hungarus proditionis ſuæ exhibuit pœnas , ob infelicem ſucceſſum , & quaſi malè præſtitam fidem , in minutas partes à Turcis diſſectus. Verùm ii vindictam ſimulantes , ſequenti die caſtris ſuis egreſſi , plurium legionum ſigna & bombardas majores poſtquam de longè oſtentaſſent , tandem cum illo apparatu in declivio quodam uſque ad veſperam latitabant.

bant. Tartari non procul ad Braham oppidum more ſuo prædabantur, aggreſſi eos, qui Cameneciam victûs cauſâ ſe contulerant, vehiculis ac equis ademptis, plurimis in vincula conjectis, cæteros mactarunt. Magna exercitus pars jam ſe accinxerat ad comparandum Cameneciæ commeatum, ſed multi eo prætextu turpiſſimam fugam in animis volventes, ſeveri edicti anſam dederunt, ne quis Tyram tranſire auderet. Tunc primùm Chodkievicius univerſum exercitum ad concionem vocavit, atque viribus ob diuturnitatem morbi deſtitutus, & in ſuo tentorio lectiſternio ſuffultus, languidâ voce, novum, inſperatum, generoſi verò cujuſque auribus ingratiſſimum conſilium in hæc verba propoſuit: *Prima vice ad concionem vocati milites.*

Pertinacem Oſmani in continuando bello mentem optimè omnes cernitis: quanta equorum ex fœni penuriâ, quanta omnium ex continuis morbis ſtrages graſſetur, docet vos quotidianus tot calamitatum ſenſus. retentorum ſtipendiorum ſolutio tam citò non eſt ſperanda, matura- *Oratio Chodkievicii.*

que ſubſidia fruſtrà expectantur ; quandoquidem nulla de adventu Regis , ac generali Regni expeditione notitia hactenus ad nos pervenerit. Hoſtem aggredi diminuto & attrito exercitu , qui equitatu, maximo ſui robore privatur , periculoſum arbitror : impetum Turcarum iteratis vicibus in caſtris ſuſtinere , minùs tutum ob notabilem pulveris inopiam cenſeo. Nunc de modo & ratione receptûs ſententias veſtras promite. Vbi enim de dignitate & ſalute Vladiſlai Principis agitur , ſatiùs erit acervatim recedere , quàm ſparſim fugere.

Ceſſavit hîc Chodkievicius , verſiſque huc & illuc oculis , vultus, geſtus, motum denique militum ſuorum contemplabatur. Vnde facilè colligi poterat , vocem hanc genio ſuo & gloriæ tot rebus geſtis acquiſitæ imparem ideo emiſiſſe , ut uniuſcujuſque in exercitu expiſcaretur animum. Fæliciſſimè ejuſmodi tentamen Imperatoriæ ſucceſſit arti. Omnes attoniti , inſolitam Chodkievicii orationem duriùs exceperunt. à primo ad ultimum ruebant cuncti in hanc

in hanc ſententiam, honeſtiùs cenſeri, pro patriâ glorioſè occumbere, quam evitandi, inevitabilis tamen, fati gratiâ ignominioſè fugere. in arduis probari virtutem, in periculis agnoſci viros. ducerent ſe (abducere enim nefas eſto) quò vellent generoſi Duces, mox conſtans obſequium ſacramento militari confirmatum iri. Petrus quoque Konaſzevicius, cum præcipuis legionum Zaporohenſium Præfectis illic præſens, ne latum quidem unguem ab eâ exercitûs concordiâ abſceſſerat: ita ut ignobilis illa multitudo cum nobiliſſimis etiam viris alacritate contenderet. Chodkievicius igitur, facto cum Commiſſariis ſecretiori conventiculo, alloqui denuo in hunc modum exercitum cœpit: Communes veſtras pro tuendâ chariſſimâ patriâ voces, intenſa ſtudia, fortiſſimorumque militum invicta pectora, quantopere animum meum cum ægro corpore luctantem refocillarint, videt hic, cui abdita humanarum mentium arcana ſemper patent. Nunc jam vires reſumo, nunc hos artus quaſi reviviſcere

Alacritas militum Polonorum.

Chodkievicius iterum alloquitur milites.

viviſcere

viviſcere ſentio, dum florem Reipubl. meæ in priſtinâ majorum gloriâ refloreſcere intueor. Macte innatâ fortitudine, ô Polona & Litvana Militia! priùs me deſeret conflictatus tantis doloribus ſpiritus, quàm ego tuos deſeram conatus. Auſpice Deo, cujus hîc vertitur cunctis poteſtatibus adorandum Nomen, fortunâ Duce, Virtute veſtrâ comite, lubens vel cum extremo anhelitu præibo, quocunque nos Patriæ fata vocabunt. Ne verò me, aut Commiſſarios ingratos putetis, quamvis poſteritas ſuum unicuique decus rependet, cœlum mercedem parabit, Reſpubl. (ſi me bello huic ſuperſtitem cernetis) devinctam ſe meritis veſtris agnoſcet, & Regia benignitas digna periculis veſtris præmia diſtribuet: Nunc tamen ſalutem populi pro ſupremâ lege conſiderantes, ligatam ſolvimus poteſtatem, vobiſque loco donarii trimeſtria integra, prout quiſque ſub ſignis meretur, ſtipendia pollicemur, fidemque noſtram promiſſis addicimus.

Dimiſſâ concione, conſternationem primam in

mam in gaudium converſam aſpeximus. prodibant milites ex tentorio Chodkievicii lætitiâ geſtientes : hi dextris juncti mutuum in diſcrimine auxilium ſpondebant : illi fugæ, ſi compareret, autorem diris devovebant, nihilque in caſtris tum temporis aliud præter tales perpetuas acclamationes audiſſes : hîc ſtando moriendum ; hîc extrema mala potiùs expectanda, quàm ſigna derelinquenda.

Irruptio Coſacorum Zaporohenſium in caſtra Turcarum.

Coſacorum Zaporohenſium octo millia eâdem nocte irruperant in caſtrorum Turcarum inferiorem partem, ubi cæſi Karakaſz Baſſæ ſtativa erant. inſignem occaſionem ex ipſâ nocturnâ obſcuritate nacti, exiguo opere tentoria occuparant, quibus diſcerptis, Turcis, qui nihil adverſi metuentes ſecuriſſimè dormiebant, confoſſis, equis, camelis, & Karakaſz Baſſæ, ut præfecti militiæ, ſigno, & ſplendido rubro vexillo, atque diverſi generis ſupellectili potiti, in caſtra ſua incolumes properarunt.

Tardior Zielinſcii reditus Chodkievicium mirum in modum afficiebat, ac ad

eum repetendum uni ex Turcarum ſpeculatoribus tradi juſſit ad Radulonem Valachiæ Palatinum pertinentem Epiſtolam, quæ brevi ad manus Zielinſcii pervenit.

Conſilium Vladiſlai cum Senatoribus.

Vladiſlaus à Medicis præmonitus, morbum Chodkievicii in horas magis invaleſcere, Senatores & Commiſſarios ad ſe acceſſivit, de ulteriori belli progreſſu deliberaturus. Acceſſit unanimis conſenſus, caſtra anguſtiori ambitu ſtringi, Regem verò tam de periclitante Chodkievicii ſalute, quàm de expeditionis iſtius ſtatu certiorem reddi. Quidquid privatum conſtituerat conſilium, per Conſtantinum Plichtam Caſtellanum Sochaczovienſem, & Iacobum Sobieſcium abſenti Chodkievicio referendum erat, niſi lethalis ipſius morbus prohibuiſſet.

Extra caſtra tamen velitationes non deſinebant. inſtabat Polonorum alacris miles. Staniſlaus Zoravinſcius Caſtellanus Belzenſis, Senatoriâ dignitate, & legionis in exercitu præfecturâ venerandus, atque longo morbo affectus, imperterriti nihilominus

minus

minus animi vigorem indicavit, dum ſe ſelectæ magnatum juventuti, Nicolao Sieniavio, Ioanni Rozrazevio, in iſta Martis ludicra immiſcuiſſet. Simon verò Kopiczynius, Chriſtophorus Waſicinius, Ioannes Gdeſzynius, Ioannes Swiczynius, cœptum redintegrabant certamen. Fekiety ad infeſtandum hoſtem expeditus, magnum equorum numerum, mulos, bufalosque plurimos adduxerat.

Rediit cum Vevellio Zielinſcius, repentinâ magiſtratus mutatione retentus. Nam Dilaver Baſſa, Meſopotamiæ Præfectus, origine Cerkieſſum, alii Roxolanum affirmant; ſunt qui narrent, dum poſt necem Oſmani à Ianizeris in domo ſuâ obſeſſus, à captivis Ruſſis acerrimè defenderetur, Ruſſico eos ſermone animaſſe. Is itaque, provectâ ætate, longo rerum uſu, atque ſancito cum Perſarum Sopho fœdere, magnam ſibi apud Turcas conciliaverat autoritatem. Auxerant ei Oſmani gratiam raræ ex Aſiâ advectæ opes, quibus præter naturam, juvenis, & aliàs magnarum rerum con- *Reditus Zielinſcii.*

 temptor

temptor Princeps adeò inhiabat, ut ſordidiſſimum quemlibet avaritiâ ſuperaret. Empto Dilaverius illorum, qui aulâ potiebantur, favore, & Imperatori donatâ magnâ in auro pecuniâ, quamvis tardiùs in caſtra veniſſet, ſtatim tamen ſummum Primi Veſiri Magiſtratum obtinuit, dejecto Vſaimo, qui ob geſtum infeliciter Chotinenſe bellum, vulgi tædio affecti invidiâ, & furentis Principis odio flagrabat. Parùm abfuit, quin & vitâ privaretur, niſi eum nonnullorum vetuſta amicitia juviſſet, quæ eum in Secundum Veſirem promovit.

Adeptâ Dilaverius primâ in Otomanico Imperio dignitate, bellandi ob decrepitam ſenectutem minùs cupidus, ac munerum, quæ ab Internuncio Polono offerebantur, avidus, arcano communicato conſilio cum Hodziâ ſacrorum Imperatoris Miniſtro, & in pueritiâ pædagogo, atque cum Æthiope Giſleragâ, libidinum palatii præfecto, humaniſſimè Zielinſcium tractavit, promiſſiſque Legato venturo publicis liberè

liberè veniendi & recedendi literis, pacis ſpe eum plenum dimiſit.

Zaporohenſes tamen nocturnis ſuis excurſionibus hoſtes vexabant, fixa eorum trans Tyram tentoria occuparunt. cædebantur ſomno obruti Turcæ. alii celeri verſus pontem ſuum fugâ inopinatum periculum evaſerunt. Coſaci verò, ſolam quærentes prædam, ſpolia pro plenâ victoriâ reportarunt. Fortuitus nihilominus caſus Vſaimum, de quo plura retulimus, Veſirem ſecundum, ibidem cum aliis pernoctantem, in extremum ferè diſcrimen impulerat, vix enim ex manibus unius Coſaci elapſus, veſte pretioſâ, pileo, cingulo, armis atque pecuniâ ſpoliatus, tanti nominis vir, totâ nocte erroneus, in nemore vagabatur, repertáque anguſtâ ſpeluncâ, ramis cujuſdam arboris coopertâ, in qua abſconditus aliquantulum latitabat, illuceſcente die, præ pavore ſemivivus, & vix à Turcis agnitus, ad pontem ſuum pervenit.

Poſtquam proxima mortis ſigna in Chodkievicio apparerent, tum ut ipſe in

ſeceſſu commodiùs amplæ domui ſuæ diſponeret, animamque, mox corpus coacervatis doloribus exhauſtum derelicturam, ante horrendum tremendæ Majeſtatis Tribunal, Sacramentis ritu Chriſtiano præpararet, tum ut obitus ejus faciliùs in ſuo & hoſtium exercitu celari poſſet, in arcem Chotinenſem eſt devectus. Quicunque tranſiens Chodkievicium vehi cognoviſſet, is veluti jam Imperatoris ſui funus efferretur, ita de longè lachrymis atque ſuſpiriis coopertum undique, tanquam jam feralem currum, proſequebatur. Quò faciliùs variis ærumnis afflictus exercitus commeatu recrearetur, Nicolaus Koſſakovius Capitaneus Wiſnenſis, cum Woronicii levis armaturæ cohorte, Korſunenſibus Ioannis Danylowicz Palatini Ruſſiæ, & cum ſelectis Palatinatus Volyniæ equitibus, ac Vladiſlai centum peditibus, dum plauſtris hinc & inde adverſus hoſtium inſultus ſepiretur, ad Cameneciam iter convertit.

Vigente adhuc & florente omnis ordinis militiâ, latè caſtra Polona extendebantur.

at de-

at deficientibus copiarum viribus, Lubomirſcius propugnaculum Wejeri dirui, reliquas munitiones coarctari, & Zaporohenſium caſtra propiùs Dinophii vallum ſubmoveri curavit.

Frequenti prædâ ineſcati Coſaci noctu expedierant duorum millium legionem, quæ ab Hungaris Bobovii peditibus, tum & à lixarum & calonum plurimis comitata, Tyramque tranſgreſſa, ſueto ſtratagemate nonnullis tentoriis Turcicis eſt potita. multi interempti numerabantur, alii ſolo ſtrepitu diſſipati, cùm terga darent, in Tyrâ mergebantur. Occupaverant jam Zaporohenſes Turcarum pontem, exquiſitâ operâ, magno labore à Valachis & Moldavis juſſu Oſmani fabricatum, quem parvo opere diſrupiſſent, ſi ut vincere, ita victoriâ uti ſciviſſent. Verum ſpoliis incumbendo tempus terentes, Turcis illo clamore in caſtris ſuis concitatis, ſatis ad reprimendum omnem impetum ſpatii conceſſerunt. *Zaporohenſium irruptio nocturna.*

Tandem Chodkievicius cùm naturæ & gloriæ ſatis, patriæ ac familiæ ſuæ parùm vixiſſet; *Chodkievicii obitus.*

viⅹiſſet ; poſt tot morborum ſupplicia, Epilepſiâ enecatus : qui ex publicis privatiſque votis immortalis eſſe debebat, Chotini VIII Calend. Octobr. inter ſecundam & tertiam pomeridianam horam mortalem exuit vitam. Ad conſtituendam tanti Herois magnitudinem, Fortuna & Virtus, raro & pari curſu,contendiſſe mihi videntur. Indulſerat ei fortuna, quamvis aliàs mancipiorum ſuorum negligens Domina, ſumma beneficia. Paternum, Maternumque genus clariſſimis imaginibus reſplendens. Pater Caſtellanus Vilnenſis, Marſchalcus ſupremus M. Ducatus Lithvaniæ, natus Proavis ac Abavis, militarem gloriam, Senatoriamque dignitatem adeptis. Mater Chriſtina Zborovia Palatini Cracovienſis filia, Fratrum ſummis honoribus ac Magiſtratibus eminentiſſimorum ſoror,majoreſque numerans ſuos, magna olim Reipublicæ Polonæ pace & bello decora. Conſiderare in Chodkievicio licebat non poſtremam humanæ felicitatis partem, dignam tali ſtirpe corporis conſtitutionem: vultum

vultum primo aſpectu auſterum, ſed majeſtatis plenum, alti animi & ipſius Martis indicem, exporrectam frontem, aquilinum naſum, omnia generoſiſſimi Imperatoris ſigna. Eadem Fortuna, quæ magnificam ei dederat originem, nec opes denegavit, conciliaverat & illuſtria connubia, primis nuptiis Sophiam Meleciam, à Palatino Podoliæ & exercituum Regni Duce procreatam, in matrimonium antea Simeoni Duci Slucenſi elocatam, ſecundis Annam Alexandri Ducis in Oſtrog Voliniæ Palatini filiam, utraſque conjuges natalibus, inſtitutione, ſanctimoniâ, pudicitiâ, moribus, & ampliſſimis ætate noſtrâ in Poloniâ hæreditatibus celeberrimas. Non inferiores opibus Honores in eo elucebant: Pocillatoris nempe M. D. Lithvaniæ, & præter ætatem exercituum Ducis, Capitanei Samogitiæ, Commiſſarii Livoniæ, Palatini ad extremum Vilnenſis dignitates. Continuata verò trophæa, iterati toties triumphi, perpetuum quaſi actum faventis fortunæ denotabant. Sed hæc à

Virtute minimè deſerebatur, quæ fidiſſima vitæ Chodkievicii comes, vivit nunc in animis omnium, & tamdiu vivet; quàmdiu Orbis hic ſtabit. Atque commendant inprimis pietatem ipſius, caſtæ mentis ſincerus divini Numinis cultus, preces ante prœlia ſupplices. poſt victorias gratiarum actiones humiles, pluribus ante obitum annis quolibet die Sabbathi, poſt expiata per confeſſionem delicta, ad Euchariſtiam devotiſſimus acceſſus, extructum ſumptuoſo opere Cretingę Patrum Minorum de obſervantiâ cum Baſilicâ Monaſterium, erectum Bichovii Canonicorum S. Auguſtini Regularium cœnobium, in Samogitiâ Patres Societatis Ieſu fundati. Teſtantur Magnanimitatem ſummi ſemper conatus, dicta heroica, ſtructuræ magnificæ, Bichovum vallo & propugnaculis ex militari arte exquiſitiſſimè cinctum; Lachoviciana arx & ingenioſâ munitione & ſplendidis ædificiis præſtantiſſima: armamentaria certè Regia, machinis bellicis ſingulari induſtriâ confe-

confectis repleta. Liberalitatem magnâ ſuâ laude exercuit, egenos, vulneratos, aut egregio aliquo facinore inſignes milites juvabat modò pecuniâ, modò veſte, hunc equis, illum armis, omnes hoſpitalitate devinciebat. Clementiâ maximum ſibi nomen apud exteras, remotiſſimaſque gentes comparavit: in captivos, quamvis à naturâ ad iram promptior, nunquam ſæviit, imò honore eos & muneribus dignatus dimittebat. æmulatus etiam hac in parte Imperatorum Romanorum gloriam, humaniſſimum ſe in hoſtium cadavera præſtitit. Poſt ſubſecutam Kircholmenſem victoriam, cæſorum Germanorum Ducum funus præſentiâ ſuâ, ſplendido apparatu, & magnâ pompâ exornaſſe illum vidit Rigenſium civium turba, audierunt externæ gentes, mirati ſunt hoſtes. Bella Livonica ſummam illius dexteritatem poſteris illuſtrabunt: loca limoſa paludibus, lacubus, & ſylvarum ſaltibus invia, incredibili celeritate victricibus ſignis peragrabat:

ad multa caſtella cùm veniſſet, vidit ſtatim & vicit.

Volmariam ſine ſuorum jacturâ aperto inſultu cepit, recuperavit Parnaviam portâ ſtratagemate effractâ, per idem bellicum inſtrumentum pulvere impletum, cujus primus in Hungariâ ad Iavarinum uſus Chriſtianis feliciter ſucceſſit. Rigam, Dinamuntum, Derpatum, Bialocamenum, parvis viribus, magnâ virtute, & inſigni artis militaris peritiâ ſæpiùs tutabatur. Nec ſolùm hoſtibus, ſed mari etiam ingenti ſuo ſpiritu terrorem incuſſit, dum naves Suecorum incendiſſet.

Kircholmenſis de Carolo Sudermanniæ Duce Sueciæ Tyranno reportata victoria, omnium potiùs gentium miraculo, quàm hiſtoriæ fide dignâ eſſe cenſetur: tantâ, ſtupentibus & nunciis, qui prœlio aderant, felicitate ac fortitudine, exiguis licet copiis, cum numeroſo hoſtium ex Suecis, Gallis, Belgis, Germanis collecto exercitu dimicavit, ut vix audito hoc ſæculo

culo exemplo, novem millia armatorum hominum cæſa tunc numerarentur. Addam, quod veritas à me extorquet, Chodkievicium tot annis nec uno prœlio à Suecis attritum, totius Livonici belli fuiſſe victorem. In diſſidiis civilibus, propriis ſumptibus, fido conſilio, imperterrito animo, dexterrimo regimine, partes ſequebatur Regias. Moſchoviticis item bellis implicarunt eum fata. in periculoſiſſimo rerum ſtatu exercitui præfuit; atque ſimul hîc cum ſeditioſi militis procacitate, illic cum maximis, nec cum ſuâ parvâ manu comparandis Moſcorum viribus decertando, & ſartam tectamque Reipublicæ gloriam,ac militantis nobilitatis ſalutem conſervavit. Invidiâ poſtea apud malevolos laborabat, quòd minùs proſpere illam provinciam adminiſtrâſſet. quaſi non pro majori reputaretur laude unum civem ſervare, quàm mille hoſtes occidere. Ex alterâ Vladiſlai expeditione, recuperatâ magnâ Ducatus Severienſis parte glorioſus

S 3 rediit.

rediit. Ad extremum, poſt tot res feliciter geſtas, ita benigna ſors extremum ejus vitæ curſum diſpoſuit, ut unà cum bello, omnium, quæ antè confecerat, celeberrimo, nominiſque immortalis gloriâ caduca ſua terminaretur vita. Viguit in eo laboris, æſtus, frigoris, inediæ tolerantia. in diſponendis excubiis vigilantia, in mittendis exploratoribus ſumptuoſa ſolertia. in acie autem inſtruendâ ea promptitudo atque dexteritas, quæ cum ſummis veteris & recentioris ævi Imperatoribus æquari poterat. Architecturæ militaris erat peritus, & dimenſionum Geometricarum non ignarus. Generoſiſſimorum equorum, exquiſitorum armorum ſtudioſiſſimus, omninoque facie, geſtu, greſſu, voce, veſtitu, ad Martem à naturâ compoſitus. In dicendâ ſententiâ & militaribus orationibus ſuccinctum, at nervoſum audivimus. Comem, affabilem, & acceſſu facilem vidimus; in familiari conſuetudine ſuaviſſimum: niſi Melancholicus prævaluiſſet humor, partim à

tim à variis morborum affectionibus, partim à continuis bellorum curis, maximè militari in Moſcoviâ inſolentiâ acceſſitus. Et ad Chotinum angebatur moribundus, tum ob immutatum à ſuo conſilio bellici apparatus ordinem, tum ob tarda ſubſidia, & multos in caſtris defectus, qui animi illius ſumma molientis grandem impetum retardabant. Sæpiùs in affectibus moderandis præbuit ſe impotentem, iræ vehementiùs deditus, ac ideo præcipuè in Chotinenſi expeditione militum plurimis inviſus. Fateamur tamen, niſi is inſolentis multitudinis odio, diſciplinam militarem rigore ſuo retinuiſſet, jampridem hæc communi Reipublicæ malo corruiſſet.

Corpus ejus Chotino Cameneciam, Cameneciâ Oſtrogum advectum, atque ibi, neſcio quonam fato, ob privatas fortè domus ſuæ diſſenſiones, decimo quarto poſt obitum menſe, à mœſtiſſimâ conjuge, pomposè eſt humatum. Dignum profectò illud

illud pulcherrimarum virtutum præſtantiſſimum domicilium, ut ipſâ ringente invidiâ, ſupra omnia Græci & Romani faſtûs Mauſolea emineat.

Sed nos cum tanti Imperatoris exitu, huic quoque libro finem imponamus.

CHOTI-

CHOTINENSIS BELLI

LIBER TERTIUS.

CHodkievicii mors quamvis celari optabatur, mox tamen (ut omnia magna ſolent) tam per Turcarum, quàm Polonorum caſtra divulgata in publicum erupit. Condolebat quilibet ſorti Reipublicæ, quæ in ſummâ neceſſitate poſita langueret, tali fulcro & ornamento orbata. Tum demum ſublata ex oculis virtus ſuſpiriis quærebatur; invidia dolori ſuccumbebat, & quem vivum nonnulli ob arctiorem diſciplinam inculpabant, omnes deſiderabant mortuum. Lithvanæ legiones Principis ſolius regimen affectantes, in obſequio Lubomirſcii non nihil vacillare cœperant. donec Principis ſingularis in majeſtate modeſtiæ exemplum inſigne ediderit, dum ſe velle Lubomirſcio parêre obteſtaretur; rationique congruum judicaret; ſiquidem numeroſus Polonorum

Lithvanarum legionum tergiverſatio.

exercitus poteſtati Lithvani antea ſubjaceret, ut nunc Lithvanorum inferiores numero cohortes Lubomirſcio ut Polono ſubeſſe non graventur, quem muneris Chodkievicii conſortem præteritis comitiis Reſpublica declaravit. Acquieverunt ſtatim Vladiſlai perſuaſionibus Lithvani. nec plùs turbarum exitus Chodkievicii dederat, neque ulla in exercitu apparebat conſternatio. imò quò propiùs imminere extrema putabantur, eò magis ſe uniuſcujuſque efferebat animus. Lubomirſcius verò publico indicto conſilio, autoritatemque ſuam ſtabiliendo, milites in promiſſo trimeſtris ſtipendii donario confirmavit.

Sub idem tempus Fekiety rediens ex furtivâ excurſione, quæ proſpere illi evenerat, incidit in Tartaros, hominum & equorum prædâ onuſtos. hac ereptâ, recenti merito, non vulgare ſibi in exercitu nomen conciliavit.

Turcæ cum vario impetu Polonorum vires hactenus frangere non poſſent, fatigare

gare eas nihilominus conabantur. modò enim barbaris acclamationibus, modò frequentiſſimis grandiorum bombardarum & ſclopetorum exploſionibus caſtra illorum impetebant. Deſilierant & in reliquias diruti Wejeri propugnaculi, quò propiori acceſſu obſeſſos magis terrerent. In maximo verſabantur periculo ſtativa Ruſinovii legionis, quam niſi promptum peditum Lubomirſcii auxilium ſublevaſſet, peſſimè de illâ actum eſſet. Occurrerant inſtanti hoſti ſolitâ alacritate milites Poloni, & acerrimè dimicantes, non poſtremâ ſuâ gloriâ, elegantiſſimis duobus Turcarum vexillis potiti, omnia illorum agmina fugarunt. *Turcarum hoſtiles conatus.*

Kopaczovius levis armaturæ cohortis, & Lermuntus Germanorum peditum legionis Præfecti, vulnerati, imperterritos in eo congreſſu exhibuerunt ſe viros. Turcæ admotis poſtridie trans Tyram quindecim majoribus bombardis, Coſacorum & Ruſinovii munitiones fruſtrà quatiebant. Conſtantinus Vevellius propter

Vevellii à Vezirazeme reditus. requirendas pro Legato ſalvi conductus (ut jure gentium vocantur) literas, aut tradenda, ſi vellent, mutua pignora, ad Vezirazemem profectus, cum eâ rediit Dilaverii declaratione: Fidem utrinque pignoribus labefactari, præſentiſque Oſmani majeſtatem imminui; Sed publicas omnium nationum more literas non denegari. quas ſufficienter ab eo contextas Vevellius attulerat. Irritis toties conatibus exulceratus Oſmanus, dum vincere jam aut vinci cupidus innato furori habenas laxaſſet, impotentique ſuâ libidine, tanquam hiatu aliquo gentem Polonam penitus devoraſſet, ultimas copiarum ſuarum vires exercere intendit, die nempe ſacrato in honorem D. Venceſlai Bohemiæ Regis, ratione olim & linguâ Polonis conjuncti, vetuſtique Patroni, ac in extremo hoc diſcrimine, tutelaris, ut piè credimus, Divi. Ab octavâ in medio horologio horâ uſque ad ipſum crepuſculum durabat continuus hoſtium inſultus; & plus quàm ſexaginta grandiorum bellicarum machinarum ſine intermiſ-

Omnium maximus Turcarum inſultus die S. Venceſlai.

ſione

ſione boatus: ut tunc cœlum coruſcare, aër caligare, terra gemere, tremere ſylvæ, hiſcere rupes viderentur. Nec res totâ die oculis ſubjecta in unâ aut alterâ paginâ ſufficienter comprehendi, aut à quopiam exactè enarrari poteſt, quo impetu, quo auſu, vel quâ potiùs deſperatione utrinque eſt dimicatum. Grandiores bombardæ trans Tyram fluminis ripæ admotæ, modò in adjacentem propiùs caſtrorum partem, modò in Coſacorum Zaporohenſium foſſam, ac in Vladiſlai jacentis tuguriolum explodebantur. Vnus ex corporis ejus cuſtodiâ Scotus febri vexatus, & in mediis caſtris in ſuo tentorio humi decumbens, quamprimum ad capiendum cibum caput allevaſſet, repentini globi ictu, memorabili equidem caſu interemptus, ejuſmodi ſuâ cæde præſtans exemplum militaribus viris reliquit, faventibus fatis, periculis etiam obvios ſæpiùs remanere tutiſſimos, eos verò, qui diſcrimen ſubterfugiunt, crebrò tamen evitare illud non poſſe. Præcipuum copiarum ſuarum robur converterat hoſtis

in Pruſinovii legionem, quæ equeſtri pugnæ aſſueta, brevioribus tunc ſclopetis utebatur, & ſoli ſuo equitatui fidens humili ſe vallo cinxerat. Selecta Turcarum militia, equis abjectis, Ianizeris adnexa, & ſcutis nunquam antea viſis ad recipiendos Polonorum ictus munita, tum inter frequentes arbores, & reliquias paulò antè negligentiùs dirutæ Zaporohenſium foſſæ, facilem proximi acceſſus modum nacta, undique Ruſinovianis imminebat. Tartari ad alteram fluvii ripam horridos clamores edentes, rapidumque curſum, ac ſi enatare Tyram vellent, fingentes, vano terrore minimè Polonos percellebant. Dum periclitaretur cum ſuis Ruſinovius, Almadii, Bobovii, & Nicolai Kochanovii divulſi à Principe pedites, ad ferendas ei ſuppetias properabant. Scoti etiam & Hiberni, fidiſſimi Vladiſlai cuſtodes, ipſo eos cohortante Principe, illuc ſe contulerant. Ita tunc Vladiſlaus, majeſtate ſuâ poſtpoſitâ, propriâque ſalute comtemptâ, cum non poſſet corporis, animi viribus juvabat nu-

tantem

tantem in ſummo periculo Ruſinovii legionem.

Invaleſcente hoſtili inſultu , ad nobilitatis ipſius florem res devênit. miſerat enim ad præcipuas legiones Lubomirſcius , ut ex qualibet cohorte alacres aliquot commilitones, ad repellendam extremam hoſtium vim , deſtinarentur. Glorioſa obſervari poterat contentio , omnibus pari ſtudio ad aſſignatum locum ruentibus.

Tyrones à veteranis inexpertam cedi ſibi palæſtram expoſcebant. Veterani ubi conſenuiſſent , ibi nunc aut vincere , aut fortiter dimicando occumbere expetebant. Currebat ad Ruſinovianos alacris nobilitas , capita ſua pro patriâ devovens. Poſtquam tranſiſſent eorum tentoria , qui morbis proſtrati , acerbiſſimum quemque caſum expectabant , edebantur ab iis lamentabiles ejulatus , & deplorantes miſerrimam ſuam ſortem , querimoniæ , quod dum forti dexterâ propugnare communem patriæ ſalutem ſtuderent, tum lectulis affixi,

præ

præ tædio & dolore tabeſcerent, victori verò, quod abſit, hoſti inermes manus dare, & plùs quàm ſervile jugulum præbere, victricis patriæ manibus tantùm ſuſpiriis gratulari cogerentur. Ruſinovii legio ſanguinis Poloni decore, tanquam firmiſſimo ſubſidio freta; mox proſtratas reſumpſit vires. Nobilis illa caterva extra vallum obviam ibat hoſti. magnum inde exoritur certamen. indefeſſi inſtant Poloni, perterriti fugam capiunt Turcæ. ac ubi primò inclinabat victoria, ibi repente ſubſequitur clades. Szembergus ante Almadii munitionum reliquias confecerat in apice collis cujuſdam propugnaculum, quod duas continebat majores bombardas, quinquaginta Hungaros pedites, & Thomæ Zamoiſcii Palatini Kyovienſis peregrinæ militiæ cohortem. Aderant illic & Georgius Præfectus Vrzendovienſis, Andreas, Ioannes, Nicolaus, Staniſlaus, fratres Rzeczycii, qui ubique variis ex occaſione periculis, pro patriâ fortiter ſe objiciebant. Ingenioſo ſtratagemate cum hoſte egit Szembergus. perſpe-

perſpecto enim ejus impetu intra ſuum vallum latitabat. Turcæ, cùm nemo appareret, locum præſidio omnino vacuum rati, accurrunt ſecuri, incidunt que incauti in tot globorum ictus. pauci periculum evaſerunt, magnus illorum numerus ad internecionem eſt cæſus. Ab aliâ etiam Chotinenſis oppidi parte inſultu ſuo fatigabant nonnullas cohortes. ſed ab iis repreſſi, non ſine inſigni ſtrage, per vicinas ſylvas diſſipabantur. Velitationes quoque, quas nox ipſa diremit, feliciſſimè tunc temporis Polonis ſucceſſerant. atque totius diei gloria & fortuna continuata, tantum Oſmano imminuerunt animi, quantum cuilibet addiderunt Polono. Brevi pòſt Turcæ in familiari ſermone, multis ex familiâ noſtrâ, qui legatione fungebamur, ingemiſcendo fideliter referebant, præcipuo exercitus ſui robore Oſmanum tunc fuiſſe orbatum.

In proſpero ſucceſſu, ut fors poſtulat humana, & adverſa metuenda erant, atque inter media arma amplectenda honeſta pax cenſebatur, ob ſummam præcipuè tormen-

tarii pulveris inopiam, quæ in ultimum diſcrimen univerſum exercitum conjicere poterat. Commiſſarii igitur cum Lubomirſcio & Senatoribus, in præſentiâ Vladiſlai, facto conſilio, id maximè agitabant, quinam ex decoro & commodo Reipublicæ legatus ad Oſmanum eſſet deſtinandus. Senatores autoritatem dignitatemque Ordinis ſui tuentes, id ſibi omnino incumbere prætendebant. Commiſſarii ex Ordine Equeſtri Comitiorum expreſſâ lege innixi, idem collegio ſuo publico jure vendicabant. Verùm dum belli momenta moram non paterentur, relictis altercationibus, cum poteſtate Commiſſariorum Senatoria autoritas ita eſt temperata, ut ex illis unus, Staniſlaus Zoravinſcius Caſtellanus Belzenſis, vir ingenio, judicio, ac in rebus gerendis dexteritate ſingularis, (qui dum hos commentarios contexuimus, diuturno morbo exhauſtus, magno ſui tam in Republica quàm inter amicos relicto deſiderio, ex hac vita deceſſit) & unus ex Commiſſariis Iacobus Sobieſcius,

Legati ad Oſmanum deſtinati.

bieſcius, ſimul in legatione ad Oſmanum mitterentur. Vterque eorum Reipublicæ cauſâ lubens injunctam ſibi provinciam, quamvis magnis moleſtiis & periculis obnoxiam, ſuſcepit.

Tractandæ pacis conditiones, propter evitandas malevolorum ſiniſtras interpretationes à Senatoribus & aliis Commiſſariis ſubſcriptas, dederunt legati aſſervandas Andreæ Szoldrſcio Præpoſito Gneſnenſi Regis Secretario,& apud Vladiſlaum Cancellarii officium peragenti. Ipſi verò iter maturabant, acceptis ſecum nomine Lubomirſcii ad Oſmanum & Vezirazemem conſcriptis literis, & certis tam Imperatori, quàm ejus Conſiliariis offerendis muneribus, quæ ex ſuâ militari ſupellectili Vladiſlaus auxerat. Legatos in caſtra Turcica proficiſcentes communibus votis univerſus proſequebatur exercitus. Reperiebantur alii, prout unicuique proprius inſpirabat genius, qui ſortem illorum deplorantes, animis & vocibus impendentia pericula præſagire viderentur:

Legati in caſtra Oſmani proficiſcuntur.

alii optimâ ſpe pleni omnia ominabantur fauſta. Comitabatur illos nihilominus Polonæ militiæ flos, equorum generoſitate & ornatu, veſtiumque elegantiâ reſplendens. Interceſſerant inter Polonorum equitum & nonnullos Turcarum ſpeculatores, mutuæ etiam de longinquo ſalutationes. ac jam utraque pars ad mutua ſe invitabat colloquia, niſi ea ſeverum Lubomirſcii edictum interrupiſſet. Czauſii aliquot (cubiculariorum id munus eſt) provectioris ætatis & emeritæ militiæ viri, obviam legatis nomine Veſirazemis occurrentes, per unum ex collegio ſuo, decorâ canitie, & promiſſâ barbâ venerabilem, brevi eos, ſed amica oratione interpellarunt: cui dum ſuccinctè & ex Reipublicæ dignitate Caſtellanus Belzenſis reſpondiſſet; eâdem cum barbaris humanitate per ſelectos aulicos ſuos Radulo Palatinus Valachiæ certavit.

Deſcriptio caſtrorum Oſmani. Eam, quæ tum temporis diligentiùs perpendebatur, caſtrorum Oſmani faciem, breviſſimè hîc deſcribere non inutile fortè eveniet.

eveniet. Nec quis exiſtimet,ad amuſſim & regulam militarem caſtrorum metandorum Turcis uſum eſſe. par illis ratio conſtat, quemadmodum in itinere cum exercitu progrediendi, ſic & ſtativa figendi: cùm quilibet primum, ut ſors indicat, locum occupet. Ad Chotinum verò, hîc ob planitiem, illic ob montes, ibi propter declivia, ad varium naturæ ſitum, variè ſe quoque caſtrorum diſpoſitio referebat. Verùm in ipſâ hominum & equorum ingenti multitudine,diverſi pecorum & animalium generis gregibus, in tentoriorum frequentiâ & ſplendore, machinarumque bellicarum copiâ, prodibat majeſtas quædam, ſpectantium oculos modò ad delectationem, modò ad formidinem provocans. lucebant præcipuorum militiæ & Provinciarum Præfectorum ſpecioſa tabernacula, ad inſtar arcis alicujus moenium artificioſè elaboratâ telâ cincta. micabant paſſim alibi in apicibus globi deaurati, alibi varii coloris vexilla, alibi aquilinæ alæ, ſigna item Procerum, equinæ nempe jubæ ſimi-

 libus

libus globis deauratis adornatæ, aut arundini, aut baculo exquiſitâ operâ perpolito affixæ. Nullus autem pecude aut hominibus vacuus locus obſervabatur, imò referta conſpiciebantur interdiu ac noctu tam publica, quàm privata loca, continuis ſine ullo temporis intervallo horis. tot armentorum genera nunc ex paſcuis in caſtra redibant, nunc ad pabulandum prodibant. Oriente demum & occidente Sole, innumera illa hominum animaliumque turba, quotieſcunque ad Tyram aquandi cauſâ progrederetur, talis exoriebatur pulvis, ut id cernentes obrui ſe caligine putarent. Cæterùm ſi militaris diſciplina, quæ ibi floret, trutinabitur, erubeſcant neceſſe eſt Chriſtiani, quorum hac in parte plurimi à barbaris ſuperantur. Viget illic ſummum obſequium, puniuntur ſeverè rapinæ, prohibetur ſtrictè ebrietas, abſunt longè contentiones & rixæ, duella exulant procul, ac importuni clamores. arma, dum ex acie redeunt, ab omnibus deponuntur, ut non caſtra, ſed togatorum urbem aliquam

quam ingredi te putes. Ita denique, licet à Paganis, ſuperſtitioſis devotionibus ſuis invigilatur, ut magnam noctis partem in eis inſumant, horridiſque ſæpiùs clamoribus ad nocturnas ſupplicationes excitentur. Excubiæ optimo peraguntur ordine, & ob varios evitandos caſus, ante tentoria magna tum accenduntur plerunque totâ nocte duraturæ lampades. Chriſtiani, maximè Valachi, magno tunc premebantur ſervitio. Iis conſtruendi pontis opera & cuſtodiendi cura erat demandata. Si oneri ſuccubuiſſent, ſeveriſſimis pœnis terrebantur, non ſolùm vitâ eos, qui militabant, privandi, verùm & gentis reliquias, quæ in ſuis regionibus remanſerat, ad internecionem delendi.

Legati igitur per media caſtra, quò oſtentationis cauſâ à Turcis ducebantur, poſtquam penès Radulonis ſtativa ad aſſignatum locum perveniſſent, repererunt Valachiæ proceres, qui illos equis deſcendentes à Domino ſuo reverenter ſalutarunt, polliciti ſufficientem pro familiâ & equis

Legationum cum Palatino Valachiæ ſtudia & officia.

equis commeatum. quibus reſponſum eſt, Regis & Reipublicæ Polonæ miniſtros nullius rei penuriâ laborare, nec aliquo victûs ſubſidio indigere : hoſpitalitatem tamen Chriſtiani & amici Principis non reſpuere. Vt autem in præſtandis officiis par pari Valachiæ Palatino referretur, Petrus Trzelatkovius aulæ Procopii Sieniavii Præfectus, ob ſingularem prudentiæ & modeſtiæ laudem, morumque elegantiam, in Secretarium legationis aſſumptus, Radulonem adiit, ut propenſiſſimam utriuſque legati in eum voluntatem declararet, atque de tempore, loco & modo tractandarum pacis conditionum, cum illo tanquam Poloniæ vicino, & inter duo hæc imperia intermedio, fido affectu communicaret.

Veniebat in conſiderationem, magiſne expediret in tentoriis ſuis Radulonem excipiendum præſtolari, an eum prævenire. Sed cùm nemo unquam humanitate peccarit, jamque Trzelatkovius Valachiæ nobilitatis catervâ ſtipatus, cum eo nuncio rediret, Palatinum nempe cum toto ſuo Senatu

Senatu gratiſſimorum hoſpitum adventum expectare; inurbanum omnino videbatur, in ipſis primordiis aliquam contemptus ſuſpicionem edere. Inde Legati Palatinum anticiparunt, quos ille è tentorio aliquot gradibus progreſſus, unà cum aſſiſtentibus ſuis Conſiliariis humaniſſimè excepit, ac ad arcanum colloquium invitavit, cui tantum Katerdziejus Kralevenſis Banus, primariæ in Valachiâ dignitatis vir, aderat. Legati, redditis Lubomirſcii literis, nihil aliud primâ hac vice ab eo poſtularunt, niſi ut ſibi ad Vezirazemem aditus quam primum pateret: Qua in re optimâ fide Radulo egit, & in conciliandâ pace amiciſſimum ſe Regno Poloniæ præſtitit, partim quòd Chriſtianum profiteretur nomen, partim quòd ſævientibus inter Turcas & Polonos bellis, nec dominatum ſuum ſtabilire, nec partas ingentes opes conſervare poſſet. Dilaverius etiam Vezirazemes civilitatis ſuæ ſingularia initia ſtatim exhibuit, deſtinatis quinquaginta Ianizeris, veſtitu & corporis conſtitutione præſtantioribus,

Primum Legatorum cum Radulone colloquium.

ribus, qui majoris honoris gratiâ legatis obſequium præſtarent. Arma tamen & in hoc pacis utrinque ſtudio nequaquam ceſſabant. quin imò Turcæ advectis trans Tyram majoribus bombardis, frequentiſſimis earum exploſionibus partem caſtrorum ripæ imminentem demoliri enitebantur. Ante portam verò Lubomirſcianam equites illorum ultrò adeò ſe velitationibus immiſcebant, ut res ad prœlium devenerit, & aliquot Polonorum cohortes, conſertis cum hoſtibus manibus feliciter pugnarint. Simon Kopyczynius, victoriæ fortiter inſtando, in magnum inciderat diſcrimen, cujus equus emiſſariæ haſtæ cuſpide transfixus, dominum tamen ſalvavit. Contrariam agnovit fortunam ibidem interemptus Krinicius cohorti haſtatæ Alexandri Pruſinovii Palatinidæ Belzenſis ſubſtitutus. Nimis tunc conſternatam fuiſſe Turcarum aciem vel ex hoc facilè notabitur, quòd dum Procopius Sieniavius cum ſuâ cohorte à munitionibus Chodkievicii ad ferendas Lubomirſcianis ſuppetias vocatus,

Turcarum in Polonos conatus.

tus, aperto campo, graduque & animo intrepido penes ipſa Turcarum agmina tranſiſſet, non ſolùm ab illis non aggreſſus, ſed ne laceſſitus quidem, quò tendebat, pervênit. Mirum quoque contigit, Turcas, cùm ſæpiùs eò & legiones & machinas bellicas dirigere oſtentaſſent, nunquam tamen oppugnationem Zvanecenſis caſtelli tentaſſe, quod à Valentino Kalinovio Camenecenſi Capitaneo, alti ſpiritus heroë erectum, nec adhuc perfectum, ob fluvii autem oportunitatem & Chotini viciniam ut Polònis multa præbebat commoda, ita ab hoſtè occupatum non levem intuliſſet jacturam. Panovcenſem artem, uno miliari à Camenecciâ diſtantem, magis ad elegantiam & amœnitatem, quàm ad Martis opus, ab Ioanne Potocio Palatino Braclavienſi, rerum geſtarum gloriâ, & rei militaris peritiâ inſigni, extructam, magno inſultu Turcæ oppugnarunt, irritoque conatu à Tartaris illuſi inde receſſerunt. Cameneciæ etiam ſitum ex vicinis montibus diligentiùs ſpeculati, nihilque plus agere auſi,

Zvaniec.

Paniowce.

Armenorum ſub titulo S. Crucis ſacellum in rupe urbi imminenti ſitum combuſſerant.

Dum Legati in caſtris Oſmani morarentur, tranſibant penes eorum tentoria ex prœliis redeuntes Turcæ, quorum hi mutili, illi ſaucii, nonnulli obductas cicatrices præ pudore ſummâ curâ obtegebant; alii commilitonum cadavera, curribus tectis impoſita, curſu celeri in propria ſtativa devehebant.

Primum legatorum cum Dilaverio colloquium.

Atqui Vezirazemes, reſarciendæ veteris Polonorum cum domo Othomanicâ amicitiæ cupidus, legatos in præſentiâ Vſaimi ſecundi Veſirii, & Baccibaſſæ ſupremi Theſaurarii ad ſe accerſiit. Caſtellanus Belzenſis barbarorum aures ſermonis prolixitati minùs eſſe ſuetas, optimè gnarus, paucis verbis, Reipublicæ in conſervandis antiquitus ſancitis fœderibus firmam mentem obteſtatus, Dilaverium tanquam ſupremum conſilii Oſmani Principem, & ad clavum Othomanici Imperii ſedentem ſollicitavit, ut in tam ſalutari utrinque negotio autoritatem ſuam interponeret. Vix credi poteſt,

quàm

quàm eum legati acceſſu facilem, humanitate præſtantem, pacis ſtudioſum, cavillationibus inimicum, ſummam in omnibus dictis & factis fidem ac integritatem præ ſe ferentem ſemper agnoverint. Tunc quoque ſalutatione civili, geſtu placido, voce affabili, manifeſta ſtatim edidit ſigna optimæ ſuæ erga commune pacis bonum voluntatis. Hoc unum à Legatis flagitabat, ut ſtativa mutarent, atque ea ob commodiora colloquia in ſuam viciniam, locumque ibidèm inter ſua & Theſaurarii tentoria aſſignatum transferrent. Apparebat modò in comitatu, modò in tentoriorum ſplendore & apparatu, non vulgaris ejus magnificentia, potentiſſimis quibuſque Regibus par, ut quocunque oculos verteres, non Veſirium, ſed Monarcham aliquem adiiſſe te facilè cenſeres. Rectà à Dilaverio legati ſe contulerant ad Imperatoris ſacrificulum, & non pridem pueritiæ ejus præcipuum Inſtitutorem, ac inde ſummâ & autoritate & gratiâ apud Oſmanum pollentem. Senio jam confectus, & incurvatus *Colloquium cum Hodzia.*

erat, vocem edebat languidam, nullumque penitus animi oſtendebat vigorem, imò cùm eum Legati ſalutaſſent, veluti ſimulàchrum aliquod, capite immoto, oculis in terram fixis, junctis manibus, lapillos ad inſtar roſarii, aut coronæ, in filum ordine redactos, tenens, preces ſuas balbutiebat. Succinctæ Caſtellani Belzenſis orationi, ad faſtidium prolixè (ut vitium ætatis fert) reſpondit garrulus ſenex, multas inſerendo nugas, ac ſuperſtitionis Mahometanæ ineptias. In eo tamen à Vezirazème nihil omnino diſcrepavit, quòd in reconciliandâ tot ſæculis ſacroſanctâ inter Polonos ac Turcas amicitiâ, eandem curam pollliceretur. Vt verò de pacis conditionibus faciliùs colloquium procederet, Radulo à Vezirazeme ad expiſcandos Legatorum animos miſſus, in primis antiquas limitum controverſias objiciebat, quæ ut à communibus Commiſſariis dirimerentur, ab utrinque conceſſum eſt. Radulo poſtea vehementiſſimè in Coſacos Zaporohenſes invectus, ſeveram, ob tot latrocinia, in eos animad-

Colloquium cum Radulone.

animadverſionem poſcebat. Verùm Legati totius querelæ ſtatum ſatis fusè illi enuclearunt: Coſacorum nempe licentiæ ſcaturiginem manare ex continuis Tartarorum incurſionibus, quas dum ſemper fertiliſſimarum Regni Provinciarum vaſtitas ſubſequatur, tanta ruſticorum multitudo ad ſummam egeſtatem (hæc autem facere & pati quævis rubet) redacta, ultro dominorum ſuorum jugum excutit, in ipſâ deſperatione omnium calamitatum ſolamen ponit, ac inde proprias domos relinquens, aliena quærit domicilia, partimque vindictæ, partim prædæ cupida Coſacorum ſigna ſequitur. Reſpublica nihilominus, ne fœdera cum Turcis ſancita violarentur, frequentiſſimis edictis & Commiſſionibus eorum licentiam compeſcere ſtudebat. parabat ſæpiùs & contra contumaces arma, quæ jam pridem in illos convertiſſet, ſi vires ſuæ Tartarorum irruptionibus non fuiſſent diſtractæ.

Multò etiam major culpa conjici poteſt in Coſacos Tanaim accolentes, magno

Duci

Duci Moſcoviæ ſubjectos, qui latrocinia ſua Zaporohenſium titulo velantes, à maritimis excurſionibus totâ æſtate non ceſſant. Cùm Palatinus Valachiæ Oriovienſis & Serocenſis regionum recentem devaſtationem exprobraſſet, ſerioque de tradendis Oſmano Coſacorum primoribus expoſtulaſſet: Legati aliam non adducebant excuſationem, niſi quòd, poſt denunciatum à Turcis bellum, hoſtilia quæque exercere omnium gentium more liceret: priſcam verò Polonorum fidem ac virtutem minimè deceret, ut quos in ſinum ſuum contra communis patriæ hoſtem armorum ſocios accepiſſet, eos ad ludibrium Tyranni, nominiſque ſui perenne opprobrium prodere deberent. Si verò Zaporohenſes ut fœderis violatores puniendi eſſent; eandem mererentur mulctam Bernaſcius, Cantimirus, & univerſa illa Tartarorum colluvies. Nodum tamen in ſcirpo quærebat Radulo, ad varias deſiliendo objectiones: Cecorenſem etiam Zolkievii expeditionem Turcici belli fomitem incuſando.

At poſt-

At poſtquam audiſſet, Zolkievium à Skinder Baſsâ provocatum, arma ex patrio ſolo in hoſticum transferre voluiſſe, illatis rationibus acquievit. Ad extremum id propoſuit, quod Legatos maximè afficere intelligebat, ut nimirum Oſmano tanquam vix non totius Orbis Domino, loco pendendi tributi, non vulgaris pretii munera Conſtantinopolim, quàm primùm ex bello rediiſſet, mitterentur. Tam petulanti & tumido ejus ſermone laceſſiti Legati reſponderunt, Rempublicam ſuam nulli unquam vectigalem fuiſſe, populumque Polonum per univerſum terrarum ambitum libertate celeberrimum, ita eam colere, ut cum illius vel minimâ mutatione, ſuam quoque acceſſiſſe periodum exiſtimet: præ hac ſibi chariſſima pignora vileſcere; in hac conſervandâ nec fortunis, nec vitæ, nec ſanguini parcere. Si Oſmanus priſtinam cum Sigiſmundo amicitiam inire cuperet; Rex Poloniæ cum vicino & amico Principe, humanitate & muneribus certaret, ad mutuò reconcilianda vetera ſtudia

& officia, non verò ad recognoſcendum Turcarum dominium, cùm hactenus Polonia more inſtitutóque majorum his tantùm Dominis pareat, quos liberis ſuis ſuffragiis ad id dignitatis culmen evexerit. Ceſſit & invitus Radulo iſtis legatorum rationibus, nec amplius eos irritando ad Vezirazemem rediit, eâ tamen additâ cautelâ, ut in ſanciendo fœdere omitteretur mentio eliberandorum Staniſlai Koniecpolii campeſtris Ducis, Samuelis Corecii, Lucæ Zolkievii, Vlodimiri Farensbachii, qui ſub arctiſſimâ cuſtodiâ in vinculis uno à Conſtantinopoli miliari deliteſcebant; ne fortè Dilaverius altiùs reputatâ primâ eorum fortunâ ingentem aliquam pecuniam à captivis exigeret; cùm ſibi præ manibus ſint privata & ſecretiora media, quibus ii brevi poſtliminio reverti in patriam poſſint.

Vevellii artes peſſimæ. Conſtantinus Vevellius, quò technis ſuis gratiam Turcarum magis adhuc aucuparetur, ſolicitabat Legatos, ut aliquot in caſtris aut Cameneciæ ob alia ſcele-

ſcelera capitis damnatos, pro Zaporohenſibus, Turcis traderent, & in conſpectu ſuo mulctari eos curarent.

Fabricator ille doli alter Epéus nihil aliud prætendebat, niſi ut ementito rumore, Koſacos jam à Polonis deſeri, infenſos eos Vladiſlao redderet, & non contemnendo ſubſidio caſtra Polona privaret. Sed concepta fraus minimè ei ſucceſſit; nec dabatur à Legatis locus vafri hominis ludicris rationibus. Aliquoties tamen Radulo, modò per ſubſtitutas perſonas, modò ore tenus, hoc unum ſatagebat, ut legati propoſitas omnes conditiones ſuſciperent. *Vevellii artes peſſimæ.*

Iam ad varias perſuaſiones adjiciebatur & vanus terror, dum per caſtra promulgaretur, Oſmanum ſex integris ſeptimanis in continuando bello duraturum. Sæpius etiam oſtentantes ſe numeroſæ Turcarum legiones, nunc verſus munitiones Polonas ire, nunc inde redire fingebant, quamvis aliò eas divertere obſervaretur.

Vezirazemis ſecundum cum Legatis colloquium.

Vezirazemis poſtquam per Palatinum Valachiæ Legatorum animos fruſtrà tentaſſet, tanti Magiſtratus autoritate plus ſe efficere præſumebat. Vocatis igitur ad ſecretum colloquium, vindictam de Zaporohenſibus Coſacis, & perpetuum in mittendis Conſtantinopolim muneribus tributum urgebat. Nec à gravioribus minis tunc abſtinuerat, denunciando, Oſmanum in caſtris ad feſtum S. Demetrii, ad medium nempe Novembrem permanſurum, in Moldaviâ verò hyberna peracturum, deſtinatoſque Nahajenſes, Crimenſes, Bialogrodenſes & Dobrucenſes Tartaros, ut conjunctis cum Valachis, Moldavis, & Europæis Turcis viribus, ditiones Poloniæ totâ, ſine intermiſſione, hyeme infeſtarent, atque Oſmano primo vere cum ingentibus ex Africâ & utráque Aſiâ collectis copiis Polonorum fines tranſgreſſuro faciliorem viam ſtruerent. Quum hæc verba Vezirazemes protuliſſet, fixis in Legatos oculis, ſummâ diligentiâ geſtus illorum conſiderabat, ac ut magis conſternatos redderet, infe-

infectis rebus liberum iis in ſua caſtra reditum indixit. Caſtellanus Belzenſis tumidæ barbari hominis orationi modeſtè, at generosè reſpondit. Communem nimirum hactenus in iſtâ expeditione Martem, dubiamque ejus aleam eſſe; & cladem & victoriam in arcano fatorum ſinu pendêre, nullámque adhuc apparere cauſam tam Turcarum faſtus, quàm alicujus Polonorum metus: ad libertatem natam, libertatíſque aſſuetam gentem ſuam, extrema quævis mala citius paſſuram, quàm indomitam divinâ providentiâ per tot ætates cervicem, fœdiſſimi ſervitii execrabile in pendendo tributo jugum ſubituram. Tali finito reſponſo aſſurrexerunt Legati, & valedicendo Vezirazemi gratias eidem agere cœperunt, quòd in iis ſuſcipiendis, tractandis, & nunc remittendis dignum magno Principe fidem, omniumque gentium jura ſacroſanctè ſervaſſet. Obſtupefactus ille conticuerat, & dum Legatos intrepidos, propoſitíſque ſui tenaces conſpexiſſet, apprehensâ familiariter utriuſque
 manu,

manu, ut remanerent, flagitavit, atque exinde in tractandis reliquis pacis conditionibus mirum in modum facilem ſe præbuit.

Ad peragendum hoc pacis negotium non parvum momentum attulerant largitiones Reipublicæ nomine tam ipſi Dilaverio, quàm aliis intimis Oſmani Conſiliariis promiſſæ. Turcæ enim naturâ ad nimiam cupiditatem proni, ac eò lucri avidiores, quòd ex infimâ in ſummam fortunam à Tyrannis ſuis plerumque evehantur, communi omnes vitio, auri nempe ſacrâ fame laborant. Magnâ quoque Legati diſtinebantur deliberatione, cujuſnam precii munera Oſmano offerenda eſſent, non ut ea inter pacta inſerere conſentirent, quod omnino inferius gentis Polonæ gloriâ judicabant, ſed ut per Legatum, ad confirmanda fœdera Conſtantinopolim iter ſuſcepturum, à Sigiſmundo amico Principi mitterentur: cum præſertim Oſmanus præter ætatem, imò contra ſublimem, quem præ ſe ferebat, genium, ſum-

ſummæ avaritiæ anguſtiis premeretur, & minimâ ſpe elegantioris, ſupellectilis illectus, innatæ cupidini Imperatoriam etiam poſtponeret dignitatem. Sobieſcius itaque, quò cum Vladiſlao & Commiſſariis eâ de re commodius conferret, conſenſu Vezirazemis intercedente, in ſua caſtra eſt profectus. Antequam tamen è tentorio ejus diſceſſiſſet, ſeriò de prohibendis Tartarorum in Poloniam excurſionibus expoſtulavit; id maximè procurando, ut ob ſummam Turcarum conniventiam, ſine fœderum violatione, liceret Polonis has, ubi Tartari degerent, regiones depopulari. Ingratis Vezirazemes auribus excepit Sobieſcii ſermonem: Tartaros Othomanici Imperii ſubditos, eorúmque domicilia in ditionibus Oſmani eſſe ſita oſtendebat: ac proinde ſi quid Poloni contra Tartaros molirentur, bellum cum Turcis recrudeſceret: ſeverum autem in Chamum Tartarorum à ſupremo Domino elatum edictum pro maximâ vindictâ Polonis ſufficere poſſet.

Sobieſcii in caſtra Polona profectio.

Koſſakovii in caſtra Polona cum commeatu reditus.

Lega-

Koſſakovii in caſtra Polona cum commeatu reditus.

Legatis apud Oſmanum commorantibus, Nicolaus Koſſakovius Capitaneus Viſnenſis, redierat in Polonorum caſtra, commeatu Cameneciâ advecto, recuperatis nonnullis ex nobilitate Volhyniæ captivis, atque profligatâ non contemnendâ Tartarorum manu, qui obſeſſis omnibus inter Cameneciam & Braham viis, incautè Koſſakovium progredi arbitrati, impetum in eum fecerant; ſed ſpe fruſtrati, móxque fortiter repreſſi, & more ſuo diſperſi, reliquum Koſſakovio iter tutiſſimum præſtiterunt.

Avidiſſimè expectabatur à Turcis Sobieſcii reditus, qui altero die ad Caſtellanum Belzenſem reverſus, reſtaurandæ antiquæ amicitiæ causâ, digna Oſmano à Rege Poloniæ miſſum iri munera pollicebatur, dummodo is eâdem humanitate cum vicino Principe certaret. Deliniti ejuſmodi declaratione barbarorum animi, magno ardore cœpta pacis conſilia agitabant: nihilque omnino ad flagrantia eorum vota deerat, niſi ut legati ex veteri conſuetudine Oſma-

Oſmano ſalutato conſcriptum fœdus tradi ſibi poſtularent. Convocaverat Dilaverius alios Veſirios, Theſaurarium, Supremum omnium cauſarum Iudicem, ac univerſum Oſmani Senatum. Ejus coronâ cinctus, ut pro Tribunali Vezirazemes ſedere ſolent, ita tunc eas omnes cum collegio ſuo tam in veſtitu, quàm in aliis rebus adhibuerat ſolennitates. Venerant in ejus tentorium Legati cum Staniſlao Suliſzevio, qui, ad exequendum Ordinarii Nuncii munus deſtinatus, Oſmanum Conſtantinopolim comitari, ex vigore recentium pactorum, debebat. Aderat & Dziembergereji Tartarorum Chami Cancellarius. Hilares Procerum illorum facies denotabant ſingulare ſanciendi cum Polonis fœderis ſtudium. Multi enim ſenio confecti, aut ob longinquum iter tædio conſumpti, tum aëri Polono minimè aſſueti, omnes verò appropinquantibus cœli injuriis deterriti, nihil aliud quàm ex bello miſſionem intimis pectoribus deſiderabant. Vezirazemes, reliquis tacentibus, & ſolo nutu verbis ejus annuen-

Tertium Legatorum cum Vezirazeme Colloquium.

tibus, ſic Legatos alloqui cœpit: Viri Poloni, quòd bonum, fauſtum, fœlixque utrique potentiſſimo Imperio ſit, interruptam inter Reges Poloniæ & domum Othomanicam amicitiam, nunc iterum coaleſcere videmus. Inviolatas à nobis fore pactorum conditiones, ſpondemus: Vos, ne perjuriis fidem veſtram contaminetis, proſpicite. Mox autem ad Invictiſſimum Imperatorem patebit vobis aditus, quos ille, ut fraternos Legatos aſpectu dignabitur.

Ad Dziambergerei poſtea Cancellarium converſus, in hæc verba prorupit: Præſentem te eſſe hìc volui, ut confectæ pacis conditiones non ignores, atque nomine Oſmanì, ante cujus faciem pulvis & Scabellum pedum Domini ſui eſt Tartarorum Chamus, ſeveriſſimum ei edictum denuncies, ne amplius infeſta arma Regno Poloniæ inferre audeat. quòd ſi tanti Imperatoris mandata contempſerit, non ſolùm dominio privabitur, verùm etiam capitis pœnam luet. Flexis genibus Tartarus ver-

bis.

bis Dilaverii attendebat, & antequam vocem emitteret, inclinato prius ad terram capite, hoc unum inculcavit, ut Tartarorum cum Polonis limites terminentur, loco & fluvio in deſertis campis celebri, quem Sina Woda vetuſtas appellavit. Reſpondit Vezirazemes: Nulla hîc de finibus Regnorum mentio ſit. Tartaris incumbit juſſa Imperatoris mei capeſſere, non verò ea intrudere, quæ ad præſentem negotii ſtatum nihil omnino pertinent.

Colloquium id cum Legatis egregiâ civilitate Dilaverius finivit. acceptis enim operâ Aſiaticâ figulinis vaſculis, omnes, qui aderant, Vezirii & Baſſæ aſſurgentes, adjunctis multis pro utriuſque gentis concordiâ comprecationibus, uſitatâ Turcis potione ad elegentiam & ſaporem confectâ, Legatis propinarunt.

Dimiſſus Legatus, equis aſcenſis, antecedebat Legatos, qui cùm ante Oſmani tentoria perveniſſent, paulùm ſubſtiterant, donec eos Dilaverius ipſe introduxiſſet. Magnum, quocunq; ſpectares, Tyranni faſtum, ſum- *Aditus Legatorum ad Oſmanum.*

ſummâ potentiâ & rarò viſâ majeſtate plena omnia contemplari ibi licebat. Eminebant in edito colle Oſmani tentoria, ad inſtar alicujus caſtelli, non ſolum ad belli uſum, ſed & amœnitatem voluptatémque erecta: comparebant porticus & deambulationes: hîc ſecreta cubicula, illic latè patentia atria, ut Legati viderentur ſibi videre aliquot Regum palatia in florentiſſimâ pace fabricata, non verò unius Imperatoris militare domicilium. fulgebant globi deaurati, alii ex puro auro congeſti, ſericei funes, tentoriorum parietes intertexto auro ſplendidi, ac ſtragulatæ veſti ſimiles. Spatium illud, quod à Dilaverii ſtativis ad Oſmanum extendebatur, Turcarum mirantium multitudinem vix capere poterat. non ætas quemque, non valetudo, non aliqua occupatio retardavit, quin ſpectaculo inſperato occurreret. remiſſi etiam à Vezirazeme Ianizeri, impellebant eò maximam varii generis hominum turbam. Ianitores, atque eorum Præfecti, argenteos baculos in manibus tenentes, holoſericeiſque veſtibus

ſtibus induti, aditum Legatis ad Oſmanum præparabant. Cæteri Sacerdotum, militiæ, Aulicorum, Cubiculariorum, Scribarum ordines, compté & eleganter veſtiti tantæ pompæ aſſiſtebant. Sedebat Imperator in ſuggeſtu precioſis pulvinaribus ſtrato, framea atque duo cum pharetris extenſi arcus à tergo pendebant. Stabant mimi ac Eunuchi, arcanarum palatii libidinum miniſtri. Idolum ipſe magis, quàm hominem repræſentare videbatur. Corpore enim & geſtu immotus, nullum penitus comitatis ſignum edidit. aquilinus tamen naſus, color ſubfuſcus, exporrecta frons, elati oculi generoſitatem in eo quandam denotabant. Vezirazemes & reliqui proceres, tanquam abjectiſſima mancipia, demiſſis oculis, protenſis ad terram cervicibus, junctis manibus, extremi ſervitii miſerabilem ſpeciem præbebant. Vocati ad oſculum Imperatoriæ veſtis (ut mos aulæ Othomanicæ fert) Legati, unà cum Szuliſzevio, Radulone Palatino Valachiæ, Conſtantino Vevellio, & ex ſuâ familiâ non-

nullis, Oſmanum ſalutarunt. Statim ultimus ex Baſſis Lubomirſcii epiſtolam à Sobieſcio accepit, & eam ordine per manus collegarum ſuorum Vezirazemi tradidit, qui illam procidens ante Oſmanum, inter pulvinaria, quibus fulciebatur, impoſuit. Peractis his ceremoniis, Caſtellanus Belzenſis à Vezirazeme interpellatus, ut brevibus verbis Oſmanum alloqueretur, ita exorſus eſt.

Caſtellanus Belzenſis Oſmanum alloquitur.

Ea, Sereniſſime ac Invictiſſime Imperator, Clementiſſimi Regis noſtri, & totius Reipublicæ conſtantiſſimaque ſemper mens in retinendâ veteri cum Auguſtiſſimâ Othomanicâ domo amicitiâ extitit, ut etiam inter arma, ac in hoc, quem vidiſti, belli furore, ſalutarem utrique populo pacem meditaretur, & certos Commiſſarios aſſignaret, qui reſtaurandi antiqui fœderis poteſtatem nunc haberent; quod cum jam prævio numine, & ſingulari Dilaverii Vezirazemis tui prudentiâ ac ſolertiâ confectum ſit, Rempublicam Polonam conſtitutam pacem in ſuo robore conſer-

ſervaturam fide-jubemus, minimeque dubitamus, te majorum tuorum gloriam ac res geſtas hactenus æmulatum, eorum quoque exemplo integram cum regno Poloniæ pacem colere non recuſaturum.

Cum nihil Oſmanus præ majeſtate Caſtellano Belzenſi reſpondiſſet, Legati jam ex tentorio egreſſuri, munera nomine ſuo ei obtulerunt, inter quæ præcipua erant framea & aliquot bombardæ elaboratâ operâ factæ, quæ Caſtellanus Belzenſis ornaverat aliquot verbis eum in modum prolatis: Optimè novimus, te ſummis opibus affluentem Imperatorem, auro, gemmis, & pretioſâ ſuppellectili non indigere: nec ea nobis in bello, ubi ferrum maximè tractatur, præ manibus ſunt, ſed arma, quibus in propugnandâ patriâ utebamur, hæc tibi amico jam & ſocio Regis noſtri Principi offerimus, fidaque vota adnectimus, ut poſt præſentem Othomanici & Poloni Imperii arctiſſimum nexum, cedant tibi in communis

hoſtis.

hoſtis noſtri cladem, & tuam inſignem victoriam.

Triumphi undique ex confectâ pace.

Publicæ lætitiæ, quam ex ſancito fœdere univerſus Turcarum exercitus geſtabat, præclara ſequenti nocte edita indicia conſpeximus. Quotquot enim in ampliſſimis Oſmani caſtris numerabantur tentoria, tot in apicibus eorum accenſæ candelæ, per colles & declivia, ac ipſam planitiem, cum incredibili oculorum voluptate, tanquam aliquæ ſtellæ ſereno tunc cœlo micabant. Zaporohenſes, animadverſo barbarorum triumpho, ſclopeta ſua ſigillatim explodebant. idem egerunt in caſtris ſuis Poloni. atque non exiguo temporis intervallo continuus ille durabat fragor, qui etiam ad Turcarum aures pervenerat.

Colloquium Legatorum cum Vezirazeme.

Conquerebatur ſæpiùs Vezirazemes, multos ex Chriſtianis ortos, Turcarum alumnos paſſim ad Polonos aufugere: in quibus inveſtigandis & extradendis variæ obſervabantur difficultates. Id verò præcipuè à Legatis exigebat, ut Poloni primi de Oſmani provinciâ, quam ut hoſtes ingreſſi

ſunt,

ſunt, decederent, caſtráque ſua trans Tyram moverent. Nimis periculoſa hæc conditio videbatur, ne Turcæ Vladiſlai exercitum plurimis calamitatibus attritum, & viribus ſuis diminutum cernentes, mutatis ex occaſione (quâ bella plerumque conſtant) animis hoſtilem in eum impetum molirentur. Multas ideò & ſpecioſas quærebant excuſationes, ac primùm objiciebant tædioſam temporis protractionem, in expectandis curribus ſuis, equis & cæteris impedimentis ob diuturnæ obſidionis metum in Poloniam avectis. nec minus prætendebant gentis Polonæ decorum, cùm ex conſuetudine militari, qui primi campum ingrediuntur, poſtremi ex eo decedere ſoleant.

Oſtendebant, quantum moræ in tranſitu Tyræ exercitui numeroſo & apparatu belli aggravato inſumendum eſſet. ad extremum non vanam inducebant conſiderationem, ſi Poloni ponte Turcico uterentur, verendum ne in tantâ Turcarum in ſtativis ſuis

permanentium viciniâ , intervenirent ex ambabus partibus calonum & lixarum contentiones , quæ ex parvis ſcintillis magnum incendium excitare, & ſopitum bellum iterum fovere poſſent. Vezirazemes, ut hanc ſuſpicionem depelleret , Ianizeros ad cuſtodiendum, ne deſtrueretur,pontem, & omnes rixas avertendas deſtinaturum ſe pollicebatur. quod poſtea præſtitit , rarâ inter barbaros fide, & ſingulari caſuum humanorum exemplo. Nam Turcæ , qui ad delendum Polonum nomen , magno ſumptu & difficili opere pontem ſupra Danubium fabricaſſent, ii brevi poſt, fatis conſilia mortalium revolventibus , ponte ſuo, qui fines Podoliæ attigerat , hoſtibus domum redeundi commoditatem præbuerunt. Tandem ne tempus altercationibus eluderetur , nunciaverunt Dilaverio Legati , caſtra Polona trans Tyram moveri , multáque trans fluvium apparere tentoria , quæ hominibus & equis vacua , ad fallendos Turcas , extendi ad Braham Lubomirſcius juſſerat. Quamobrem unicum jam
ſuper-

ſupererat, ut conſcripta ad amuſſim pacta Legatis traderentur: quæ pari reverentiâ ac humanitate manibus ipſius Vezirazemis porrecta Caſtellanus Belzenſis accepit. atque ea breviter hîc annotare non incongruum cenſuimus.

Staniſlaus Suliſzovius, tanquam venturi Legati Internuncius, Oſmanum Conſtantinopolim comitabitur: Ianuæ Imperatoris Cubicularius ad Sigiſmundum Regem Poloniæ maximis itineribus properabit, ad conducendum, & cum ſummâ dignitate excipiendum Polonorum Legatum: Hic verò quàm primùm fieri poterit, ex Viris genere, autoritate & prudentia excellentibus deſtinabitur: Veniet cum eo Regius Secretarius, qui, more ab aliis Chriſtianis Principibus recepto, in aulâ Oſmani commorabitur: Navigatione Boryſthenis Kozaci Zaporohenſes à Polonis prohibeantur: & ſi de aliquâ ſubditis Oſmani illatâ ab ipſis injuriâ expoſtulabitur, graves illis injungantur pœnæ: Tartari Biallogrodenſes, Tehinenſes, Kilienſes, Dobrucenſes,

Crimenſes, ab incurſionibus in Regnum Poloniæ omnino abſtineant: ab Oſmano verò tranſitu Oczakovienſi arceantur: Quòd ſi alicui Polonorum damna intulerint, ea omnia recompenſent, & Chamus Tartarorum ſeverè ab Imperatore Turcarum tanquam à Domino ſuo puniatur: Huic tamen ab utrinque Edicto non ſubjaceant ii, qui piſcationis & venationis cauſâ per deſertos campos vagantur: Tartari quando ad finitimas regno Poloniæ provincias Turcica ſigna ſequentur, ditiones Poloniæ ne invadant.

Ad componendas limitum controverſias, ex utrâque parte Commiſſarii Iudicio & experientiâ pollentes aſſignentur: Rex Poloniæ Tartarorum Chamo ſolitum ſtipendium ſolvat, atque id Iaſſos advehi jubeat, unde certior redditus Chamus Legatos ad ea quæ ſibi conferentur recipienda mittat, & more majorum ſuorum ad bellum à Rege Poloniæ vocatus arma pro Republicâ Polonâ ſumat: In præfecturam Moldaviæ promovean-

veantur Chriſtiani ab omni Avaritiæ ſuſpicione alieni, pacis ſtudioſi, utriuſque Imperii ſaluti ac tranquillitati addicti: Arx Chotinenſis Palatino Moldaviæ tradatur: Commercia inter Oſmani & Sigiſmundi ſubditos libera, & tutæ mercatoribus viæ præſtentur: Amici & hoſtes communes reputentur: Priſtinum robur vetera pacta retineant, moderna inviolata permaneant: Quicunque autem ea violare auſus fuerit, PERIVRVS ESTO.

Legatorum ultimum cum Dilaverio colloquium.

Pactis talibus receptis valedicturi Dilaverio Legati, Staniſlaum Suliſzevium, tanquam Regis ſui Internunçium, & eximiæ dexteritatis virum. plurimùm commendarunt, ac ut in hoc ſuſcipiendo cum Oſmano itinere, patrocinio ejus protegeretur, obnixè flagitarunt.

Receſſus Turcarum.

Summo poſtea mane, ſine clamoribus & ſtrepitu, tot gentium colluvies, támque ingens exercitus, ſtativa ſua uno verſus Prutum miliari retrò movere cœpit: anteibant numeroſis agminibus refertæ excubiæ primæ, poſtremæ pari nu-

mero in monte aliis eminentiore collocatæ, copiarum ſuarum reliquias expectabant: reliqua multitudo, nullo penitus obſervato aciei ordine, inter carros & mulorum ac camelorum onuſtos greges tendebat: curribus coopertis vehebantur decrepiti ſenes, & morbis ac vulneribus affecti milites; exportabatur commeatus varii generis abundantia, pulveris tormentarii & globorum ea copia, ut magnam partem Chotini aſſervari Dilaverius juſſiſſet. Oſmanus cum Senatu, Magnatibus ac Aulicis ſuis, occupato in medio exercitu loco, paulatim progrediebatur. Statim ac Turcæ receſſiſſent, Legati in Polonorum ſe caſtra contulerunt. Currebat in conſpectum eorum, omnium militiæ graduum turba. Erant, qui exultantes ſpargerent voces, veniſſe tandem malorum finem, appropinquare jam miſſionem ſuam, non plus ſe cœli injuriis, vigiliarum moleſtiis, inediæ, ſiti, variiſque morbis expoſitos fore. Ob reſtitutam Patriæ pacem, laureatum unumquemque in eam rediturum, illis parentes & fratres, his uxo-

Reditus Legatorum in ſua caſtra.

uxores ac liberos in complexum occurſuros, quod tot chariſſima ſimul pignora è faucibus fati eripuiſſent. Vladiſlaus refocillatis parùm viribus prodierat in publicum, ad audiendum die nempe Dominico venerandum Miſſæ ſacrificium, atque vix tentorium ad devotiones peragendas aſſignatum ingreſſus erat; cùm oportunè ibidem lætiſſimus ad eum de reditu Legatorum, & confectâ pace, nuncius advolaverit. nec inde diſceſſit, donec convocato univerſo caſtrenſi Clero & Exercitu, laudante Dominum, pſalmos decantante, ſupplex ipſe divinæ majeſtati gratias redderet. Mox Andreas Szoldrſcius Præpoſitus Gneſnenſis, rei geſtæ & feliciter peractæ ſeriem Sigiſmundo deferens, celerrimo ſe itineri accinxit. Sobieſcius, Matthæo Leſniovio Succamerario Belzenſi aſſumpto, à Vladislao & aliis Commiſſariis, fœderis conditiones Cozacis Zaporohenſibus, datam exolvendo fidem, quòd urgentibus Turcis, ut ad énormia ſupplicia præcipui illorum traderentur, Legati tamen ſecuritatem eorum

Szoldrſcii ad Regem profectio.

Colloquium Sobieſcii cum Coſacis Zaporohenſibus.

rum

rum cum dignitate Reipublicæ conjunctam defenderunt, nihilque pactis inſcribi permiſerunt, quòd Zaporohenſium Exercitum labe aliquâ deturpare poſſet. Totius denique Reipublicæ nomine, tam Konaſzevicium, & alios in Magiſtratu conſtitutos, quàm univerſam plebem admonuit, ut pactis ſtarent, & à Piraticâ exercendâ in Ponto Euxino, & mari Imperio Othomanico ſubjecto abſtinerent. Paucis, atque ad humilitatem compoſitis verbis reſpondit Konaſzevicius, infimos ſe Majeſtatis Regiæ & Reipublicæ ſervos eſſe, nec ullâ in re publicis edictis refragari aut velle,aut poſſe. Cum tamen Konaſzevicius de exercitûs retro ducendi modo ac ratione à Vladiſlao exquiſitus, craſtinâ die conſilium ſuum explicaturum ſe promiſiſſet; inſcio Principe & Lubomirſcio, ſeorſim primus cum ſummâ omnium Polonorum indignatione Tyram tranſiit.

Venerat Caterdziejus Banus Czalevenſis in caſtra Polonorum à Radulone, poſtulans, ut pactorum exemplar, quod

quod Legati Vezirazemi dederant, propriiſque manibus ſubſcriptum ſigillis ſuis obſignarent. quod dum ſtatim obtinuiſſet, arce Chotinenſi à Zbigneo Silnicio receptâ, & Conſtantino nobili Moldavo in Præfecturam ejus ſubſtituto, ad Oſmanum rediit.

Reditus in Patriam Poloni Exercitus.

Apparebat lamentabilis, & hoſtium etiam commiſeratione digna redeuntis Poloni exercitûs facies: flos ille in maciem & pallidos vultus, equorum apparatus in ſqualorem, equitatus in peditatum verſus, congeſtæ in exiguos manipulos numeroſæ non pridem copiæ, lachrymas intuentibus extorquebant. Procedebat magna curruum pars, victu, militari ac domeſticâ ſupellectile vacua; efferebantur paſſim mortuorum cadavera, alii mutili, alii ob tot moleſtias exangues gradum ex caſtris pedetentim trahebant, portabantur in vehiculis nonnulli variis morbis vexati: multa ſigna, plurimæ aquilæ, at ſub iis rari commilitones numerabantur. Ac his tamen calamitatibus oppreſſi, pauci diſciplinam ſer-

 vabant:

vabant: adeò enim omni obſequio & ordine ſoluti ad tranſeundum Tyram properabant, ut non Polonorum reditum aut receptum, ſed turpiſſimam fugam ſpectantes de longinquo hoſtes facilè judicarent. Multi temeritatis ſuæ luerunt pœnas, modò à Tartaris inter virgulta & declivia prædæ inhiantibus, modò ab ipſis Coſacis Zaporohenſibus vitâ ac reſiduis facultatibus ſpoliati.

Turcarum pons. Egregiâ commoditate Polonos juvit Turcarum pons induſtriâ operâ conſtructus.

Fixa erant ad reprimendum rapidiſſimi fluvii velocem impetum ex denſis truncatis arboribus retentacula quædam, tabulatum firmis arboribus ad menſuram innixum, terráque coopertum, grave illud ſuſtinebant pondus: compactæ ab utroque latere contignationes, & tranſeuntibus ſecuritatem, & operi elegantiam addebant. duæ etiam extabant januæ, ad claudendum & aperiendum pontem ædificatæ.

Lit-

Lithvani jam trans Tyram Vladiſlaum præſtolabantur. Tartari interim à viâ Camenecenſi divertentes ex latibulis ſuis Polonos laceſſere conabantur, imminebántque nonnullis cohortibus. ſed ex familiâ Sobieſcii aliquot nobiles ad eos proruperant, & cum Ioannes Gdeſzynius unum cepiſſet, cæteri majorem Polonorum manipulum latêre alicubi credentes, terga ſubitò verterunt. *Tartarorum conatus.*

Excitatus in exercitu irrumpentis hoſtis rumor, anſam dederat, ut haſtatæ aliquot cum omni ferè peditatu cohortes Vladiſlai currum, quo æger vehebatur, cingerent.

Intempeſtivâ nocte, multis frendentibus, valetudinarius Princeps ad Zuancum ſubſtitit: nec caſtra tunc ſuo ordine & loco diſponebantur, cum alii in alterâ amnis ripâ ad pontem Turcarum pernoctaſſent, alii huc & illuc erronei vagarentur. Vladiſlai itaque quieti, & reliquis coadunandis copiis dato ſequenti die, tertio poſtea Cameneciam

perventum eſt. Szoldrſcius verò Præpoſitus Gneſnenſis Leopoli Regem repererat, qui Minoris Poloniæ Palatinatibus collectis, expeditionis generalis reſiduum præſtolabatur. Magnam Ruſſiæ provinciis ad tempeſtivum adventum remoram Tartari attulerant, quorum ferociâ fumantes pagi edebant ſe & in ipſius Sigiſmundi iter peragentis conſpectum. Nuradinus enim Chami frater ultimus, poſitis ſuis ſtativis in Kozlovienſibus, & fundi Zloczovienſis, Zborovienſibus ac Iarczovienſibus campis, in Ruſſiæ, Volhyniæ & Belzenſem terras, ſeveriſſimas fecerat excurſiones, villis & oppidis incendio undique conſumptis, abactâ equorum ac pecudum opimâ prædâ, abductâ in ſervitutem tantâ ruſticorum utriuſque ſexus multitudine, in vincula conjectis ex nobilitate plurimis, mancipiorum Polonorum gemitu Turcarum caſtra impleverat.

Tartarorum in Poloniam incurſio.

Reſtauratum cum Oſmano fœdus iniquiùs ſe ferre Rex ideo fortè ſimulabat, ut hoc apud Turcas rumore, nominis, & ad

id

id bellum adventus ſui, expeditioniſque Regni famam augeret. Quod minimè ſine dubio hoſtes in ſtabiliendis pactis permoverat, dum iis captivi ipſi inauditum hactenus univerſæ Poloniæ apparatum denunciarent. Cæteri Polonorum ſtatus, & privati tam ſummorum, quàm infimorum lares, ingenti lætitiâ deſideratiſſimum pacis nuncium exceperunt. Ac Gregorius XV Pontifex Maximus, VI Idus Octobris, quibus Oſmanus opprobrio ſuo ſatiatus receſſit, feſtum hunc & publicis ſupplicationibus ſacrum diem toti Poloniæ Regno indixit.

Tu igitur, ô Patria mea chariſſima, humiliter proſtrata, venerare Statorem, Liberatorem ac Conſervatorem DEVM tuum, qui te, deficientibus humanis conſiliis, nutantibus omnium animis, orbéque terrarum ſtupente, dexterâ Excelſi ab extremo interitu vindicavit, deſperatam tibi ſalutem reſtituit, & averſâ clade, inſigni triumpho Sarmaticam gentem ornavit. DOMINVS NOMEN EI EST.

Quare ſupplex largitorem omnium bonorum, ad Thronum ejus procidens, votis onera, ut in nominis ſui GLORIAM, rerum eo bello geſtarum felicem memoriam, Legum & Libertatum intactam baſin conſervet, tótque collatis beneficiis addat perpetuitatem.

FINIS.

Digitized by Google